

EQUAL

NO PARKING
IN ROAD
Fire Engines only

*Suvi Kivelä
Sakari Ahola*

Nuorten syrjäytyminen ja sen ehkäisy
VaSkooli-projektin loppuraportti

ELÄMÄÄ NIVELVAIHEISSA

ELÄMÄÄ NIVELVAIHEISSA

Nuorten syrjäytyminen ja sen ehkäisy

VaSkooli-projektin loppuraportti

Suvi Kivelä ja Sakari Ahola

TURUN YLIOPISTO

**KOULUTUSOSIOLOGIAN TUTKIMUSKESKUS, RUSE
RESEARCH UNIT FOR THE SOCIOLOGY OF EDUCATION, RUSE**

**VASKOOLI-PROJEKTI – KOULUTUSTAKUUMALLIN KEHITTÄMINEN TURUN
JA SALON SEUTUKUNTIIN**

**Projekti on osa koko EU:n alueella toteutettavaa EQUAL-ohjelmaa ja on
saanut rahoitusta Euroopan sosiaalirahastosta (ESR).**

Kansi: Sakari Ahola

ISBN 978-952-99956-3-9

Tammisaaren kirjapaino 2007

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 LÄHTÖKOHTIA KOULUTUKSESTA SYRJÄYTYMISEN TARKASTELUUN.....	17
2.1 Syrjäytymisen noidankehä	17
2.2 Keskeyttäminen: uusi aloitus vai tie syrjäytymiseen	25
2.3 Kun koulu ei maita... ..	32
3 NUORI PERUSKOULUN JA TOISEN ASTEEN NIVELVAIHEESSA	37
3.1 Koulutusvalinta nuoren elämänsuunnan osoittajana	37
3.2 Nuorten syrjäytyminen aiempien projektien näkökulmasta.....	48
3.3 Erilaisia tyypittelyjä koulutuksesta syrjäytymisvaarassa olevista	55
4 VASKOOLIN TUTKIMUSHANKE.....	60
4.1 Tutkimuksen lähtökohdat, aineistot ja toteuttaminen.....	60
4.2 Keitä lopulta tavoitettiin?	71
4.3 Nuorten oma ääni	87
4.4 Ohjauksen ammattilaisten puheenvuoro	111
4.4.1 Syrjäytymiskeskustelun kestoteemat	111
4.4.2. Vaskooli prosessina.....	121
4.4.3 VaSkoolin kokemukset ja hyvät käytännöt.....	130
5 LOPUKSI.....	136
LÄHTEET.....	143

1 JOHDANTO

Koulutus on niin kestoaltaan kuin merkitykseltäänkin nuoren elämän tärkeimpiä vaiheita. Koulutuksen kautta nuori kiinnittyy työelämään, sosiaalistuu johonkin ammattiryhmään ja löytää oman paikkansa yhteiskunnassa. Peruskoulun viimeisen luokan oppilaat ovatkin hyvin tärkeän valinnan edessä hakiessaan jatko-opiskelupaikkaa toiselta asteelta. Samoihin aikoihin nuori on murrosiän myllerryksen keskellä etsimässä itseään ja omaa paikkaansa aikuisten maailmassa.

Anthony Giddens (1991, 114) puhuu tässä yhteydessä ”kohtalokkaista hetkistä” viitaten siihen yhteiskunnalliseen muutokseen, jonka myötä nuorten perinteiset lineaariset ja kohtalaisen ennustettavat elämänurat ovat muuttuneet yhä ennustamattommiksi ja monipolvisimmiksi. Koulu ei ole enää entiseen tapaan kokonaisvaltainen kasvun ja transition paikka, vaan nykykuori joutuu yhä enenevässä määrin tasapainoilemaan muiden – usein kiinnostavampien – elämänsfäärien (Siurala 1994) välillä ja tekemään erilaisia valintoja suhteessa kouluun, kotiin, kaveripiiriin ja harrastuksiin sekä työn maailmaan. Koulutusvalinnan tekeminen on monelle nuorelle ensimmäinen suuri päätös, jonka hän elämässään tekee. Koulun ja nuoren lähipiirin tarjoama tuki ja ohjaus onkin tässä vaiheessa tärkeää onnistuneen ratkaisun tekemiseksi.

Koulutus on suomalaisessa yhteiskunnassa hyvin korostetussa asemassa, ja kouluttautuminen ylioppilaaksi tai johonkin ammattiin on meillä peruskoulun jälkeen lähes itsestään selvää. Ilman koulutusta on esimerkiksi hyvin vaikeaa pärjätä työmarkkinoilla. Koulutuksen ulkopuolelle jäämistä peruskoulun jälkeen pidetäänkin usein alkuna nuoren syrjäytymiselle ja putoamiselle normaalista elämänsfääristä. Suurin osa (98 %) nuorista hakee heti peruskoulun jälkeen koulutukseen. Kaikki eivät kuitenkaan saa koulutuspaikkaa heti ja osa keskeyttää. Toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle jää eri tilastojen ja arvioitten mukaan ainakin 10 prosenttia ikäluokasta (esim. KESU 2004, OPM 2005).

Huoli lasten ja nuorten syrjäytymiseen johtavista prosesseista on suuri, ja syrjäytymisen ennaltaehkäisemistä ja varhaista puuttumista korostetaan muun muassa koulua koskevassa lainsäädännössä ja opetussuunnitelmissa. Nykyinen hallitus on lisäksi lanseerannut erityisen lasten, nuorten ja perheiden syrjäytymisen ehkäisyyn tähtäävän politiikkaohjelman, jonka tavoitteena on puuttua kokonaisvaltaisesti syrjäytymiskehään alkaen vanhemmuuden tukemisesta ja perheiden sosiaalisen ahdingon lievittämisestä edeten lasten koulutuksen ja nuorten työllisyyden tukemiseen. Lainsäädännön mukaan koulun oppilashuollon tehtävänä on vastata lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja sen edistämisestä koulussa ja korjata siinä ilmeneviä puutteita. Oppilashuollosta vastaa yleensä opetuksen, opinto-ohjauksen, erityisopetuksen, kouluterveydenhuollon ja sosiaalityön edustajista koostuva moniammatillinen työryhmä. Laissa on määritelty myös oppilaan tai opiskelijan subjektiiviset oikeudet saada ohjausta sekä opinto-ohjaajan ja opettajien pätevyysvaatimukset. Ohjaustoiminnan tavoitteet on kirjattu myös opetussuunnitelman perusteisiin (2004) ja niiden pohjalta jokaisen oppilaitoksen on laadittava oma ohjaussuunnitelmansa sekä paikallisen tason suunnitelma yhdessä muiden toimijoiden kanssa. Lasten ja nuorten syrjäytymistä ehkäisevien toimien merkitystä korostetaan myös opetusministeriön koulutuksen kehittämissuunnitelmassa (KESU 2004).

Uudessa koulutus ja tutkimus 2007–2012 luonnoksessa painopisteenä on muun muassa perusopetuksen ja korkeakoulutuksen laadun kehittäminen. Tavoitteisiin kuuluu perusopetuksen ryhmäkokojen pienentäminen ja tuki- ja erityisopetuksen vahvistaminen. Perusopetuksen laadusta huolehtimista pidetään erityisen tärkeänä, sillä pohja myöhemmälle oppimiselle sekä asenteet koulutusta kohtaan kehittyvät perusopetuksen aikana. Luonnoksessa korostetaan myös koulutuksen tehokkuutta ja syrjäytymisen ehkäisyä, joihin pyritään parantamalla kaikkien koulutusasteiden läpäisyä ja vähentämällä keskeyttämisä. Ammatillisen koulutuksen ja korkeakoulutuksen rahoituksessa lisätään läpäisyn vaikutusta ja tuloksellisuudesta julkaistaan erilaisia vertailuja. Keskeyttämisä pyritään vähentämään kehittämällä opinto-ohjausta, koulutusta koskevaa neuvontaa ja tiedotusta, opiskelijavalintaa, opintotukea, opiskelun henkilökohtaistamista, opintojen seurantajärjestelmiä ja kouluterveydenhuol-

toa. Lisäksi joustavan perusopetuksen kokeilut vakinaistetaan osaksi normaalia toimintaa. (KESU-luonnos 2007, 8, 14.)

Opetusministeriön lasten ja nuorten syrjäytymistä sekä syrjäytymisen ennaltaehkäisyä koulutuksen avulla selvittäneen muistion (OPM 2003) mukaan syrjäytyminen on varsin monitahoinen ilmiö ja se koskettaa hyvin erilaisia ryhmiä eri syistä. Esimerkiksi pitkäaikaistyöttömien, ylivelkaantuneiden tai asunnottomien ohella keskeisiä syrjäytymisuhan alla olevia ryhmiä ovat ongelmaperheiden lapset ja nuoret sekä oppimisvaikeuksista kärsivät lapset ja nuoret. Myös maahanmuuttajat ovat erityinen syrjäytymisvaarassa oleva ryhmä. Heidän kohdallaan koulutus on erityisen tärkeä ajatellen syrjäytymisen ennaltaehkäisyä.

Yksilön elämänuran ja -laadun sekä yhteiskunnan toimintakyvyn turvaamiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi opetusministeriö on asettanut peruskoulun jälkeisen toisen asteen koulutuksen ja nivelvaiheen kehittämistavoitteeksi, että vähintään 96 prosenttia peruskoulun päättävästä ikäluokasta aloittaa samana vuonna toisen asteen koulutuksessa tai perusopetuksen lisäopetuksessa vuoteen 2008 mennessä. (KESU 2004, 20, 23.) Tavoite tunnetaan nimellä koulutustakuu: kaikilla tulisi olla mahdollisuus itselleen parhaiten soveltuvaan peruskoulun jälkeiseen koulutuspaikkaan.

Koulutustakuun idea juontaa juurensa itse asiassa jo 1970-luvulle ja keskiasteen kehittämiseen. Vuonna 1978 annettu laki keskiasteen kehittämisestä (L 474/78) lähti nimittäin siitä, että kaikille peruskoulun ja lukion suorittaneille pitää tarjota mahdollisuus ammatillisesti eriytyvään koulutukseen. Päähuoli koulutuksen järjestelmäongelmissa kohdistui kuitenkin koko 1980-luvun yhtäältä ylioppilaiden alati kasvaneen koulutuskysynnän tyydyttämiseen – alettiin puhua ylioppilassumasta – sekä toisaalta ammattiopinnot keskeyttäneiden suureen määrään. Peruskoulun jälkeen koulutuksen ulkopuolelle tipahtaneisiin alettiin kiinnittää vakavampaa huomiota vasta 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa, kun Tilastokeskus alkoi julkaista tilastoa koulutukseen hakeneita ja päässeistä (esim. Koulutus 1994:7). Käsitteenä koulutustakuu on sukua nuorten yhteiskuntatakuulle, joka puolestaan liittyy hallituksen tavoitteisiin

vähentää nuorisotyöttömyyttä. Kummatkin ovat hyvin pitkälti 2000-luvun hallitusten politiikkaohjelmien tuotteita, vaikka itse ongelmat ovat pääpiirteis- sään samat kuin ennen.

Koulutustakuun toteuttamisen silmämääränä ovat juuri edellä mainitut Tilas- tokeskuksen tiedot koulutukseen hakeutumisesta ja pääsystä, jotka nykyisin julkaistaan oppilaitostilastossa (Koulutus 2005:3). Ne osoittavat, että välittö- mästi perusopetuksen jälkeen koulutustaan jatkamattomien määrä on tasaisesti pienentynyt. Kun ottaa vielä huomioon sen, että osa nuorista jatkaa yhteishaun ulkopuolella olevissa koulutusvaihtoehdoissa, on koulutusta perusasteen jäl- keen jatkavien luku todellisuudessa jo lähellä vuonna 2004 asetettua 96 pro- senttia. Määrällisessä katsannossa suurin ongelma onkin edelleen ammat- tiopintojen keskeyttäminen. Lukuvuonna 2004–2005 kokonaan keskeyttäneitä oli reilut 11 000 eli 9,4 prosenttia oppilaista. Lukion keskeyttää vain pari pro- senttia. (Tilastokeskus 2005). Näiden tietojen perusteella esimerkiksi opetus- ministeriön nivelvaihteyryhmä laskeskeli, että syrjäytymisvaarassa olevia nuoria voi olla vuositasolla jopa 17 000, mikä ikäluokkaan suhteutettuna on peräti 28 prosenttia (OPM 2005:33). (Vrt. Häggman 2007.)

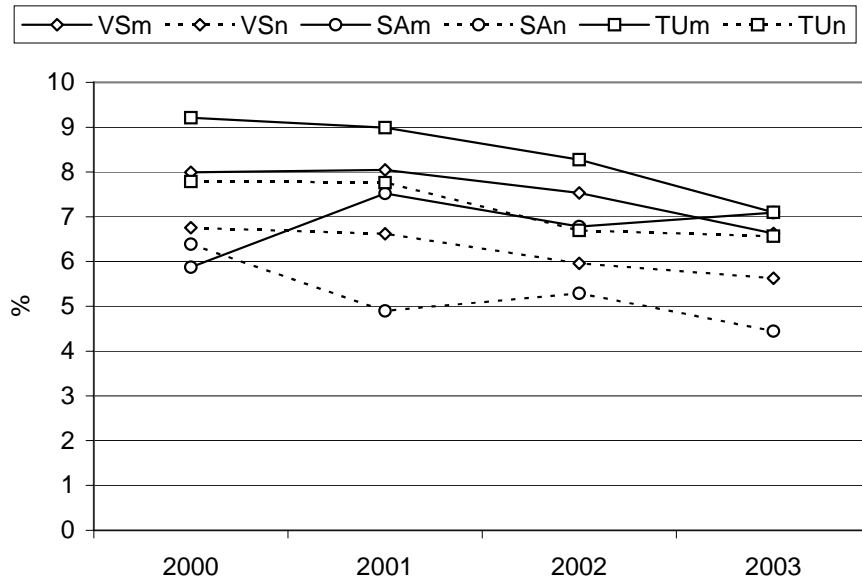
Opetusministeriön toiminta- ja taloussuunnitelmassa vuosille 2008–2011 kou- lutustakuutavoitetta on hieman nostettu. Vuoden 2008 tavoite on välittömästi koulutukseen sijoittuvien osalta 97 prosenttia ja vuosien 2009–2011 tavoitteet 97,5 prosenttia. Tavoitteeseen pääsemiseksi on tarkoitus kasvattaa peruskou- lun lisäopetusta (ns. kymppiluokka) niin, että suunnittelukauden loppuun mennessä lisäopetukseen sijoittuvien osuus olisi nykyisen 2,5 prosentin sijaan 4 prosenttia (OPM 2007:3, 23).

Uudessa koulutus ja tutkimus 2007–2012 luonnoksessa ei mainita enää erik- seen koulutustakuuta, vaan puhutaan ennemminkin läpäisyn parantamisesta, keskeyttämisten vähentämisestä ja ennaltaehkäisevästä toiminnasta. Ongelmi- en syvenemistä jo peruskoulussa pyritään estämään muun muassa kehittämäl- lä oppimis- ja sopeutumisvaikeuksien varhaista tunnistamista sekä kehittämäl- lä perusopetuksen toimintamuotoja nuorten yksilölliset nykyistä paremmin huomioiviksi. Joustavampien opiskelumenetelmien sekä nuorille tarjottavan

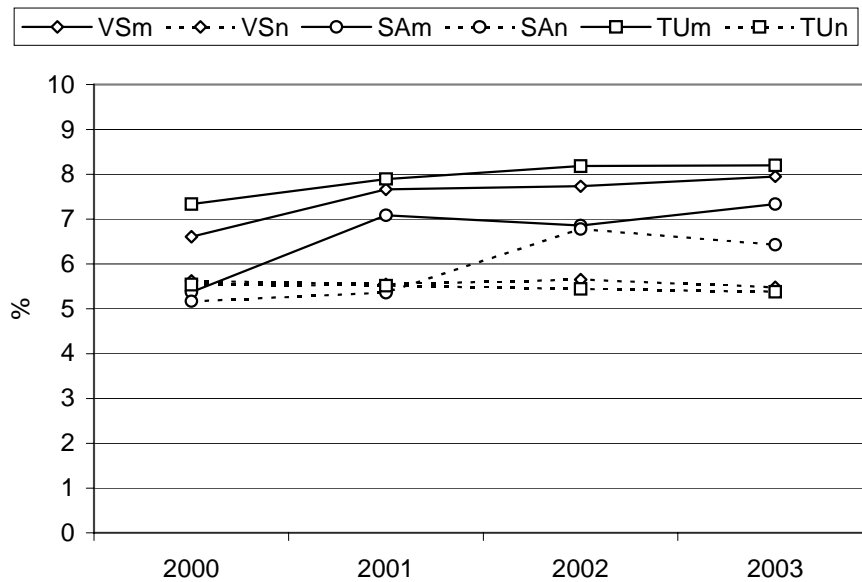
tuen avulla edesautetaan nuoria käymään perusopetus loppuun saakka ja siirtymään toiselle asteelle. Lisäksi oppilashuollollisen työn painopistettä pyritään siirtämään korjaavasta enemmän ennaltaehkäisevään työhön. Joustavan perusopetuksen toiminta vakiinnutetaan ja samalla laajennetaan kattamaan kaikki perusopetuksen yläluokat seitsemännestä yhdeksänteen luokkaan. Myös ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaava ja valmistava koulutus vakiinnutetaan ja sen tarjontaa laajennetaan kattavammaksi. Erityisesti maahanmuuttajien osallistumista ammatilliseen koulutukseen edistetään esimerkiksi tarjoamalla ja kehittämällä edelleen ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaa koulutusta, joustavan valinnan menettelyjä ja opiskelun tukipalveluja. (KESU-luonnos 2007, 33–37.)

Tilastojenkin näkökulmasta katsottuna syrjäytyminen näyttäytyy kumulatiivisena prosessina. Tosin kaikkien nuorten kohdalla koulutusta jättäminen taikka keskeyttäminen ei välttämättä ole negatiivisessa mielessä 'kohtalokas hetki'. Osa koulutusjärjestelmän nivelkohdissa ongelmia kohtaavista nuorista löytää vähitellen oman paikkansa koulutuksessa taikka työelämässä. Seuraavissa kuvioissa on tarkasteltu NUORA:n tilastotietokannan¹ mukaan koulutuksesta ja työelämästä syrjäytyvien nuorten määrän kehitystä 2000-luvun alussa Varsinais-Suomessa sekä erikseen Turun ja Salon seutukunnissa. Kuvioista nähdään ensinnäkin se, että nuoret miehet ovat naisia herkemmin syrjäytymässä. Toisaalta nähdään, että ongelmat ovat suurimpia Turussa. Hyvä uutinen sen sijaan näyttäisi olevan se, että heti peruskoulun jälkeen koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle tipahtavien osuus on laskeva. Esimerkiksi Turun seutukunnan 15–19-vuotiaista miehistä enää 7 prosenttia oli vailla opiskelua- tai työpaikkaa vuonna 2003, kun luku vuonna 2000 oli yli 9 prosenttia. Määrällisesti tällöin puhutaan Turun seutukunnassa 1160 ja Salon seutukunnassa 200 nuoresta.

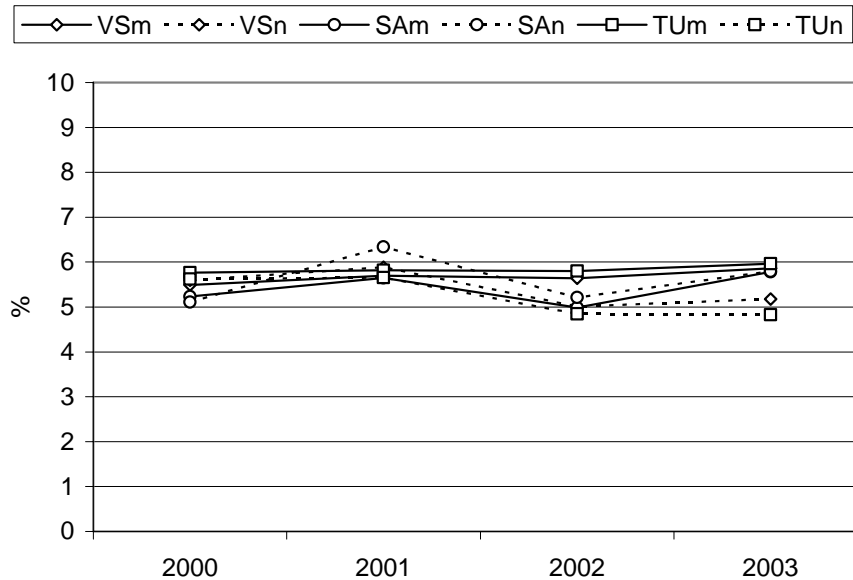
¹ Valtion nuorisoasian neuvottelukunta, ks. <http://www.nuoret.org>

Kuvio 1. Syrjäytymisvaarassa olevien (ei peruskoulun jälkeistä tutkintoa, ei töissä eikä opiskele) osuus 15–19-vuotiaitten ikäluokasta Varsinais-Suomessa (VS), sekä Turun (TU) ja Salon (SA) seutukunnissa sukupuolittain.

Kuvio 2. Sama 20–24-vuotiaitten ikäluokasta.

Kuvio 3. 25–29-vuotiaitten ikäluokasta.

Vastaavaa tilanteen paranemista ei sen sijaan ole nähtävissä 20–24-vuotiaitten ryhmässä. Heistä vuonna 2003 pahimmillaan hieman yli 8 prosenttia oli vailla koulutus- tai työpaikkaa (Turun seutukunnan miehet). Tämän ikäryhmän osalta tilanne on pysynyt tarkastelujaksolla kutakuinkin ennallaan. Myöskään vanhimman ikäryhmän, 25–29-vuotiaitten, kohdalla mitään sanottavaa muutosta ei vuosina 2000–2003 näytä tapahtuneen. Vailla perusasteen jälkeistä tutkintoa, koulutus- tai työpaikkaa tästä ryhmästä on 5–6 prosenttia, mikä on siis vain hieman vähemmän kuin 20–24-vuotiaissa. Tämä kertoo osaltaan siitä, miten vaikeaa työmarkkinoille sijoittuminen ilman ammatillista tutkintoa on.

Peruskoulunsa päättäneiden kohentuneeseen tilanteeseen löytyy monia syitä. Kuten edellä jo mainittiin, asiaan on alettu kiinnittää yhä vakavampaa huomiota, ja erilaiset nuorten syrjäytymistä ehkäisevät projektit ovat saaneet selvästi aikaan positiivisia tuloksia. Opetushallitus esimerkiksi käynnisti 2000-luvun alussa laajan koulujen opinto-opinto-ohjauksen tilaa käsitelleen arviointihankkeen (Numminen ym. 2002). Sen tulokset olivat siinä määrin lohduttomia, että jatkoa seurasi opetusministeriön rahoittaman erillisen kehittämisen.

hankkeen muodossa (Karjalainen & Kasurinen 2006). Näiden hankkeiden tavoitteena on ollut parantaa ja järkeistää oppilaan- ja opinto-ohjausta ja sitä kautta vähentää koulutuksen ulkopuolelle jäämistä ja opintojen keskeyttämistä.

Toinen suuri valtakunnallinen hanke on ollut nuorten osallisuushanke, jossa niin ikään yhtenä kohderyhmänä ovat olleet peruskoulun päättövaiheessa olevat nuoret, erityisesti ne, joilla on ongelmia jatkosijoittumisensa kanssa, sekä eri vaiheissa koulutuksensa keskeyttävät. Eri hankkeita yhdistävänä teemana on hallintorajat ylittävä yhteistyö sekä nuorten palveluiden järkeistäminen ja koordinointi sekä nuorten oman äänen (osallisuus) kuuluviin saattaminen (Vehviläinen 2006). Tämä tavoite onkin sittemmin kirjattu uuteen nuorisolaikiin (L 72/2006).

Parhaillaan menossa olevista hankkeista voidaan mainita esimerkiksi ns. JOPO (joustava perusopetus) -hanke, jonka keskiössä on potentiaalisten koulupudokkaiden aktivointi uudenlaisten joustavien opetus- ja toimintamuotojen avulla (OPM 2007:15). Tavoitteena on, että kaikki nuoret saisivat peruskoulun päättötodistuksen ja että heillä olisi eväät hakeutua toisen asteen koulutukseen – eli koulutustakuun toteutuminen.

Turun ja Salon seutukunnissa koulutustakuun toteutumiseen on pyritty Equal II-ohjelmaan kuuluvan VaSkooli-hankkeen avulla². VaSkooli-projektin tavoitteena on ehkäistä nuorten syrjäytymistä koulutuksesta erilaisten tukipalveluiden ja ohjauksen avulla. Kyse ei ole pelkästään perinteisestä opinto-ohjauksesta vaan projektissa ohjauksen ajatellaan kuuluvan koulujen lisäksi myös muille nuorten kanssa toimiville tahoille. Projektin osahankkeissa koulutustakuuseen pyritään tehostamalla ohjausta, suuntaamalla erityisiä tukitoimia syrjäytymisvaarassa oleville, tarjoamalla koulutusta opettajille ja ohjaajille sekä lisäämällä eri toimijoiden yhteistyötä ja verkostoitumista. Lisäksi projektin kautta on luotu alueelle muun muassa uusia vuoden mittaisia koulu-

² Hankkeesta saa lisätietoa VaSkoolin kotisivuilta <http://www.vaskooli.fi>

tuspaikkoja, kuten ammattikympejä, jotka on suunnattu valinnastaan epävarmoille ja ilman toisen asteen koulutuspaikkaa jääneille nuorille.

VaSkooli-projektin kohderyhmänä ovat perusopetuksen viimeisellä luokalla olevat heikosti menestyvät tai muuten syrjäytymisvaarassa olevat oppilaat, yhteishaussa hakematta jättäneet tai ilman koulutuspaikkaa jääneet nuoret, opintonsa keskeyttäneet sekä muut toisella asteella opiskelevat syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ja heidän perheensä. Hankkeen osana toteutettiin tutkimus, jonka tavoitteena oli selvittää minkälaisien mekanismien ja koulutusurien kautta nuoret valikoituvat koulutuksensa ja tulevaisuutensa kannalta ongelmallisiin ryhmiin. Tavoitteena on tuottaa uutta tietoa ja ymmärrystä syrjäytymisen mekanismeista, nuorten elämänkulun ja koulutusurien kytkennöistä sekä koulutustakuun toteutumisen edellytyksistä. Tutkimuksen avulla tarkastellaan nuorten näkemystä omasta tilanteestaan sekä heidän käsityksiään koulutusjärjestelmästä ja omista mahdollisuuksistaan toimia siinä. Tutkimuksessa haastateltiin lisäksi nuorille toimenpiteitä tuottavia hankkeiden työntekijöitä, jotta saatiin mahdollisimman hyvä kokonaiskuva nuorten tilanteesta sekä toimivista tavoista ehkäistä nuorten syrjäytymistä.

Tutkimushankkeen toteutuksesta vastasi Turun yliopiston koulutussosiologian tutkimuskeskus RUSE. Tutkimuksen alkuvaiheessa pyrittiin tilastojen avulla kartoittamaan kohderyhmän laajuutta Turun ja Salon seutukunnissa sekä kehittämään tiedonhankinnan välineitä hankalasti tavoitettavan kohderyhmän tavoittamiseen. Apuna tiedonhankinnassa ovat olleet muiden osahankkeiden toimijat. Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa tehtiin kysely ja haastatteluja nuorille loppukesällä ja syksyllä 2005. Kyselyiden ja haastatteluiden tekemistä jatkettiin syksyyn 2006 asti. Keväällä 2007 suoritettiin vielä seuranta-haastattelut nuorille. Myös projektin ohjaushenkilöstöä ja projektityöntekijöitä haastateltiin toisenlaisen näkökulman saamiseksi nuorten haastatteluiden rinnalle.

Nuorten syrjäytymistä on tutkittu varsin paljon, ja ehkäiseviä toimintamalleja on kehitetty lukuisissa aikaisemmissa hankkeissa (ks. esim. OPM 2003). Luomme tässä raportissa aluksi katsauksen näiden tuloksiin ja kokemuksiin

sekä syrjäytymisen yleiseen problematiikkaan. Tämän jälkeen tarkastelemme kyselystä ja haastatteluista saatua kuvaa niistä nuorista, joilla on ollut vaikeuksia koulutuksen nivelvaiheessa peruskoulusta eteenpäin siirryttäessä. Tarkastelemme nuorille tehtyä kyselyä sekä haastatteluista lähemmin luvuissa 4.2 ja 4.3. Tutkimuksen toinen vaiheessa haastateltiin projektin ohjaushenkilöstöä, jonka avulla mahdollistui laajemman näkökulman saaminen nuorten tilanteista ja projektissa käytetyistä ohjauskäytännöistä. Ohjaajahaastatteluja käsitellään luvussa 4.4. Haastatteluista ja kyselyistä saatuja tuloksia esitellään myös aihepiireittäin läpi raportin.

2 LÄHTÖKOHTIA KOULUTUKSESTA SYRJÄYTYMISEN TARKASTELUUN

2.1 Syrjäytymisen noidankehä

Ilman opiskelupaikkaa jääneistä nuorista suuri osa on koulutuksen ulkopuolella vain hetkellisesti ja saa paikan jo seuraavana keväänä. Väliajan nuori voi käyttää hyödykseen hankkimalla arvokasta kokemusta esimerkiksi työharjoittelusta. Kaikilla tilanne ei ratkea yhtä sujuvasti ja taustalla voi olla hyvinkin moninaisia ongelmia. Peruskoulun jälkeiset nivelvaiheen ongelmat ovat useimmiten havaittavissa jo huomattavasti ennen viimeisen luokan kevättä. Ongelmat ovat luonteeltaan kumuloituvia ja alkavat usein jo ennen yläastetta ala-asteella, kotona ja ovat havaittavissa joskus jo päiväkodissa. Syrjäytymiskehitystä kuvataankin usein prosessina, jossa syrjäytyminen vaihe vaiheelta syvenee muodostaen eräänlaisen noidankehän. (Hämäläinen-Luukkanen 2004, 7.)

Esimerkiksi Takala (1992, 38) tarkastelee syrjäytymistä 5-vaiheisena prosessina, joka koko ajan pahenee ja laajenee. Vaiheet ovat:

1. Nuorella on vaikeuksia koulussa, kotona tai sosiaalisessa toimintaympäristössä.
2. Kouluallergia saattaa näyttäytyä koulun keskeyttämisenä tai alisuoriutumisenä.
3. Nuori ei kelpaa työmarkkinoille ja ajautuu usein työttömäksi.
4. Elämäntilanne johtaa täydelliseen syrjäytymiseen, jota kuvastavat työn vieroksunta, kriminalisoituminen, sosiaaliavustuksilla toimeentulo, alkoholisoituminen, eristäytyminen tai muu vastaava marginalisoituminen.
5. Tilanne saattaa lopulta kärjistyä yksilön laitostumiseen tai eristämiseen muusta yhteiskunnasta.

On kuitenkin huomattava, että kaikki koulutuksen ulkopuolella olevat tai työttömät nuoret eivät välttämättä ole syrjäytyneitä – ainakaan omasta mielestään. Syrjäytymisen käsitteeseen liittykin monia ongelmia, minkä myös em. ope- tusministeriön muistio mainitsee (OPM 2003, 12, vrt. Te Riele 2006). Yhtääl- tä käsite pitää sisällään ajatuksen yksilön subjektiivisesta ahdingosta. Toisaal- ta sillä on vahva normatiivinen ja diskursiivinen luonne, jonka kautta ja avulla syrjäytyneitä paikannetaan sosiaalisesti, spatiaalisesti ja symbolisesti (Helne 2004, X), jotta heidät saadaan erilaisten valtiollisten kontrollitoimien piiriin. Lähemmin tarkasteltuna ”syrjäytynyt nuori” saattaa osoittautua ihan taval- liseksi nuoreksi, joka on kiinni omassa arjessaan ja jolla on omat ihmissuh- teensa, tekemisensä ja myös tietyt voimavarat. Hän voi olla kouluttamaton ja työtön sosiaaliluukulta elävä, ja tällainen elämä voi olla vaativaa ja kovaa (Pohjola 2001, 190). Toisaalta elämässä voi myös olla ahdinkoa ja ongelmia, perheväkivaltaa, alkoholin tai huumeiden käyttöä ym., jotka eivät ole pelkäs- tään sosiaalisia konstruktioita.

Myös käsite ”nuori” on lähemmin tarkasteltuna problemaattinen. Se ei viittaa mihinkään homogeeniseen ryhmään, jolla olisi selkeästi määrittävät ominai- suudet taikka ”riskitekijät” (Hoikkala 1991). Esimerkiksi Kellyn (2003, 167) mukaan käsite nuori on *artefact of expertise* (asiantuntijuuden tuotos). Se on konstruoitu eri alojen asiantuntijoiden puheessa kattaen eri tiedealojen, medi- an, populaarikulttuurin, politiikan, terveydenhuollon sekä lainkäytön kentät. Nämä kentät määrittelevät sekä nuoriin kohdistuvia erilaisia uhkia että mah- dollisuuksia.

Kun asiaa tarkastelee pidemmässä historiallisessa perspektiivissä, käy äkkiä ilmi, että tämä ”nuoriksi kutsuttu ihmisyyden kategoria” (Parsons 2005, 189) on aina muodostanut jonkinlaisen uhkan sille toiselle kategorialle, aikuisille: nuoret ovat pohjimmiltaan käsittämätön, arvaamaton, poikkeava ja potentiaa- lisesti uhkaava ”alaluokka” (MacDonald & March 2001). Dwyer ja Wyn (2001, 202) näkevätkin ongelman juuri siinä, että nuoret eivät ole aikuisia, vaan aikuisten jatkuvan tutkiskelun ja huolen kohteita.

Takala toi syrjäytymiskeskusteluun käsitteen nuoren kouluallergia, joka on oire nuoren vieraantumisen ja syrjäytymisen koulumaailmasta, sen normeista ja tavoitteista. Kaikki nuoret eivät sopeudu kouluun, eikä koulu anna heille sitä, mitä he haluavat ja tarvitsevat. Turhautuminen voi johtua jatkuvista epäonnistumisista ja pärjäämättömyyden kokemuksista. Koulusta vieraantuneiden nuorten asenne voikin olla välinpitämätön tai jopa vihamielinen koulusta, koulua ja opettajia kohtaan. (Takala 1992, 33.) Nämä nuoret kokevat koulun turhana ajanhaaskauksena, josta ei ole mitään hyötyä heille itselleen. Heidän haaveensa saattavat liittyä työelämään, mutta harvoin heillä on sinne pääsyä.

Koulua voidaankin tarkastella symbolisena järjestelmänä, joka koostuu erilaisista hierarkioista, vastakkainasetteluista ja luokituksista, joita sisältyy kaikille koulujärjestelmään. Näitä ovat muun muassa erilaiset viralliset luokitukset ja hierarkiat kuten numeroarvostelu tai rehtori-opettaja-oppilashierarkia. Lisäksi koulujärjestelmässä on epävirallisempia vastakkainasetteluja kuten hyvä/huono oppija tai oppilaiden keskinäiset hierarkiat, esimerkiksi johtaja-oppilaat, seuraajat ja ulkopuolelle jätetyt. Koulun symbolinen järjestelmä tuottaa oppilaille käsityksiä siitä, millaisia he ovat ja kuinka he sijoittuvat suhteessa muihin oppilaisiin. (Houtsonen 2000.) Perustavat käsitykset itsestä oppijana syntyvät yleensä jo peruskoulutuksen aikana. Esimerkiksi toistuvat huonot arvosanat ja niiden kautta saatu negatiivinen palaute vaikuttavat vääjäämättömästi myös nuoren käsityksiin itsestään ja omista oppimiskyvyistään (Silvennoinen 1993, 8). Näin koulu muuntaa pärjäämisen rakenteelliset erot yksilöiden subjektiivisiksi eroiksi. Hyvien ja huonojen oppilaiden väliset erot voidaan nähdä osana koulun rakennetta ja sen tuottamina.

Nuorten käyttäytymisestä onkin usein havaittavissa selviä konkreettisia signaaleja ongelmista. Näitä voivat olla muun muassa selittämättömät poissaolot, heikko koulumenestys ja häiriköiminen tai vetäytyminen. Kolme ensimmäistä ovat merkkejä, jotka huomataan usein melko helposti. Alkuun nuori saattaa lintsata ensin joiltain tunneilta, mutta luvattomien poissaolojen ja muiden ongelmien kasautuessa hän saattaa ääritapauksessa jättää koulunkäynnin kokonaan. Toistuvasti tekemättä jätetyt läksyt ja heikko menestyminen kokeissa

kertovat motivaation puutteesta ja kiinnittävät helposti opettajien huomion, samoin häiriökäyttäytyminen. Häiriökäyttäytymisen muotoja voivat olla esimerkiksi keskittymiskyvyn puute, levottomuus ja kovaäänisyys, mutta myös hiljaisuus, vetäytyminen tai arkuus. (Hämäläinen-Luukkanen 2004, 5–7.)

Hiljaisten ja arkojen opiskelijoiden kuoreensa vetäytyminen on vaikeammin havaittavissa, eikä sitä yhtä helposti tulkita apua ja puuttumista vaativaksi ongelmaksi. Tukea kaipaavat nuoret saattavat kuitenkin tulla myös itse opinto-ohjaajan tai opettajan luo kertomaan ongelmistaan. Tämä vaatii useimmiten kuitenkin hyvin vahvaa luottamusta aikuista kohtaan ja rohkeutta tarttua ongelmiinsa niiden korjaamiseksi. (Hämäläinen-Luukkanen 2004, 6.)

Poissaolojen ja muiden ongelmien taustalta löytyy useita erilaisia syitä, kuten oppimisvaikeudet, motivaation puute, perheeseen liittyvät asiat, masennus, epäsäännöllisen vuorokausiryhmin aiheuttama väsymys tai päihteiden käyttö. (Pirttiniemi 2001.)

Opinto-ohjaajat saavat usein toimia nuorille tukea ja turvaa antavina hahmoina niin kouluun kuin sen ulkopuolisiin asioihin liittyvissä kysymyksissä. Opinto-ohjaajat näkevät nuorten ongelmien taustalla yhtenä tärkeimpänä syyinä puutteet nuorten kodin ja lähiympäristön tarjoamassa tuessa ja asetetuissa rajoissa. Nuori tarvitsee tukea ja kannustusta sekä itseluottamusta pönkittävää läheisten huomiota ja kiinnostusta peruskoulun jälkeistä tulevaisuutta suunnitellessaan. Kodin kannustava ja tukeva ilmapiiri auttaa nuorta selviytymään vaikeistakin asioista. Puutteellinen tuki merkitsee, etteivät vanhemmat tai muu lähipiiri kykene tai halua ottaa vastuuta nuoren kokonaisvaltaisen kasvun ja kehityksen tukemisesta. Nuori saattaa tuntea olevansa yksin ongelmiensa kanssa ja hakee tällöin tukea sieltä missä sitä on saatavilla, kuten esimerkiksi huonosta kaveripiiristä, jossa hyväksyntää saa näpistelemällä tai tekemällä muita pikkurikkomuksia. (Hämäläinen-Luukkainen 2004, 14–16.)

Kouluun liittyvät ongelmat, kuten heikko koulumenestys, oppimishäiriöt, vaikeudet keskittyä sekä kaverisuhteiden puuttuminen saattavat johtaa luovuttamiseen ja vetäytymiseen koulusta. Omaan itsetuntoon voidaankin suojella kään-

tymällä koulunvastaiseksi ja syyttämällä opettajia ja koulua huonoiksi ja tarpeettomiksi tai suhtautumalla niihin täysin välinpitämättömästi, ikään kuin koululla ei olisi mitään vaikutusta nuoren tulevaisuuteen. Elämönhallinnan puutteet tekevät nuoresta päättämättömän. Ellei usko kuitenkaan viihtyvänsä koulussa oli ala mikä tahansa, koko valinta tuntuu tarpeettomalta.

Myös kodin ”rajattomuus” voi johtaa nuoren turvattomuuden tunteisiin. Osa vanhemmista ei joko pysty tai osaa luoda lapsilleen rajoja tai he pelkäävät lapsensa suuttuttamista. Kaikki vanhemmat eivät välttämättä edes ymmärrä, että lapsi tarvitsee aikuisesta enemmän vanhempaa kuin tasavertaista kaveria. Epäsäännöllinen elämänrytmi perheen arjessa, kuten täysin vapaat nukku- maanmenoajat ja tv:n katselu, tietokoneella pelaaminen sekä kavereiden kans- sa hengailu missä ja milloin vain ilman vanhempien asettamia kotiintuloaikoja ja tietoa nuoren ystäväistä ja liikkeistä ovat myös esimerkkejä kodin rajatto- muudesta, joka saattaa näkyä nuorena väsymyksenä ja keskittymiskyvyn puutteena tunneilla tai lintsamisena. Taustalla on usein monenlaisia ongelmia kotirintamalla, kuten päihteitä, parisuhdeongelmia, kodin rikkonaisuutta tai jopa fyysistä väkivaltaa. (Hämäläinen-Luukkainen 2004, 17–18.)

Tukea tämän kaliiperin ongelmiin pitäisi saada myös muualta, esimerkiksi oppilashuollon taholta. Oppilashuollossa tulisi kehittää varhaista puuttumista ongelmiin, tapausten seuranta ja yhteistyötä kotien ja muiden yhteistyötaho- jen kanssa. Opettajan apuna oppilaan ongelmiin puuttumisessa toimivat kou- lun oppilashuollossa opinto-ohjaaja, terveydenhoitaja, erityisopettaja, kuraat- tori ja mahdollisesti myös muut opettajat. Tarvittaessa yhteistyötä tulisi tehdä myös terveyskeskuksen, sosiaalitoimiston, työvoimatoimiston tai muiden tar- peellisten yhteistyötahojen kanssa. (Pirttiniemi 2001.)

Varhaisen puuttumisen mahdollistamiseksi Hämäläinen-Luukkainen (2004, 5) luettelee useita syrjäytymisvaarassa olevien nuorten tunnistamiseen liittyvää keinoa, joita yläasteella (ja soveltuvin osin myös peruskoulun jälkeisessä kou- lutuksessa) olisi hyvä käyttää koulutuksesta syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Tärkeimpänä voidaan pitää opinto-ohjaajan, oppilaiden ja opettajien läheisiä ja luottamuksellisia suhteita koulussa. Oppilaisiin tutustuminen ja henkilökoh-

taisen ohjaussuhteen luominen kannattaisi aloittaa heti yläasteelle tai toisen asteen koulutukseen siirryttäessä alkuhaastattelun avulla. Läheiset ja luottamukselliset välit edesauttavat sitä, että nuori itse tai hänen kaverinsa tai luokkatoverinsa voivat tulla kertomaan ongelmista. Opintojen ohjaajan toimiminen samanaikaisesti sekä oppilaanohjaajana että aineenopettajana voi myös olla hyödyllistä, sillä tällöin kontaktit oppilaisiin ovat tiheämpiä, ohjaajaa voi olla helpompi lähestyä ja oppilaassa tapahtuvat muutokset on mahdollista havaita nopeammin. Oppilaan oppimiskäyttäytymistä tulisikin seurata jatkuvasti, jotta muutokset havaittaisiin jo ennen ongelmien syvenemistä. Omista havainnoista ja opetustilanteissa esiintyvistä ongelmista olisi myös hyvä keskustella muiden opettajien kanssa esimerkiksi opettajanhuoneessa, jolloin havaitaan myös ongelmien mahdollinen laajuus. Koulun ilmapiirin tulisi olla sellainen, ettei opettajien tarvitse puolustella omaa pätevyyttään, vaan ongelmista voidaan keskustella avoimesti. Oppilashuoltoryhmien säännölliset tapaamiset ovat myös tärkeitä. Oppilashuoltoryhmät ovat keskeisessä asemassa myös yhteydenpitämisessä yhteistyökumppaneihin. Esimerkiksi nuorisotoimi voi kertoa nuoren päihdeongelmista, poliisi rötöstelystä jne., jolloin myös nuoren ymmärtäminen ja auttaminen voi olla kokonaisvaltaisempaa.

Oppilaiden erityisen tuen tarve tulisi myös huomioida riittävän ajoissa ja saada tuki jatkumaan myös peruskoulun jälkeisissä opinnoissa. Kristiina Lappalainen (1999) on tutkinut oppilaiden erityisen tuen tarvetta oppilaiden, ja opettajien ja koulun oppilashuoltohenkilökunnan näkökulmasta. Jopa yli puolella oli jonkin asteista erityisen tuen tarvetta sekä peruskoulussa että ensimmäisenä vuonna toisen asteen koulutuksessa. Oppilaita, joille ongelmat ja erityisen tuen tarve kasaantuivat, oli noin kymmenesosa. Heistä osa jäi tai jättäytyi peruskoulun jälkeen koulutuksen ulkopuolelle, ja he olisivat tarvinneet tukea erityisesti tulevaisuuden suunnitelmissaan. Peruskoulussa erityisen tuen tarve jakautui melko tasaisesti tyttöjen ja poikien kesken, mutta toisella asteella tyttöjen tuen tarve oli poikiin nähden kaksinkertainen. Tytöt menivätkin poikia useammin lukioon, eikä heillä välttämättä ollut selvyttä, mihin sen jälkeen haluaisivat opiskelemaan. Pojille ammatillinen suuntautuneisuus oli usein selvillä jo yläasteella ja tästä johtuen he sijoittuivat tyttöjä useammin toivomalleen alalle ammatilliseen koulutukseen. Konkreettisen ammattitavoitteen takia

poikien on koulussa helpompi ponnistella ja motivoitua, kun taas tulevaisuudesta epävarmat tytöt kaipaavat tukea koulutusvalintansa pohtimisessa vielä toisella asteellakin. (Lappalainen 1999, 101.)

Opettajien ja oppilaiden käsitykset erityisen tuen tarpeiden syistä kahdeksannella luokalla vaihtelivat huomattavasti. Oppilaat pitivät selvästi suurimpana syynä (69 %) ongelmia koulumenestyksessä, kun taas opettajien mukaan tuen tarve johtui yleisimmin käyttäytymisongelmista (32 %), motivaation puutteesta (29,5 %) ja heikosta koulumenestyksestä (28,5 %). Oppilaiden mielestä koulumenestyksessä matematiikan ja kielten ongelmat olivat merkittävimpiä jatkokoulutusta ajatellen. Neljännes oppilaista ei osannut nimetä mitään varsinaista syytä tuen tarpeelle. Aineenopettajien mukaan osa oppilaista ei jaksakaan keskittyä, on haluttomia tekemään annettuja tehtäviä ja häiritsee käyttäytymisellään muita ja itseään. Aineenopettajat myös korostivat yksilötason syitä ja uskoivat, että taustalla voivat olla vuosien varrella kasautuneet ongelmat ja epäonnistumiset, joita oppilas heijastaa häiriköimällä tai vetäytymällä. Oppilashuoltohenkilökunta näkee ongelmat laaja-alaisemmin kuin aineenopettajat, ja edellisten syiden lisäksi he näkevät ongelmien johtuvan myös mm. erilaisista taustoista ja ikäkaudelle tyypillisistä kehitysvaiheista. Heistäkin kuitenkin jopa kaksi viidennestä arvioi erityisen tuen tarpeen liittyvän koulumenestykseen. (Lappalainen 1999, 102–103.)

Lappalaisen (1999, 104) mukaan syitä oppilaiden erityisen tuen tarpeisiin etsitään oppilaista pyrkien samalla muuttamaan heitä koulutusten vaatimusten mukaisiksi, vaikka syitä yhtä hyvin voitaisiin etsiä joustamattomista koulukäytänteistä tai koulurakenteesta, joka ei pysty vastaamaan oppilaiden yksilöllisiin tarpeisiin. Ongelmia tuottaa myös aineenopettajien ja oppilashuoltohenkilöstön välinen etäisyys ja dikotominen työnjako peruskoulussa: opettajat huolehtivat oppilaiden oppimisesta ja oppilashuolto ”oppimiskuntoisuudesta”. Yhteistyötä tulisikin tiivistää parantamalla tiedonkulkua siten, että oppilaiden ongelmiin voitaisiin puuttua ja antaa tarvittavaa tukea mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Näin erityisen tuen painopistettä voitaisiin siirtää korjaavasta toiminnasta ennaltaehkäisyyn. Tukijoukko olisi näin laajempi ja siten koulun henkilökunnalla olisi mahdollisuus vastata oppilaiden ongelmiin en-

nen kuin ne kasautuvat ongelmavyyhdyiksi. Toisella asteella tilanne on vielä pahempi, sillä oppilashuoltotoiminta on usein koordinoimatonta tai se puuttuu kokonaan. Oppilaat kuitenkin kaipaisivat toisella asteella lisäpanostusta varsinkin psyykkiseen oppilashuoltoon. (Lappalainen 1999, 104–105.)

Siirtymävaiheessa yhteishakumekanismi jo itsessään jättää oppilaiden yksilöllisyyden ja erityispiirteet huomioimatta, kun oppilaita käsitellään vain heidän kouluarvosanojensa perusteella. Myös muunlaisen tiedon siirtäminen koulusta toiseen olisi oppilaiden kannalta tarpeellista. Näin erityistuen tarpeet voitaisiin huomioida paremmin heti koulutuksen alusta alkaen. (Lappalainen 1999, 105.) Toisaalta puhtaalta pöydältä aloittaminen saattaa olla myös hyvästä, koska silloin opettajilla ei ole samanlaisia ennakoasenteita entisiä häirikköoppilaita kohtaan.

Peruskoulukokemusten vaikutusta jatkokoulutukseen hakemiseen ja pääsemiseen selvittäneen tutkimuksen (Pirttiniemi 1997) mukaan yläasteella kouluongelmia, kuten tympääntymistä, lintsaaamista ja keskeyttämisaikaita, kokeneet nuoret muodostivat yhteishaussa syrjäytymisvaarassa olevan joukon, jonka oli muita vaikeampi saada jatkokoulutuspaikka. Nuorten itsensä arvioimalla koulumenestyksellä ja onnistumisen kokemuksilla oli selvä yhteys tyttöjen koulutukseen pääsemiseen ja pojilla myös koulutukseen hakeutumiseen. Negatiiviset koulukokemukset näyttivätkin siis lisäävän merkittävästi koulutuksesta syrjäytymisriskiä. Erikseen kysytty viihtyminen koulussa ei kuitenkaan vaikuttanut yhteishaussa onnistumiseen. Tytöistä keskimäärin muita enemmän onnellisuutta ja turvallisuutta koulussa kokeneet kuitenkin menestyivät muita tyttöjä useammin koulutuspaikan saamisessa. (Pirttiniemi 1997, 1–3.)

Henkilökohtaisen ohjauksen vähäinen määrä vaikuttaisi myös olevan riskitekijä nuorten koulutuksesta syrjäytymiselle. Suurimmillaan riski on huonosti koulussa menestyneillä ja yhteishaussa epäonnistuneilla. Peruskoulun päätös-vaiheessa erityisesti riskiryhmään kuuluvien oppilaiden tulisikin saada nykyistä enemmän henkilökohtaista ohjausta koulutusvalinnan onnistumiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. (Pirttiniemi 1997 & 2001.)

Kaiken kaikkiaan näyttää siis siltä, että syrjäytyminen on kasautuva prosessi, jonka taustalla voi olla vaikeita ja monimutkaisia ongelmia (vrt. Thomson ym. 2002). Joidenkin nuorten kohdalla ne ovat ohimeneviä elämän episodeja, mutta toisilla ne voivat johtaa Takalan (1992, ks. edellä) kuvaamaan syrjäytymiskehään. Ilman tehokasta riskitekijöiden tunnistamista ja varhaista puuttumista monen nuoren ongelmat realisoituvat juuri yhteishakuvaiheessa, jota giddensiläisittäin voidaan hyvinkin kutsua ”kohtalokkaaksi hetkeksi”.

2.2 Keskeyttäminen: uusi aloitus vai tie syrjäytymiseen

Tilastokeskuksen oppilaitostilastojen mukaan vuositasolla lähes kymmenesosa opiskelijoista keskeyttää opintonsa tarkasteltaessa kaikkia koulutussektoreita yhteensä. Keskeyttäminen on ammatillisella puolella huomattavasti luokitusta yleisempää. Lukuvuonna 2003–2004 ammatillisen koulutuksen keskeytti yhteensä 9,6 %, kun vastaava osuus lukioissa oli vain 1,9 %. Varsinais-Suomessa ammatillisen koulutuksen keskeytti hieman useampi eli 10,5 prosenttia, lukion keskeyttäminen oli samalla tasolla kuin koko maassa. Ammatillisen koulutuksen keskeyttämisessä on huomattavaa alakohtaista vaihtelua. (Oppilaitostilastot 2006, 76, 210, 213.)

Koulutuksen keskeyttämiset kertovat siitä, kuinka vaikeaa nuoren on tänä päivänä tehdä omaa elämänsä koskevia valintoja. Vaihtoehtoja on yllin kyllin eikä nuorella enää useinkaan ole sellaista perheen ja suvun tuki-, ohjaus- ja arvovakennelmaa, johon hän voisi tulevaisuuttaan peilata ja jonka mukaan toimia. Hienot ammatinvalinta- ja opinto-ohjausjärjestelmäkään eivät jostain syystä välttämättä kohtaa nuorta ja anna nuorelle riittävää tukea valinnan tekemiseen. (Kivekäs 2001, 21.)

Keskeyttämisistä tarkastellaan useimmiten negatiivisena asiana nuorten elämässä, sillä keskeyttäminen seurannaisvaikutukset ovat usein ongelmallisia. Koulutus kuuluu olennaisena osana nuoruuteen elämänvaiheena ja koulutuksen ulkopuolelle jäätyään nuori on vaarassa syrjäytyä oman ikäistensä normaalista

elämänkulusta. Koulutus säätelee yleensä nuoren arjen kulkua ja ajankäyttöä ja se tuo myös tärkeää sisältöä nuoren elämälle. Koulutuksen ulkopuolelle tipahtanut nuori saattaa tuntea itsensä yksinäiseksi ja epäonnistuneeksi vertaistensa rinnalla, kun lähes kaikki muut samanikäiset ovat koulussa opiskelemassa tulevaisuutta varten. Syrjäytyminen uhkaa, jos nuori ei löydä korvaavaa, hyödylliseksi kokemaansa toimintaa koulutuksen tilalle, ja vaara kasvaa koulutuksen ulkopuolella vietetyn ajan pidentyessä.

Keskeyttämisen jälkeistä syrjäytymistä ehkäisee siis nuoren oma aktiivisuus muilla elämänalueilla, kuten vapaa-ajan harrastuksissa tai sosiaalisissa suhteissa. Osa nuorista jättäytyy kuitenkin syrjään myös näistä. Passiivisuudella näyttäisikin olevan taipumus kasaantua samoille ihmisille, kuten tuli esiin muun muassa Kivelän (2004) ammattikoululaisiin kohdistuneessa tutkimuksessa. Ammattikoululaisten koulutukseen sitoutumisella oli yhteyttä myös muihin elämänsfääreihin. Ne, jotka lintsasivat usein, olivat harkinneet keskeyttämistä, eivätkä tehneet läksyjä olivat muita halukkaampia esimerkiksi jäämään tulevaisuudessa pois myös työelämästä. Heillä oli myös muita vähemmän harrastuksia. Passiivisuus siis kasautuu: niitä, joita koulutus ei kiinnostaa, eivät kiinnosta myöskään koulun ulkopuoliset asiat.

Koulutuksen keskeyttäminen merkitsee aina katkosta nuoren koulutusuraan, jolloin nuori joutuu pohtimaan valintojaan ja mahdollisuuksiaan uudelleen. Keskeyttämiseen johtanut koulutusvalinnan epäonnistuminen saattaa saada nuoren epäilemään itseään ja uuden valinnan tekeminen saattaa olla vaikeaa. Komosen (1999) mukaan keskeyttäminen ei kuitenkaan aina ole negatiivinen ilmiö. Osalle nuorista se voi olla lähes välttämätön välivaihe koulutusvalinnan tekemisessä. Osa keskeyttää koulutuksen vaihtaakseen alaa tai suorittaakseen alavalintaan liittyvää pohdintaa. Välillä hankittu työkokemus voi myös usein auttaa valinnan tekemisessä. (Komonen 1999.) Myös turkulaisten nuorten peruskoulun jälkeisiä koulutusvaiheita koskeneessa tutkimuksessa tuli ilmi, että nuorten todellinen koulutukseen sijoittuminen kestää useita vuosia. Nuorten koulutuspolku saattaakin kulkea keskeyttämisten ja koulutuksen uudelleen aloittamisten kautta ennen kuin oma ala lopulta löytyy. Kyse ei useinkaan kui-

tenkaan ole koulutusmuotojen puutteesta, vaan kysynnän ja tarjonnan kohtaamattomuudesta. (Kannisto 1999.)

Kaikki koulutuksesta jättäytyvät eivät siis välttämättä syrjäydy. Komonen (1997) ei haluakaan puhua syrjäytymisestä koulutuksen keskeyttäjiä kohdalla, sillä syrjäytymiskäsitteeseen liittyy tietty lopullisuuden tunne, joka lyö leimansa koulun keskeyttäneeseen ja itseään ja omaa paikkaansa etsivään nuoreen. Keskeyttämiseen johtavassa putoamisen prosessissa on kysymyksessä oppilaan ja koulun kulttuurin yhteentörmäys ja siitä johtuvat ongelmat. Komosen tutkimien nuorten koulu-uraa leimasivat epäonnistumiset. Koulun käynti alkoi aivan normaalisti ja koulussa usein viihdyttiinkin hyvin alasteella, kunnes jossain vaiheessa koulunkäynti muuttui hankalaksi. Ongelmat alkoivat usein vaikeuksina jossain tietyssä oppiaineessa, mutta laajenivat kiinnostumattomuuteen myös muissa aineissa ja johtivat kahnauksiin opettajien kanssa. Ala-asteella tällaiset oppilaat leimautuivat usein epäonnistujiksi, mutta yläasteella heistä tuli häirikköjä ja niin sanottuja ongelmaoppilaita, joiden tekemiset olivat opettajien tarkan syynin alla. (Komonen 1997.)

Komonen löytää tutkimistaan ammattikoulun keskeyttäneiden koulutuselämänkerroista kolme koulunkäyntityyppiä: koulunkäynnin sietäjät, pettymyksistä selviytyjät ja identiteetiltään epävarmat. Koulunkäynnin sietäjiä hän vertaa Willisin (1984) kuvaamiin englantilaisiin poikiin, jotka pyrkivät kääntämään koulun virallisen organisaation päälaelleen ja elävät omien työväenkulttuuristen arvojensa mukaan muodostaen oman koulunvastaisen kulttuurinsa. Kaikki tähän ryhmään kuuluvat olivat poikia myös Komosen tutkimuksessa. Komosen haastattelemista nuorista tähän ryhmään kuuluvat kokivat koulun vapautta riistävänä ja turhana laitoksena, jossa käytiin vain pakon vuoksi. Jatkokoulutukseen ammattikouluun he olivat hakeneet aivan summittain. Peruskoulussa alkaneet ongelmat jatkuivat ammattikoulussa ja nuorten koulutusura päättyi ainakin joksikin aikaa keskeyttämiseen. Työllistämistöiden kautta nuorten ammatillinen identiteetti alkoi selkiytyä ja koulutuksen merkitys alettiin nähdä selkeämmin välttämättömyytenä työnsaamisen kannalta. Suhtautuminen kouluun ei kuitenkaan muuttunut. Koulu pyrittiin kuitenkin käymään kunnialla loppuun vaikka hammasta purren, jota saavutettaisiin tut-

kinto ja päästäisiin töihin ansaitsemaan rahaa. Samoin kuin Willisin tutkimuksessa työ symbolisoi näille nuorille vapautta ja aikuisuutta. Se kuinka hyvin työ lopulta vastasi haaveita onkin jo ihan toinen juttu. (Komonen 1997.)

Pettymyksistä selviytyjien ryhmässä kaikki olivat puolestaan tyttöjä. Heidän koulukokemuksena vastasivat pitkälti edellä kuvattujen poikien kokemuksia. Erona poikiin oli lähinnä se, että tytöt eivät olleet samalla tavoin sitoutuneita kaveripiiriin, vaan he olivat pikemminkin yksinäisiä kapinallisia, jotka purkivat pahaa oloaan häiriköimällä luokassa. Keskeyttämisen jälkeinen työnteko ohjasi tyttöjä ammatinvalinnassa, jonka jälkeen koulunkäynnin uudelleen aloittaminen sujui helposti ja tuntui tarkoituksenmukaiselta. Mielenkiintoisen alan löytymisen jälkeen tytöt pääsivät koulutuksen imuun ja he olivat motivoituneita kouluttautumaan myös pidemmälle. Tytöille muodostuikin vahva opiskelijaidentiteetti ja heille koulutus näyttäytyi mahdollisuutena oman työmarkkina-aseman vakiinnuttamiseen ja itsensä kehittämiseen. Tyttöjen elämässä tapahtuikin merkittävä muutos, käännekohta, jonka jälkeen elämän suunta muuttui positiiviseksi. Tytöt onnistuivat muuttamaan kipeät kokemuksensaakin voimavarakseen ja he etsivät selkeästi elämäänsä turvallisuutta. Työltä tytöt odottivat lisäksi mielekkyyttä ja ihmissuhteita, eivät niinkään rahaa, kuten pojat. Urasuunnitelmista huolimatta tyttöjen elämänarvot olivat pohjimmiltaan hyvin perhekeskeisiä. (Komonen 1997.)

Kolmas ryhmä muodostui kolmesta pojasta, joiden koulukokemukset ja -historia oli edellisiä ryhmiä hajanaisempi. Yhteisenä tekijänä oli kuitenkin nuorten toimintaa kuvaava identiteetikriisi. Nuoret olivat passiivisia ja masentuneita koulunkäyntiin. He olivat identiteetiltään hyvin epävarmoja, ammatti-identiteetin työstäminen ei ollut vielä alkanut, vaan he vasta hapuilivat etsien omaa suuntaansa. Koulutusvalinnat oli suoritettu hätäisesti niin yläasteella kuin keskeyttämisen jälkeenkin. Pojat pitivät edelleen mahdollisena, että he vaihtavat alaa sopivan löytyessä, vaikka tämänhetkinen ala toistaiseksi tuntuikin siedettävimmältä. Ulkoiset tekijät suuntasivat oppilaan tulevaisuutta enemmän kuin hänen omat päätöksensä. Identiteetiltään epävarmojen koulutusura oli ajalehtimistä koulusta toiseen ja heidän tapauksessaan koulu toimi

varastona, kun nuoret eivät tienneet mitä tekisivät koulun ulkopuolellakaan. (Komonen 1997.)

Antikaista (1996) lainaten Komonen päättelee, ettei kouluinstituutio enää ole välttämättä tärkein merkittävien oppimiskokemusten tarjoaja nuorille, vaan se koetaan pikemminkin ahdistavana ja epämääräisenä sekä pakonomaisena. Identiteettiä nuoret joutuvatkin etsimään koulun ulkopuolelta. Koulutuksen objektiivisen merkityksen lisääminen ei siis ole tarkoittanut sen subjektiivisen merkityksen kasvua, vaan pikemminkin päinvastoin. (Komonen 1997.)

Myös Kivekkään (2001, 113–114) mukaan keskeyttäminen voi joskus olla nuoren kannalta ainoa järkevä vaihtoehto oman tilanteen selvittämiseksi. Näin saattaa olla tilanteessa, jossa nuoren motivaatio opiskeluun on täysin kadonnut tai kun nuori on ajautunut tilanteeseen, jossa suuresta määrästä rästiin jääneitä opintoja on enää mahdotonta selvittää. Kivekäs nostaa esiin niin sanotun toisen mahdollisuuden politiikan (*second chance*, ks. esim. Giddens 1994, 168–174), jolloin yhteiskunnallisella toiminnalla pyrittäisiin auttamaan nuorta uuteen alkuun: kouluttautumaan uudelleen ja rakentamaan elämäänsä kestävämmälle pohjalle. Esimerkkinä voisi olla koulukohtaiset projektit, joissa keskeyttäneisiin nuoriin otettaisiin yhteyttä ja tarjottaisiin heille mahdollisuutta keskustella keskeyttämisestä ja uutta mahdollisuutta opiskeluun.

Tutkimusta tehdessään Kivekäs huomasi myös sen, että moni nuori kaipasi keskustelua tilanteestaan ja ohjausta ja tukea ratkaisujen tekemiseen. Hän havaitsi, että otti oman aikansa ennen kuin nuoret olivat valmiita tekemään uusia ratkaisuja tai toisinaan edes läpikäymään omaan keskeyttämiseensä johtanutta prosessia. Alkuvaiheessa nuoret olivat hyvin ahdistuneita ja he syyttivät helposti opettajia ja muita ulkoisia tekijöitä keskeyttämiseen johtaneina tekijöinä, mutta pidemmän ajan kuluttua keskeyttämisestä syitä löydettiin myös omasta itsestä, käyttäytymisestä, huonosta koulumenestyksestä ja väärästä alavalinnasta. (Kivekäs 2001, 91, 114.)

Komosen (1999) mukaan keskeyttämistä ei tule tarkastella selvärajaisena prosessina, vaan useammat tekijät vaikuttavat siinä toisiinsa. Keskeyttämisen

syyt ja koulutuksen uudelleen aloittamisen jännitteet ovatkin hyvin moninaisia. Keskeyttämisprosessi näytti jakautuvan kahteen toisistaan poikkeavaan osa-alueeseen, kun sitä tarkasteltiin koulutuksen aloittamisen ehtojen ja edellytysten näkökulmasta. Keskeyttämisessä voi olla kyse uuteen koulutuksen siirtymisestä tai pidemmäksi aikaa koulutuksen ulkopuolelle jättäytymisestä. (Komonen 1999, 120–121.)

Keskeyttämiseen liittyy usein myös voimakas pettymys aloitettuihin opintoihin, jotka eivät välttämättä olleetkaan juuri sitä mitä haluttiin. Valinta saattoi olla jo alun perin epävarma tai suunnitelmansa hyvinkin pohtinut nuori saattoi koulutuksen alussa huomata haluavansa jotain muuta. Koulutuksen valikointimekanismi ei myöskään takaa nuorelle onnistumista, sillä vaikka koulutusvalinta olisi valmiiksi hyvin mietitty, ei nuori välttämättä saa haluamaansa koulutuspaikkaa. Keskeyttäminen voi myös näyttäytyä tietynlaisena uran rakennuskeinona tai välietappina, jossa erilaisia aloja kokeillaan ja huono valinta pyritään korvaamaan paremmalla keskeyttämisen ja uuden valinnan kautta. Etenkin huonosti peruskoulussa menestyneille nuorille ammatillisen suuntautumisen prosessi voikin olla monivaiheinen ja todelliset koulutusvalinnat tehdään vasta myöhempien keskeyttämisten kautta. (Komonen 1999, 121.)

Jahnukaisen entisiä tarkkailuluokkalaisia koskevassa tutkimuksessa nuoret kertoivat useita koulutuksen keskeyttämiseen johtaneita syitä. Nuorten kertomuksissa ei yleensä ollut nähtävissä yhtä selkeää syytä, vaan useammat syyt kietoutuivat toisiinsa. Esiin tulleita syitä olivat väärä alavalinta, ongelmat opettajan kanssa, koulutus oli liian helppoa, oppilas sai töitä (rahapula), motivaation puute, runsaat poissaolot, erottaminen, ulkopaikkakuntalaisuus, johon liittyi ongelmia asuntolassa ja matkustamisessa, fyysinen sairaus sekä liian suuri muutos opiskelussa erityisluokan jälkeen. (Jahnukainen 1997, 78–79.)

Jahnukaisen (1997, 78–81) tutkimuksessa keskeyttämiseen vaikutti usein myös se, että ammattialasta kiinnostunut nuori osasi jo melko paljon alan perusasioita, eikä siksi jaksanut keskittyä turhaan niiden opettamiseen koulussa. Tuttuihin asioihin keskittyvä opetus johti nuorten turhautumiseen, sillä he eivät kokeneet oppivansa mitään uutta.

Kaikki keskeyttäneet eivät kuitenkaan ole valmiita tekemään uutta koulutusvalintaa, vaan osalla keskeyttäminen voi olla pikemminkin ajautumisen kuin tietoisien valinnan tulos. Koulutuspaikan vaihtajien lisäksi oli Komosen tutkimuksessa löydettävissä putoajien joukko, jotka olivat tipahtaneet marginaaliin ehkä jo peruskoulussa tai viimeistään jatkokoulutuspaikkoja jaettaessa. Itsensä kanssa eksyksissä olevilla ja vähäisillä voimavaroilla opiskelevilla nuorilla on usein heikommät mahdollisuudet selviytyä muutoksista ja koulutusmarkkinoilla koetuista takaiskuista, kuten heikosta koulumenestyksestä tai valintajärjestelmässä tapahtuvasta karsiutumisesta, jotka koituvatkin helposti opintojen jatkamisen esteiksi. Keskeyttäminen ajautumisena tai putoamisena saattaa yleistyä niiden nuorten keskuudessa, joiden resurssit eivät riitä valintojen tekemiseen tai joiden valinnat törmäävät valintakoneiston asettamiin rajoihin. (Komonen 1999, 122–123.)

Keskeyttämisen seurauksia arvioitaessa tulisi huomioida se, että keskeyttäminen itsessään ei välttämättä johda syrjäytymiseen, vaan pikemminkin ne tekijät tai syyt, jotka johtavat keskeyttämiseen, saattavat estää nuoria selviytymästä muillakin elämänalueilla. Puutteelliset elämänhallintakyvyt saattavat johtaa nuoren ajautumaan luukulta luukulle, jolloin nuorista tulee toiminnan kohteita aktiivisten toimijoiden sijaan. Nuoren elämää saattaa tällöin kuvata ajatelmien koulutuksen, työn ja työttömyyden välillä tilanteesta toiseen suhdanteiden ja kohtalon mukaan. Esimerkiksi työharjoittelu tai työllistyminen saattaa kuitenkin luoda mahdollisuuksia mielekkäiden työkokemusten saamiseen ja kiinnostavan alan löytämiseen, joka saattaa johtaa uudelleen koulutukseen hakeutumiseen. Nuori voikin rakentaa koulutuspolkuaan sekä keskeyttämisen kautta että siitä huolimatta, kuten edellä onkin jo tullut ilmi. (Komonen 1999, 123.)

Komonen lisää keskeyttämiskeskusteluun vielä kommentin siitä, että kuten keskeyttäminen ei aina aiheuta syrjäytymistä ei myöskään koulutuksen uudelleen aloitus takaa nuoren selviytymistä. Koulutukseen hakeudutaan usein pakosta, työmarkkinalain tai muun oman elämäntilanteen ulkopuolelta tulevan sykäyksen johdosta, jolloin oma motivaatio ei välttämättä ole korkeimmillaan, eikä koulutuksen aloittaminen ole nuoren omiin urasuunnitelmiin liittyvää

tavoitteellista toimintaa. (Komonen 1999, 125.) Ei siis ole ihme, jos nuori ajautuu keskeyttämisten ja siitä seuraavien sanktioiden kierteeseen. Työvoimapolitiikkaan sisäänrakennettu pakkohaku-järjestelmä pakottaa nuoren haakeutumaan koulutukseen, vaikkei hän olisi vielä tehnyt valintaansa. Hakematta jättäminen evää nuorelta työmarkkinatuen saamisen, kuten käy myös koulutuksen keskeyttämisen yhteydessä. Koulutuksessa olisi siis pysyttävä, kiinnosti ala tai ei.

VaSkoolin tutkimushankkeen ensimmäisessä osaraportissa (Kivelä & Ahola 2006) on esitelty tarkemmin joitain hankkeita ja niiden toimenpiteitä keskeyttämisen vähentämiseksi ja keskeyttäneiden nuorten saattamiseksi uudelleen mielekkäälle koulutus- tai työuralle. Kaikissa hankkeissa painotetaan nuorten taustan ja keskeyttämisen syiden huolellista selvittämistä. Toisilla nuorilla uuden, paremmin omia toiveita ja kykyjä vastaavan koulutuspaikan löytäminen riittää. Toiset puolestaan tarvitsevat pitkäaikaista tukea ja huolenpitoa, jopa kuntoutusta ja terapiaa, ennen kuin koulutukseen palaamista kannattaa edes harkita.

2.3 Kun koulu ei maita...

Kuten johdannossa mainittiin, nuoren elämä jakautuu useaan eri elämänalueeseen tai sfääriin, kuten kouluun, vapaa-aikaan, perhe-elämään ja joidenkin nuorten kohdalla myös työhön. Jokaisella sfäärillä on omat sääntönsä, rajoituksensa ja vaatimuksensa, joiden varassa niillä toimitaan. Sfäärit koostuvat useista eri osa-alueista tai kentistä. Nuori tasapainottelee näiden elämänalueiden ja kenttien välillä pyrkien rakentamaan omaa elämäänsä ja tulevaisuuttaan omien toiveidensa ja kykyjensä pohjalta. (Siurala 1994, 7.) Eri elämänalueilla saadut hyvät ja huonot kokemukset johtavat nuoren tuntemuksiin omasta elämänhallinnasta. Heikko menestys yhdellä alueella saattaa johtaa nuoren keskittymiseen muihin elämänalueisiin heikomman kustannuksella. Elämänalueiden välinen tasapaino vaikuttaa nuoren kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. (Siurala 1994, Vehviläinen 1999.)

Elämönhallinnalla tarkoitetaan oman elämän koossa pitämistä, toimintaa, jonka avulla ihminen sovittaa omia yksilöllisiä tavoitteitaan ja yhteisöllisiä odotuksia omaa toimintaansa ohjaavaksi kokonaisuudeksi. Elämönhallinnan puute voi ilmetä niin fyysisenä, psyykkisenä kuin sosiaalisenakin avuttomuutena, joka vaikeuttaa yksilön normaalia elämää. Heikko elämönhallinta voi merkitä esimerkiksi sitä, että yksilö ei tunne pystyvänsä säätelemään omaa elämäänsä tai vaikuttamaan tulevaisuuteensa kovinkaan paljoa, ja siten hän saattaa menettää motivaation edes yrittää hallita toimintaansa ja elämäänsä. Pysyvä hallinnan menettämisen tunne saattaaakin johtaa luovuttamiseen ja vaikeista tilanteista vetäytymiseen. (Miettinen & Kuitunen 1999, 144.)

Myös Vehviläinen on tarkastellut koulutuksen ulkopuolella olevien, työttömien nuorten integroitumista ja pärjäämistä eri elämän alueilla. Nuorten elämässä pärjäämisen kenttiä voivat olla esimerkiksi koulutus, työelämä, harrastukset, perhe ja muut ihmissuhteet, tai alakulttuuri. Nuori kaipaa pärjäämisen kokemuksia ja integroitumista ainakin joillekin näistä kentistä. Ellei tarttumapintaa ja positiivisia kokemuksia saada, tilanne johtaa vähitellen epäonnistumisiin ja nuoren elämönhallinnan kadottamiseen. Jos nuori integroituu jollekin kentälle muita voimakkaammin, tämä alue alkaa määrätä hänen elämäänsä muiden jäädessä taustalle. Huonot koulukokemukset ja kiinnostuksen suuntautuminen toisaalle saattavat esimerkiksi johtaa nuoren integroitumiseen voimakkaasti koulutuksen ulkopuoliselle vaihtoehdoiselle pärjäämisen kentälle. Nuori ei välttämättä kuitenkaan menetä elämönhallintaansa, jos koulutuksen ulkopuolella oleminen on korvautunut kiinnittymisellä johonkin toiseen pärjäämisen kenttään. (Vehviläinen 1999, 198–199.)

Työ toimii usein vaihtoehtona opiskelulle. Peruskoulussa huonosti viihtyvät nuoret haaveilevat usein työpaikan saamisesta, kun koulutuksessa jatkaminen ei kiinnosta. Koulutuskielteisyys yleensä vain vahvistuu työelämässä olon myötä, kun onnistuneita työkokemuksia verrataan epäonnistuneisiin koulukokemuksiin, palkkaa opintotukeen ja työelämässä saavutettua osajan ja aikuisen roolia nuoren ja oppijan rooliin. Koulun ulkopuolisista tärkeistä saavutetuista asioista ei enää haluttaisi luopua muutenkin vastenmieliseksi koetun opiskelun takia. (Vehviläinen 1999, 199.) Näille nuorille oppisopimuskoulu-

tus saattaa olla oikea ratkaisu, sillä siinä heillä on mahdollisuus toimia työelämässä osana työyhteisöä, ansaita hieman rahaa ja samalla suorittaa ammattitutkintoa.

Koulutuksen ja ehkä laaja-alaisemminkin yhteiskunnan instituutioiden ulkopuolella olevat nuoret ovat tietyllä tavalla muukalaisia suhteessa yhteiskunnan normaaliin elämäntapaan. Muukalaisuudella tarkoitetaan sitä, että yhteiskunta ja yhteiskunnan arvot edustavat näille nuorille jotain ulkopuolista, johon he suuntautuvat vihamielisesti, välinpitämättömästi tai muuten vain etäisesti. Asenteen juuret juontuvat menneisyyden epämuukavista kokemuksista, jolloin tuleviinkin kokemuksiin työvoima- ja koulutuspoliittisissa palveluissa suhtaudutaan jo valmiiksi kielteisellä ennakoasenteella ja epäilyllä. (Vehviläinen 1999, 202.)

Kelpaamattomuuden kokemukset yhteiskunnan merkittävillä osa-alueilla vahvistavat yksilöiden vetäytymistä sellaisten ihmisten pariin, joiden edessä he kokevat kelpaavansa omana itsenään. Runsaasti kelpaamattomuuden tai ihmisarvon kyseenalaistavia kokemuksia saanut nuori joutuu jatkuvasti asettamaan omanarvon tunteensa peliin ja murtamaan ympärilleen kasvaneita muureja. Epäonnistumisen riski onkin tällöin suuri. Toinen vaihtoehto onkin, ettei nuori enää aseta itseään alttiiksi epäonnistumisille, vaan siirtyy sellaisille pärjäämisen kentille, joissa hän kokee onnistumisen mahdollisuuden olevan suurempi. Pärjäämättömyys ja epäonnistumiset yhteiskunnan virallisilla sektoreilla luovat tilauksen nuorisokulttuureille, joissa pärjäämisen kriteerit ovat päinvastaiset kuin yhteiskunnassa yleensä. (Vehviläinen 1999, 202.)

Kyse on lähinnä siitä, miten koulutusyhteiskunnan kenttiä voitaisiin muokata siten, että siirtymistä kentältä toiselle onnistumisen kokemusten saamiseksi ei tarvittaisi. Millä edellytyksillä esimerkiksi työpoliittiset toimenpiteet saataisiin tuottamaan kelpaamisen ja onnistumisen kokemuksia myös niille nuorille, jotka suhtautuvat heille tarjottuihin koulutus- ja työvoimapolitiittisiin palveluihin jo ennakolta kielteisellä asenteella? Itseluottamuksen kohoaminen ja sosiaalisen rohkeuden lisääntyminen pitäisi myös saada pysyvämmäksi kuin mitä lyhyet projektit pystyvät tarjoamaan. Toimenpiteiden hyöty jää vähäiseksi, jos

nuori joutuu uudelleen tilanteeseen, jossa hänen itseluottamuksensa ja arvostuksensa jälleen romutetaan. (Vehviläinen 1999, 203–204.)

Koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle ajautunut nuori eksyy helposti kuluttamaan aikaansa muiden vastaavassa tilanteessa olevien nuorten kanssa omassa porukassaan. Jengeissä nuoren pärjääminen tapahtuu eri kriteerien pohjalta kuin esimerkiksi koulussa ja niinpä nuori saattaa kokea yhteenkuuluvaisuutta jengiin pikemminkin kuin koululuokkaan. Jengien kautta nuori saattaa ajautua myös rikolliseen toimintaan.

Nuorten jengeissä onkin usein oma normistonsa, joka saattaa poiketa yhteiskunnassa yleisesti hyväksytystä toiminnasta ja arvoista ja normeista. Nuoren toiminnan mielekkyys voi perustua tämän yhteisön hyväksyntään, jolloin nuori hallitsee omaa elämäänsä yhteisön jäsenenä ja näkee toimintansa mielekkäänä ainoastaan tämän yhteisön jäsenenä. Muissa yhteisöissä toimiminen edellyttäisi vahvaa merkitysrakennetta, jotta elämää ohjaavan jengin tai muun yhteisön siteistä ja merkitysrakenteista olisi mahdollista päästä irti. Tällöin nuoren olisi muodostettava uusi aktiivinen omaa elämänhallintaa tukeva toiminta- ja selviytymisstrategia. Yhteiskunnassa ja uudessa yhteisössä eläminen merkitsee yhteisön normivaatimusten ja oman henkilökohtaisen vapauden välisen ristiriidan ja siihen liittyvien ongelmien ratkaisemista. (Ulvinen 1997.)

Nuoren elämänhallintaan vaikuttavat sekä nuoren kokemat yhteisölliset että yhteiskunnalliset kasvukokemukset. Lähtökohtana on, että nuoren ongelmia voidaan ymmärtää vain yhteistyössä nuoren itsensä kanssa, nuoren yksilöllisyys huomioon ottaen. Olennaista on esimerkiksi se, kuinka akuutteja, pysyviä, toiminnallisia tai ohimeneviä nuoren ongelmat ovat. Tulisi myös ymmärtää, ettei moniongelmaisuus ole nuoren itsensä, vaan yhteiskunnan palvelujärjestelmien määrittelemä ominaisuus. Ongelmien ennaltaehkäisyssä voidaan onnistua vain yhdistämällä yksilö-, yhteisö- ja yhteiskuntanäkökulmat. Lisäksi nuoren kohtaamisessa auttajan tulisi muistaa oma pedagoginen vastuunsa: aikuisen tulisi ymmärtää ja hyväksyä nuori, mutta samalla säilyttää aikuisen rooli ja kasvatussuhde, jossa korostetaan yhteistä hyvää ja

säilytetään yhteisölliset ja yhteiskunnalliset normit sekä moraaliset ja eettiset periaatteet. (Ulvinen 1997.)

Yksi suomalaisen koulutuspolitiikan ongelma on, erityisesti kun puhutaan nuorten syrjäytymisestä, että se on liian koulutus- ja tutkintokeskeistä. Pitäisi jo tunnustaa, että kaikki nuoret eivät pärjää taikka viihdy koulussa. Koulu ei voi enää olla sellainen ”joukkojenkäsittelylaitos” kuin ennen vanhaan. Monista syistä, media, internet jne., pidentyneestä ja pitkitetystä koulutuksesta on tullut nuorten näkökulmasta entistä ”kuivempi” paikka ja elämänvaihe. Kun koulu ei kiinnosta taikka luonnu, on selvää, että muut elämänsfäärit saavat nuoren elämässä suuremman painoarvon. Syrjäytymisen ehkäisemisen kannalta onkin tärkeätä, että koulu voisi paremmin sopeutua oppilaiden erilaisiin taipumuksiin ja tarpeisiin, eikä päinvastoin. Koulun tulisi löytää kunkin nuoren omat vahvuudet, joiden varaan nämä voivat rakentaa tulevaisuuttaan. Jokaisen tulisi voida löytää koulun tai harrastusten piiristä ”oma juttunsa”, joka jaksaa kiinnostaa niin paljon, ettei nuori tunne itseään syrjäytyneeksi ja yhteiskunnan ulkopuoliseksi. Tällaisia ongelmia ei kuitenkaan ratkota pelkästään ohjausta ja erilaisia tukipalveluita kehittämällä. Pitää olla järkeviä paikkoja ja toimia, joihin nuoria ohjataan. (Ahola & Mikkola 2004, 100).

3 NUORI PERUSKOULUN JA TOISEN ASTEEN NIVELVAIHEESSA

3.1 Koulutusvalinta nuoren elämänsuunnan osoittajana

Peruskoulun jälkeinen koulutusvalinta on nuorten elämässä tärkeä päätös, ja siksi se on monille myös hyvin vaikea tehdä. Valinnanvapauden lisääntyminen ja vaihtoehtojen määrä tekevät valinnasta yhä vaikeamman. Hyvin harva myöskään enää seuraa vanhempiensa jalanjalkia, sillä koulutusvalinnassa halutaan korostaa yksilöllisyyttä ja omia kiinnostuksen kohteita. Koulutukseen hakeutuminen peruskoulun jälkeen on kuitenkin vallitseva normi, jota voidaan pitää lähes suoranaisena pakkona. Koulutukseen on hakeuduttava, vaikka toiveammatista ei olisi vielä aavistustakaan (Päivänsalo 2003, 5). Yhteishakuun osallistuminen merkitsee nuorelle myös ensimmäistä konkreettista sitoutumista joko lyhyemmän tai pidemmän koulutuksen tavoitteluun ja samalla suuntautumista työmarkkinoiden eri sektoreille (Järvinen 1999, 46).

Peruskoulun jälkeisen yhteishaun kautta tapahtuu yksi nuorisoikäluokan merkittävin jako koulutusjärjestelmässä osan suunnatessa ammatillisen koulutuksen eri aloille ja toisten jatkaessa yleissivistävään lukioon. Peruskoulun päättävien nuorten jako eri koulutusmuotoihin perustuu pääosin nuorten koulumenestykseen, joka puolestaan liittyy nuoren laaja-alaisempaan koulussa pärjäämiseen ja siten lähtökohtaisesti kodin taloudellisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin pääomiin. (Ahola & Mikkola 2004, 11.)

Yhteishaussa voidaan kerralla hakea viiteen paikkaan. Päämäärätietoisille, itsenäisille, motivoituneille ja hyvin peruskoulussa pärjänneille nuorille koulutusvalinnan tekeminen on yleensä helppoa. Kaikilla asiat eivät kuitenkaan ole näin, vaan osa nuorista on peruskoulun jälkeen vielä autuaan tietämättömiä tulevaisuuden suunnitelmistaan. Päätöksen vaikeudesta ja hatarista pohjatiedoista johtuen jatkokoulutuspaikka on usein kuitenkin valittu sattumanvaraisesti ja käsitys koulutuksesta saattaa olla puutteellinen (Pirttiniemi 2001). Opinto-ohjaajien näkemyksen mukaan ongelmien taustalla on oppilaiden kypsyttömyys tehdä valintoja sekä epärealistiset käsitykset jatkokoulutuksesta.

Osa nuorista mm. liioitteli lukion vaativuutta ja kuva ammatillisesta koulutusalaista saattoi olla täysin väärä alaan tutustumisesta huolimatta. Tämän tyyppiset harhakäsitykset lisäsivät riskiä opintojen keskeyttämiseen heti opintojen alkuvaiheessa. (Numminen ym. 2002, 262.)

Tietoa koulutuspaikoista on melko hyvin saatavilla. Voisikin siis kuvitella, että vaikeudet valinnan tekemisessä johtuvat muista tekijöistä kuin tiedon puutteesta. Ongelma onkin nuoren ja ohjauksen kohtaamattomuudessa ja siinä, ettei saatavissa olevaa tietomäärää osata hyödyntää. Tärkeintä onkin nuoren oma aktiivisuus. Hyvin koulussa menestyneillä, korkean koulutus pääoman perheistä tulevilla ja päämäärätietoisilla nuorilla valmiudet koulutusvalintaan ovat muita paremmat. Tarjolla olevan tiedon hyväksi käyttäminen on helpompaa, jos tietää mitä etsii ja aloittaa koulutusvalintansa pohtimisen riittävän ajoissa.

Oppilaanohjauksen tavoitteena on kehittää nuoren valmiuksia tehdä koulutusta ja tulevaisuuden työuraa koskevia valintoja, sekä auttaa nuorta selkiyttämään omia tavoitteitaan. Monet nuoret eivät kuitenkaan tässä onnistu, vaan heidän tavoitteensa ovat epäselviä valinnantekovaiheessa ja sen jälkeenkin. (Garam & Ahola 2001, 28.) Hyvällä ja riittävän aikaisella ohjauksella tilannetta voidaan tietysti parantaa. Peruskoulun aikaisella opintojen ohjauksella voidaan muun muassa vaikuttaa nuorten tietämykseen tarjolla olevista koulutusaloista. Riittävän ajoissa saatu tieto koulutuksen sisällöistä ja niiden avaamista mahdollisuuksista saattavatkin edesauttaa peruskoulun jälkeisen ammatinvalinnan onnistumista. Puutteellisin tiedoin tehty valinta sen sijaan johtaa liian usein opiskelun keskeyttämiseen, kun opetus ei vastaa nuoren mielikuvia. (Pirttiniemi 2001.)

Monet ammatit ovat yhteiskunnassa melko näkymättömiä, eikä nuorilla välttämättä ole riittävän tarkkaa mielikuvaa niissä toimimisesta. Kiinnostus saattaaakin suuntautua paremmin näkyviin ja esillä oleviin ammatteihin. Aiempien tutkimusten mukaan oma kiinnostus on useimmiten nuorten koulutusvalinnan tärkein syy. Kivelän (2004) tutkimista ammattikoululaisista jopa 89 piti omaa kiinnostusta erittäin tärkeänä syynä koulutukseen hakeutumiseen ja 9 prosent-

tia melko tärkeänä. Kuitenkin myös pakkohaku tuli esiin lähes puolella vastaajista melko tärkeänä syynä koulutuksen hakeutumiseen ja lyhyt koulutusai-ka kahdella kolmanneksella. Kolmannes piti kavereiden vaikutusta tai sitä, ettei ollut päässyt lukioon, melko tärkeänä syynä ammattikoulun valitsemi-seen ja neljännes vanhempien vaikutusta.

Myös Kivekkään (2001) tutkimuksen mukaan oma kiinnostus ohjaa nuorten koulutusvalintoja heidän puutteellisesta tietämyksestään huolimatta. Kivek-kään tutkimuksessa 87 prosenttia nuorista ilmoitti ”oman mielenkiinnon” ol-leen tärkein motiivi koulutuspaikan valinnassa. Nuoren mielikuvat koulutuk-sesta perustuvat usein kuitenkin melko epäluotettaviin lähteisiin. Esimerkiksi median värittämät mielikuvat ammateista eivät useinkaan kohtaa täysin työ-elämän todellisuutta. Mediassa tiettyjä ammatteja ihannoidaan ja niistä välit-tyy jännittävämpää kuvaa kuin mitä ne todellisuudessa ovatkaan. Koulun aloittaminen voi siten aiheuttaa nuorelle pettymyksen, kun koulussa käydään-kin läpi perusasioita, eikä siirrytä suoraan ammatinharjoittamiseen. Esimer-kiksi vaatealalla harjoitellaan suoran sauman ompelua muotisuunnittelun si-jaan ja autoalalla opetellaan fysiikan lakeja ennen upeiden autojen laittamista. (Kivekäs 2001, 21–22.)

Nuorten käsitystä työelämän kirjosta tulisikin laajentaa koulussa opinto-ohjauksen ja myös muiden aineiden tunneilla. Samalla tulisi edesauttaa realis-tisemmän kuvan syntymistä arkipäivän työstä eri ammateissa. Näin useampia ammatteja voidaan tehdä nuorille näkyviksi ja siten mahdollistaa myös niistä kiinnostuminen. Samalla voitaisiin oikaista nuorten harhakäsityksiä ja auttaa heitä muodostamaan realistisempi kuva ammateista. Juuri tämän tyyppiseen syventymiseen opinto-ohjauksessa ei kuitenkaan jää aikaa (Numminen ym. 2002, Mikkola & Ahola 2004).

AmmatINVALINNAN ohjauksessa nuorille tulisi osoittaa myös se, että yhdellä koulutuksella voi toimia useissa erilaisissa työtehtävissä koulutusala- ja -asteesta huolimatta. Koulutusvalinta ei myöskään ole peruuttamaton päätös, vaan opintoja voi täydentää myöhemmin tai suuntautua täysin uudelle alalle.

Nykyisin yksi koulutus ei usein riitäkään, vaan alan vaihtaminen ja tutkinnon täydentäminen ovat jo arkipäivää. (Garam & Ahola 2001, 35.)

Koulutusvalintaa ja siihen liittyviä tekijöitä voidaan tarkastella useammasta eri näkökulmasta. Muun muassa vanhempien ammattia ja koulutustasoa pidetään yhtenä merkittävänä tekijänä. Eri yhteiskunnallisissa asemissa olevilla ihmisillä on erilaiset mahdollisuudet toteuttaa itseään ja pärjätä tietyillä kentillä. Vanhempien sosioekonominen asema vaikuttaa lasten kulttuurisen pääoman kautta esimerkiksi siten, että korkean koulutuksen saaneiden vanhempien lapset puhuvat opettajien kanssa ”samaa kieltä”, jota heikommin koulutettujen perheiden lasten taas voi olla vaikeampi ymmärtää (esim. Bourdieu ja Passeron 1977). Garamin ja Aholan (2001, 71) abiturienttien koulutustoiveita koskevan tutkimuksen mukaan koulumenestys ja kotitausta vaikuttavat nuoren koulutussuuntautumiseen samansuuntaisesti siten, että mitä matalampi vanhempien koulutuspääoma on ja mitä heikommin nuori on pärjännyt koulussa, sitä enemmän hän korostaa ammatillisuutta koulutusvalintansa perusteena. Koulutusvalinnassa on siis tällöin tärkeää se, että opiskelu valmistaa ammattiin ja on läheisessä yhteydessä työelämään.

Korkeasti koulutettujen vanhempien lapsille sekä hyvin koulussa menestyneille koulutuksen taso vaikutti olevan tärkeämpi. He arvostavat yleissivistävää koulutusta, mutta samalla heillä näyttäisi olevan enemmän varaa ottaa riskejä hakeutuen itselleen tuntemattomille aloille. Ulkoisten seikkojen korostuminen koulutusvalinnassa puolestaan kertoo heikosti menestyneiden valintojen realiteetisuudesta. Nämä nuoret ottavat huomioon sen, että heikolla todistuksella jatkokoulutukseen on vaikeampi päästä. Koulumenestys vaikutti pääasiassa koulutustason, eikä niinkään alan valintaan, mutta pieniä eroja tässäkin oli havaittavissa. Heikosti menestyneet tytöt suosivat sosiaali- ja terveysalaa, kun taas heikosti pärjänneet pojat suosivat liikenteen ja turvallisuuden aloja ammattikoulussa tai ammattikorkeakouluissa. Kiinnostus näihin aloihin näyttikin kasvavan selvästi koulumenestyksen huonontuessa. (Garam & Ahola 2001, 72, 84.)

Koulutuksen periytyvyys tuli esiin myös turkulaisten nuorten peruskoulun jälkeisiä koulutusvalintoja koskeneessa tutkimuksessa. Lukioon sijoittuneiden nuorten vanhemmista suurin osa oli joko ylempiä toimihenkilöitä tai yrittäjiä, kun taas ammattikoululaisten vanhemmat olivat useimmiten joko työläisiä tai alempia toimihenkilöitä. (Kannisto 1999, 80.) Komosen (1997) mukaan puolestaan nuoren perhetausta vaikuttaa myös koulutuksen keskeyttämiseen. Hänen mukaansa alempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvat perheet olivat muita kyvyttömämpiä tukemaan ja kannustamaan lasta tai nuorta koulussa selviytymisessä ja auttamaan osaltaan.

Kuten edellä mainittiin, koulussa pärjääminen on yleensä tärkein peruskoulun jälkeiseen koulutusuraan vaikuttava tekijä. Menestyminen erityisesti teoria-aineissa määrittelee peruskoulun päättövaiheessa nuorelle avautuvia koulutusvalinnan mahdollisuuksia. Käytännöllisissä aineissa, kuten kotitaloudessa, teknillisessä työssä tai tietotekniikassa hyvin menestyneillä nuorilla saattaa olla vaikeuksia päästä haluamaansa toisen asteen koulutukseen, mikäli teoreettisempien eli niin sanottujen lukuaineiden keskiarvo ei ole riittävän hyvä. Lukuaineissa hyvin menestyneillä sen sijaan on yleensä varmuus lukioon pääsemisestä jo hyvissä ajoin ennen peruskoulun päättymistä. He pääsevät helposti myös ammatilliseen koulutukseen, mikäli sinne haluavat. Heikommin pärjänneillä vaihtoehdot ovat usein melko vähissä ja he yleensä aloittavat opiskelun ammattioppilaitosten vähiten suosituilla aloilla, elleivät sitten jättäyty kokonaan opiskelun ulkopuolelle. Pääsymahdollisuuksien optimoimiseksi opinto-ohjaajat yleensä selvittävät heikommin peruskoulussa pärjänneille oppilaille ne koulutusvaihtoehdot, joihin hänen todistuksellaan on mahdollista päästä. Pääsykoekäytäntökään ei välttämättä auta heikoimmin pärjänneitä, sillä he ovat yleensä jo karsiutuneet haun alkuvaiheessa, kun keskiarvot on laitettu järjestykseen ja valittu parhaat pääsykokeisiin. Peruskoulun aikana koettu viihtyminen koulussa vaikuttaa merkittävästi peruskoulun jälkeiseen koulutukseen pääsemiseen. Hakematta jättämiseen sillä ei kuitenkaan nähty olevan suoranaista vaikutusta. Huonosti koulussa viihtyvät ovatkin tutkimuksen mukaan muita suuremmassa vaarassa syrjäytyä toisen asteen koulutuksesta. (Pirttiniemi 2000, 48, 102–103.)

Koulutusvalintoja voidaan tarkastella myös erilaisina valintatapoina tai tyyppinä, kuten esimerkiksi Nyysölä (2004) tekee. Hän jakaa koulutusvalinnat kolmeen erilaiseen tyyppiin: vapaaehtoiseen valintaan, normatiiviseen valintaan ja valitsematta jättämiseen. Vapaaehtoinen valinta tehdään omilla ehdoilla. Vapaa-ehtoista koulutusvalintaa voidaan pitää ns. elämänpoliittisena valintana (Giddens 1991), sillä se ohjaa vahvasti yksilön tulevaa työuraa ja elämäntulkua. Elämänpoliittinen valinta on kuitenkin vain ideaali, sillä kaikilla ihmisillä ei käytännössä ole mahdollisuuksia tehdä vapaita valintoja. Toiseksi elämänpoliittinen ajattelu perustuu yksilöiden valintojen rationaalisuuteen. Todellisuudessa ihmiset eivät useinkaan tee täysin rationaalisia valintoja ja usein jopa jättävät kokonaan valitsematta. (Nyysölä 2004.)

Normitettua valintaa voidaan pitää eräänlaisena pakkovalintana, jolloin yksilö kokee esimerkiksi yhteiskunnan sosiaalisen paineen, vanhempien painostuksen tai velvollisuuden itseä ja muita kohtaan pakottavan hänet valintojen tekemiseen. Valintaa voidaan pitää normitettuna myös silloin, kun olosuhteet rajoittavat todellisia vaihtoehtoja merkittävästi. (Nyysölä 2004.) Rajoittavana tekijänä voi olla esimerkiksi huono koulutodistus tai vaikeus muuttaa kauas opiskelemaan.

Toisinaan myös työmarkkinatukea koskevaa lainsäädäntöä pidetään nuorten valinnan vapautta rajoittavana tekijänä. Työmarkkinatukea koskevaan lainsäädäntöön 1990-luvun lopulla lisätty sääntely (ks. Asetus 1351/2002), jonka tarkoituksena on saada alle 25-vuotiaat nuoret hakeutumaan koulutukseen ja pysymään siellä tutkinnon suorittamiseen saakka, on kuitenkin osoittanut, ettei nuoria voida vastentahtoisesti pakottaa koulutukseen kovin hyvin tuloksin. Nuoret on kyllä saatu hakemaan, mutta motivaation puuttuessa koulutus usein jää kesken. Pakottamisen sijaan tulisikin löytää nuoria paremmin motivoivia vaihtoehtoja. (Kivekäs 2001, 113.) Pakkohaku rasittaa samalla koko yhteiskujärjestelmää ja aiheuttaa ongelmia myös tosissaan koulutuspaikkaa hakeville. Hyvä todistus on usein ainoa kriteeri paikan saamiselle ja näin täysin alasta kiinnostumattomat nuoret voivat ohittaa omaan haaveammattiinsa heikommillä numeroilla hakevat hakijat.

Valinnanvapaudesta tuleekin siis valinnan pakko, kun työmarkkinalaki ei myönnä korvausta näille alle 25-vuotiaille ilman ammatillista koulutusta oleville nuorille, eikä sosiaaliturvan tai vanhempien kukkaronkaan varaan jäämistä katsota kovin hyvällä. Ilman koulutusta oleville nuorille myöskään työmahdollisuuksia ei juurikaan ole tarjolla.

Yhteiskunnassa on voimakas koulutusnormi, jonka rikkominen koulutuksen ulkopuolelle jäämällä saattaa yksilön kyseenalaiseen asemaan. Koulutuksen ulkopuolelle jäämisellä ja kouluttamattomuudella on voimakkaat yhteydet huono-osaisuuteen ja syrjäytymiseen. Nyssölän (2004) mukaan koulutuksen ulkopuolelle jääminen liittyykin usein heikkoon koulutusmotivaatioon ja siihen, ettei koulussa ylipäätään viihdytä. Kuten edellä jo todettiin, näiden taustalta löytyy usein laaja-alaisempi ongelmavyöhyke, kuten puutteellinen elämäntilanne ja siitä johtuvat ongelmat. Tästä näkökulmasta koulutuksen ulkopuolelle jääminen ei näyttäyty varsinaisena valintana, vaan pikemminkin valitsematta jättämisenä ja ajalehtimisena työmarkkina-asetuksesta toiseen.

Koulutuksen ulkopuolelle jääminen ei itsessään välttämättä ole merkki nuoren syrjäytymisestä, vaan se voi olla myös nuoren tietoinen valinta silloin, kun koulutus ei kiinnosta ja nuori suuntautuu suoraan työelämään. Kouluttamattomuus, työkokemuksen puute ja nuori ikä merkitsevät kuitenkin yleensä heikkoa asemaa työmarkkinoilla, ja tästä johtuen nuori on vaarassa syrjäytyä normaalin elämäntilanteen ulkopuolelle.

Valitsematta jättämistä voidaan kutsua lähes yhtä hyvin ajautumiseksi elämäntilanteesta toiseen. Valitsematta jättäminen voi myös tapahtua näennäisvalintojen kautta. Näennäisvalinnalla tarkoitetaan valintaa, jonka avulla valintavaihtoehtoja pyritään pitämään mahdollisimman pitkään avoimina. Tällöin todelliset valinnat jäävät tekemättä, tyydytään edeltäviin valintoihin tai valitaan niin laaja-alaisia ja yleisiä opintoja kuin mahdollista ratkaisujen teon välttämiseksi. (Nyssölä 2004.) Monelle nuorelle lukio toimii eräänlaisena näennäisenä tai strategisena valintana. Lukioon mennään, jotta saadaan ostettua lisää aikaa todellisten valintojen tekemiseen.

Esimerkiksi ammatinvalintaa ei voida pitää täysin vapaana valintana, vaan useat tekijät ja ehdot rajoittavat sitä. Nuorten erilaiset lähtöasemat, yksilön fyysiset ja psyykkiset ominaisuudet, älyllinen kapasiteetti, sukupuoli, ikä, aiemmat kokemukset sekä omaksutut arvot ja asenteet vaikuttavat valintaan sekä valinnan mahdollisuuksien rajautumiseen. Rajoittavina tekijöinä ovat edelleen myös perheen sosiaaliset lähtökohdat, pääsymahdollisuudet eri opinahjoihin sekä maantieteellinen sijainti. (Kivinen, Toivola & Ahola 1988.) Kuten jo edellä tuli ilmi, tutkimusten mukaan perheen sosiaalinen asema vaikuttaa edelleen siten, että ylemmistä sosiaaliluokista hakeudutaan korkeakoulutukseen alempia sosiaaliluokkia useammin ja alemmista luokista lyhyeen koulutukseen muita yleisemmin. Koulutuksen sukupolvittainen periytyvyys ja kasautuminen tulevat esiin siten, että vanhempien koulutus ennakoii nuoren koulutusuraa melko vahvasti. (Kivinen & Rinne 1995.)

Perhe ja sen erilaiset kulttuuriset, taloudelliset ja sosiaaliset pääomat muodostavat perustan nuoren koulutuskäyttäytymiselle ja ammatillisille näköaloille. Nuori saa yleensä ensimmäisen ammatillisen mallin vanhemmiltaan, joka myöhemmin muuttuu monimuotoisemmaksi ja laajenee yksilöillä eri tavoin. Osalla nuorista käsitykset työelämästä rajoittuvat tähän, eikä muita ammatillisen suuntautumisen muotoja ajatellakaan. (Kivinen, Toivola & Ahola 1988, 14.)

Kodin erilaiset pääomat, nuoren harrastukset ja työkokemus muokkaavat myös osaltaan nuorten käsityksiä työelämästä, tulevaisuudesta ja mahdollisuuksistaan. Eri ympäristöissä hankitut kokemukset antavat nuorille virikkeitä ammatillisten ratkaisujen pohjaksi. (Kivinen, Toivola & Ahola 1988, 15.)

Vaikka yleissivistävät ja ammatilliset opinnot ovat jonkin verran lähentyneet toisiaan tutkintojen yhtäläisen jatko-opintokelpoisuuden ja lisääntyneen yhteistyön myötä, liitetään niihin edelleen hyvin erilaisia mielikuvia. Lukion onkin katsottu soveltuvan parhaiten koulussa menestyneille ja peruskoulun opetustapaan sopeutuneille. Ammatillisten opintojen katsotaan puolestaan soveltuvan koulussa heikommin menestyneille oppilaille, jotka ovat käytän-

nöllisemmin suuntautuneita, kädentaidoista kiinnostuneita ja halukkaita kiinnittymään nopeasti työelämään. (Järvinen 1999, 46.)

Periaatteellisesta ammatillisen ja yleissivistävän väylän tasa-arvoisuudesta huolimatta pitkää yleissivistävää koulutusta arvostetaan yhteiskunnassa enemmän, eikä hyvin koulussa menestyneen nuoren siten oletetakaan tyytyvän ammattikouluun lukion sijaan. Peruskoulussa tulisi ohjata nuoria valitsemaan itselleen parhaiten soveltuva koulutusala, eikä arvottaa nuoren valintaa. Peruskouluopintoja kritisoidaankin usein lukio-orientoituneisuudesta, joka osoittaa oppilaille ammattikoulun aseman lukion rinnalla toissijaisena peruskoulun jälkeisenä jatkokoulutusväylänä (Pirttiniemi 2000, 39). Myös opinto-ohjauksen tilaa kartoittaneen raportin mukaan lukioväylän ja ammatillisen väylän välillä oli eriarvoisuutta monessa suhteessa (Numminen ym. 2002). Lukiodien opinto-ohjaajilla ja rehtoreilla oli ammatillisia oppilaitoksia sujuvampaa yhteistyötä peruskoulun opinto-ohjauksen kanssa ja peruskoulun opinto-ohjaajat katsoivat myös saavansa ammatillisesta koulutuksesta heikommin tietoa kuin lukiosta. Opinto-ohjaajien ammatillista koulutusta koskevan tietämyksen puutteellisuus vaikuttaa varmasti myös siihen, millaista tietoa ja ohjausta he pystyvät oppilaille ammatillisia opintoja koskien antamaan. (Numminen 2002, 258 - 259, 273.)

Raportin mukaan perusopetuksessa huolehditaan hyvin oppilaiden hakeutumisesta yhteishaussa ammattikouluihin ja lukioon. Siirtymävaihetta peruskoulusta toisen asteen koulutukseen valmistellaan 7. luokasta 9. luokalle saakka opinto-ohjauksen avulla tukemalla nuoren kasvua ja kehitystä, parantamalla hänen opiskelutaitojaan ja auttamalla nuorta ammatillisen suuntautumisen selkiyttämässä. Opinto-ohjauksessa oppilaille pyritään muodostamaan kuvaa erilaisissa ammateissa toimimisesta ja niiden opiskelusta sekä lukio-opinnoista ja siten antamaan riittävät valmiudet koulutusvalinnan tekemiseen. Sekä lukioon että ammatilliseen koulutukseen siirtyneet oppilaat olivat hyvin tyytyväisiä siirtymävaiheessa saamaansa ohjaukseen. Kyselyn tulokset osoittavat myös, että yli kolme neljäsosaa perusopetuksen opinto-ohjaajista antoi ilman paikkaa jääneille nuorille ns. jälki-ohjausta kesällä yhteishaun jälkeen opiskelupaikan saamiseksi. (Numminen ym. 2002, 272.)

Peruskoulusta toisen asteen koulutukseen siirtyminen ei kaikilta kuitenkaan suju odotetulla tavalla. Rehtoreiden arvion mukaan noin 7 %:lla peruskoulun päättäneistä ei ole riittäviä valmiuksia jatko-opintoihin siirtymiselle. Koulutuksen järjestäjät pitävät syrjäytymisen ehkäisemistä tärkeänä, mutta tästä huolimatta kattavia seurantajärjestelmiä syrjäytymisen ehkäisemiseksi ei ole luotu. Oppilaitokset vaikuttaisivatkin luottavan opinto-ohjauksen voimaan syrjäytymisen ehkäisemisessä. Olemassa olevat peruskoulujen seurantajärjestelmät eivät myöskään aina tavoita edellä mainittuihin riskiryhmiin kuuluvia oppilaita, eikä kouluissa siten tiedetä kaikkien nuorten sijoittumisesta peruskoulun jälkeen. Peruskoulut eivät myöskään ole säädöksiin velvoitettuja seuraamaan nuorten sijoittumista peruskoulun jälkeen, vaikka seurannasta voisi olla kouluille hyötyä oman toiminnan arvioinnissa. (Numminen ym. 2002, 272–273, 284.)

Rehtorit kertoivat kuitenkin kouluissa olevan useita menettelytapoja niille nuorille, joilla ei ollut riittäviä valmiuksia toisen asteen koulutuksessa jatkamiseen. Näitä olivat mm. ohjaaminen lisäopetukseen, erityisammattioppilaitokseen tai kansanopistoon, joustavaan yhteishakuun osallistuminen ja luokalle jättäminen. Lisäksi ongelmien hoitamiseksi oli järjestetty neuvotteluja vanhempien tai vastaanottavan koulun kanssa. (Numminen 2002 ym., 261.)

Opetushallituksen Opinto-ohjauksen tila 2002 arviointiraportin mukaan opiskelijat olivat kokeneet monenlaisia puutteita ohjauksessa siitä huolimatta, että jatko-opintoihin ohjauksen tavoitteet täyttyivät suurimman osan kohdalla, sillä suurin osa hakeutui ja pääsi yhteishaussa toisen asteen koulutukseen. Nuoret kokivat puutteita muun muassa henkilökohtaisen kasvun ja kehityksen sekä opiskelutaitojen ohjauksessa, jotka toteutuivat nuorten mielestä melko heikosti tai kohtalaisesti. Erityiseksi ongelma-alueeksi kohosi ammatillisen suuntautumisen ohjaus. Arvioinnissa tuli monin tavoin esiin varsinkin perusopetuksen oppilaiden suuri tarve saada tietoa työelämästä ja ammasteista. Vaikka yhteishaku onnistui suurimman osan kohdalla, nähtävissä oli kuitenkin monta ryhmää, joille tarjottu tuki ei ollut riittänyt koulutusvalinnan tekemiseen. Näitä olivat muun muassa perusopetuksen jälkeen ilman jatkosuunnitelmia jääneet nuoret, selkiytymättömillä suunnitelmilla lukioon siirtyneet nuoret, joilla tar-

koituksena oli lähinnä ostaa lisää aikaa valinnan tekemiseen sekä ne, jotka keskeyttävät ammatilliset opinnot heti opintojen alkuvaiheissa tai siirtyvät toiselle alalle ”väärän” valinnan takia. Nämä valintojen kanssa kompuroivat nuoret ovat muita suuremmassa vaarassa pudota koulutuksen ulkopuolelle ja siten syrjäytyä myös työmarkkinoilta. (Numminen ym. 2002.)

Ammatinvalinta oli jäänyt melko epäselväksi myös suurelle osalle toisen asteen koulutuksen aloittaneista. Lukion valinneista puolet perusteli valintaansa lisääjän hankkimisella ammatinvalinnan tekemiseen ja ammatilliseen koulutukseen hakeutuneistakin joka kymmenes oli tehnyt valinnan vasta yhteishakuvaiheessa. Ammatillisen koulutuksen aloittaneista vain 15 prosenttia totesi olevansa omalla alallaan, noin kolmannes oli epävarmoja tästä ja jopa puolet ei tuntenut alaa omakseen. Ammatin- ja uranvalinnan ohjauksen menetelmien kehittämisen tarve on siis ilmeinen. (Numminen ym. 2002.)

Nivelvaiheen ongelmia on pohdittu jatkuvasti kouluissa ja kokeiltu monia keinoja siirtymäongelmien ratkaisemiseksi. Tärkeäksi on koettu muun muassa nuoren motivoiminen ja sitouttaminen opiskeluun heti opintojen alussa, jolloin myös keskeyttäminen olisi epätodennäköisempää. Motivoituminen voi kuitenkin olla vaikeaa, jos nuori ei ole päässyt ensisijaisesti toivomaansa koulutukseen, eivätkä toissijaiset vaihtoehdot välttämättä ole kovin pitkälle mietittyjä. Ammattiopintojen alkuvaiheessa tulisikin ohjauksen keinoin auttaa opiskelijaa kiinnittymään opiskelualaan ja suuntautumaan sen mukaisesti. (Pirttiniemi 2001.)

Opintojen alkuvaiheessa olisi hyvä kartoittaa oppilaiden mahdollisia opiskeluun liittyviä vaikeuksia ja henkilökohtaisen ohjauksen ja opinto-ohjelman tarvetta. Nuorille tulisi myös antaa tietoa opetussuunnitelmasta ja tarjolla olevista tukimuodoista mahdollisten ongelmien varalle. Oppilaiden erityistarpeita, odotuksia ja opiskelumotivaatiota voitaisiin kartoittaa esimerkiksi luokanvalvojan tekemillä oppilashaastattelulla opintojen alkuvaiheissa. (Pirttiniemi 2001.) Tämän tyyppinen henkilökohtainen opettajan ja oppilaan välinen haastattelu voi myös antaa oppilaalle tunteen yksilöllisyydestä ja välittämisestä koulussa, mikä puolestaan voisi helpottaa siirtymistä uuteen kouluun ja paran-

taa opiskelumotivaatiota. Näin opettajasta voi tulla jatkossakin nuorelle turvallinen aikuinen, jolta voi kysyä apua ongelmatilanteissa.

Opetusministeriön nivelvaihteryhmän muistioon (OPM 2005) sisältyy kaikkiaan 30 erilaista toimenpide-ehdotusta syrjäytymisvaarassa olevien nuorten auttamiseksi ja jouhean sekä tarkoituksenmukaisen siirtymän turvaamiseksi. Monia ehdotettuja toimenpiteitä ollaan jo kokeilemassa ja erilaisille hankkeille esitetään muistiossa jatkorahoitusta. Tässä suhteessa voidaan todeta, että ongelmien luonne ja syyt on jo hyvin tiedossa ja myös keinovalikoimassa löytyy, puuttuu lähinnä todellista poliittista tahtoa ottaa ne käyttöön. Tämä todettiin mm. lokakuussa 2006 julkaistussa ehdotuksessa lasten ja nuorten hallitusohjelmaksi.³ Samaan ongelmaan puuttui hiljan Valtiontalouden tarkastusvirasto kertomuksessaan nuorten syrjäytymisen ehkäisystä. Esimerkkinä ovat pyrkimykset yhtenäiseen oppilashuoltoon koskevaan lainsäädäntöön, jossa eteneminen on ollut kertomuksen mukaan vaivalloista (VTV 2007).

3.2 Nuorten syrjäytyminen aiempien projektien näkökulmasta

Suomessa on käynnissä valtavasti erilaisia projekteja nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Ihatsun ja Ruohon (1999, 233) mukaan 1990-luvun loppupuolella käynnistettiin yhteensä satoja erilaisia koulutus-, työllistämiprojekteja ja muita syrjäytymisen ehkäisyyn ja voittamiseen pyrkiviä hankkeita ja kokeiluja. Heidän mukaansa EU-rahoitus kiihdytti entisestään tämän tyyppistä toimintaa. Erilaisten kokeilujen, projektien ja hankkeiden suuri määrä kertoo nuorten syrjäytymiseen kohdistuvasta kasvavasta huolesta, mutta toisaalta sen voidaan ajatella myös heijastelevan koulutusjärjestelmän kyvyttömyyttä kohdata erilaisuutta ja oppilaiden kouluun tuomia ongelmia.

³ Ehdotus, jonka julkistivat Lapsiasiavaltuutetun toimisto, valtion nuorisoasian neuvottelukunta NUORA sekä joukko lapsi- ja nuorisojärjestöjä, on luettavissa Allianssin verkkosivuilta:

http://www.alli.fi/tiedoston_katsominen.php?dok_id=2757

Koulutuksen ulkopuolelle jääneiden nuorten ongelmia ja tilannetta pohditaan monissa muissakin maissa. Ongelmaa lähestytään eri tavoin, mutta perusproblematiikka on hyvin pitkälti sama. Koulun ulkopuolelle jääneet ja syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ovat usein jonkin vähemmistöryhmän edustajia, maahanmuuttajia, vammaisia tai oppimisvaikeuksista kärsiviä. Ongelmat eivät yleensä myöskään keskity vain kouluun vaan ulottuvat perheeseen ja nuoren muihin elämänalueisiin.

Nuorisoprojekteilla on ollut merkittävä asema 1990-luvun nuorisopolitiikassa ja ne ovat edelleen tärkeä osa syrjäytymisen ehkäisemisessä. Projektien hyviä käytäntöjä tulisi kuitenkin vakiinnuttaa, eikä vain kierrättää hyviksi toimintatavoiksi seuraaviin projekteihin, vaikka toki tämäkin on hyödyksi. Käytännöt tulisikin saada osaksi koulutus- ja muiden järjestelmien normaalia toimintaa. (Paju & Vehviläinen 2001, 16–17.)

Kokeilut ovat projektiluonteensa ja siihen liittyvän rahoituspolitiikan takia usein suhteellisen lyhyitä. Hankkeet on usein paloiteltu kuukausien tai vuoden mittaisiin yksiköihin, mikä osaltaan rajoittaa myös projektien sisäistä kehitystä ja jatkuvuutta. Projektit siis usein loppuvat juuri kun alkuvaikeuksista on päästy yli. Pysyvät muutokset jäävät usein laihoiksi. Yksi syy on se, että hankkeisiin ei kovinkaan usein liity tutkimusta, ja jos liittyykin, se yleensä päättyy yhtä aikaa projektin kanssa, jolloin pitkäaikaisemmista vaikutuksista ei kerry tietoa. Tutkimuksen avulla projekteja voitaisiin kuitenkin kehittää sisältäpäin ja toisaalta arvioida ulkoapäin. Tutkimuksen avulla tuloksia voidaan myös tarkastella suhteessa toimintaympäristöön ja vertailla aiempaan tietoon ja hankkeisiin. Näin voitaisiin saada laajempi käsitys projektien onnistumisesta. Kehittämistoiminnan jatkuvuuden ja siten parempien tulosten takaamiseksi hankkeiden ja tutkimuksen avulla tulisikin kehittää uudenlaisia pysyviä ratkaisumalleja syrjäytyvien nuorten koulutuksen uudistamiseen. (Ihatsu & Ruoho 1999, 233–234.) VaSkoolin osana on toteutettu tutkimusta koko projektin ajalla, jolloin on saatu tärkeää tietoa projektin tueksi ja kehittämiseksi. Tutkimuksen jatkaminen projektin päättymisen jälkeen antaisi myös hedelmällistä tietoa siitä, miten projektitoimet on todellisuudessa saatu vakiinnutettua eli ovatko projektissa kehitetyt toimintamallit edelleen käytös-

sä hankerahoituksen päätyttyä ja miten ne ovat vaikuttaneet normaalitoimintaan.

Myös Suomen taloudellispoliittiset suhdannetekijät vaikuttavat projektien määrään ja keston. (Ihatsu & Ruoho 1999, 233). Muun muassa kunnat voivat pyrkiä säästämään omista kustannuksistaan antamalla nuoriso-ongelmia projektirahoituksella hoidettaviksi. Projektirahoituksen loppuessa voi perustehtävienkin hoitaminen kuitenkin jäädä vajavaiseksi. (Paju & Vehviläinen 2001, 260.) Edellä mainitut tekijät yhdessä projektien käytäntöorientoituneisuuden kanssa vaikuttavat siihen, ettei projektien toiminta ja tulokset ole johtaneet varsinaisesti jatkuvaan, pysyvään ja edistyvään kehittämistoimintaan, vaan ovat jääneet melko sirpaleisiksi. (Ihatsu & Ruoho 1999, 233–234.)

Tilanteeseen on reagoitu 2000-luvulla ja erilaisia kokoavia tutkimuksia projektien vaikutuksista on tehty. Paju & Vehviläinen (2001) tekivät mittavaa yhteenvetoa ja tarkastelivat kriittisesti 1990-luvun nuorten syrjäytymisestä tehtyjä tutkimuksia, julkista keskustelua ja syrjäytymisongelman ratkaisumalleja. Heidän mukaansa synteesitutkimus oli tarpeen, sillä syrjäytymistutkimuksessa on tultu vaiheeseen, jossa tutkimustulokset ovat alkaneet toistaa itseään. Muun muassa moniammatillisen verkostoyhteistyön tarpeen toteaminen alkaa olla jo projektiarviointien klisee; sen toimivuuden ehtoja on harvemmin systemaattisesti tutkittu. Synteesitutkimuksen avulla voidaan löytää kysymyksiä, joihin yksittäiset tutkimukset eivät ole vastanneet ja kenties myös vastauksia niihin. (Paju & Vehviläinen 2001, 16.) Pietikäinen (2007) jatkaa osittain tätä työtä tekemällä tutkimusinventaarin 1990-luvun lopulla ja 2000-luvulla julkaistuista nuorten nivelvaiheen palveluja koskevista tutkimuksista, hallinnollisista julkaisuista ja projektiarvioinneista sekä -raporteista. Tarkastelussa ovat sekä työvoimapalvelut, sosiaalityön palvelut, työpajatoiminta, opinto-ohjaus että muut nivelvaiheissa nuorille tarjottavat ohjauspalvelut. Pietikäinen ei kuitenkaan pyri varsinaiseen meta-analyysiin tai synteesitutkimukseen, vaan hänen tavoitteenaan on pikemminkin tarjota inventaari, joka kokoaa tietoa nuorille tarjolla olevista palveluista ja siten auttaa nuorten palvelujen suunnittelussa, kehittämisessä ja tutkimuksen suuntaamisessa. Lisääntiä saadaksean Pietikäinen on tehnyt asiantuntijahaastatteluita.

Valtiontalouden tarkastusvirasto totesi nuorten syrjäytymisen ehkäisyä koskevassa raportissaan (2007, 44–45), että moniammatillinen yhteistyö verkostoissa ja työryhmissä jää usein pinnalliseksi. Työntekijöiden erilaiset koulustaustat ja tiedon puute muiden ammattikuntien toimintatavoista vaikeuttavat yhteistyötä. Moniammatillinen yhteistyö edellyttääkin eri ammattikuntien edustajilta varsin laajaa, kunkin ammattiryhmän työtä ohjaavien säädösten ja toimintatapojen tuntemista. Vaarana moniammatillisessa yhteistyössä on, että se jää vain yleisen tason keskusteluksi, jossa toimijat suojelevat omia tietojiaan. Salassapitosäännösten tulkinta jääkin käytännössä yksittäisten viranhaltijoiden vastuulle, jolloin joissakin tapauksissa tärkeitä yksilön tai yhteisön hyvinvointiin vaikuttavia tietoja voidaan varmuuden vuoksi jättää kertomatta, koska halutaan välttää rikkomasta mahdollisia salassapitosäännöksiä. Yksittäiset viranhaltijat voivatkin tulkita epäselviä ja tulkinnanvaraisia säädöksiä varsinaisessa laissa tarkoitettua tiukemmin.

Pajun ja Vehviläisen (emt, 260) mukaan projektitoimintaa ei ole Suomessa juurikaan kritisoitu, ja projektitoiminnan julkisuuskuva onkin pääsääntöisesti hyvä. Jonkinlaisia epäilyjä on kuitenkin esiintynyt projektien tehokkuutta ja käytäntöjen toimivuutta kohtaan. ESR-projektien päätöksenteko- ja valvontajärjestelmää on kritisoitu liian byrokraattiseksi, monimutkaiseksi ja raskaaksi. Paju & Vehviläinen (2001, 260) viittaavat Valtiontalouden tarkastusviraston esittäneen, että muun muassa työpajaprojektien työllistävät vaikutukset ovat heikompia kuin mitä projektien arvioinneissa annetaan ymmärtää.

Pääsääntöisesti projekteja pidetään kuitenkin hyödyllisinä ja tehokkaina. Projektien avulla voidaan integroida syrjäytymisvaarassa olevia nuoria takaisin yhteiskuntaan. Käytännön toimenpiteiden tasolla erilaiset nuorisoprojektit ovatkin olleet tehokas ase 90-luvun syrjäytymisen vastaisessa taistelussa, kun taas julkinen sektori on saanut antisankarin roolin byrokraattisena ja joustamattomana järjestelmänä. Myös nuoret kokevat projektit mielekkäinä, vaikkeivät ne työllistymiseen tai koulutukseen pääsyyn aina johtaisivatkaan. (Paju & Vehviläinen 2001, 260.)

Projektit ovat pääsääntöisesti ongelmien korjaamiseen keskittyviä, vaikka yhtäläillä tarvittaisiin ennaltaehkäiseviä ja nuorten selviytymistä tukevia rakenteita (Paju & Vehviläinen 2001, 256). Projektitoiminnan kohteena ovatkin useimmiten nuoret, joita ei perinteisin keinoin ole pystytty auttamaan. Projektitkaan eivät kuitenkaan aina onnistu, ja varsinkin nuorten huume- ja mielen-terveysongelmat asettavat usein liian suuren haasteen projektien onnistumiselle. (Paju & Vehviläinen 2001, 260.)

VaSkoolin tutkimushankkeen ensimmäisessä osaraportissa käytiin läpi joukko erilaisia projekteja ja niiden ratkaisumalleja, joita on esitetty ja sovellettu nuorten ammatinvalinnan helpottamiseksi ja koulutuksen keskeyttämisen ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi (ks. Kivelä & Ahola 2006, luku 4). Näitä olivat mm. innopajat (Hietalahti 1999, Vehviläinen 2003), koulun lähivastuu-projekti (Reiterä-Paajanen 2001), ratkaisukeskeinen Work kii – valmennusohjelma keskeyttäneille ja ilman paikkaa oleville (Piri & Harila 2003) sekä peruskoulujen ja ammatillisen koulutuksen välinen yhteistyö ammattioppilaitokseen siirtymiseksi ja keskeyttämisten ehkäisemiseksi (Pasanen 2001, Rahunen 2001, Jutila 1997). Osa toimintamuodoista on jo vakiintumassa ja toiset ovat vasta kokeiluasteella. Koulutuksen ulkopuolelle jääneitä nuoria on pyritty aktivoimaan jo pidempään muun muassa työpajatoiminnan avulla.

Uudempaa tietoa nuorten syrjäytymisen ehkäisyä koskevista projekteista ja toimintamuodoista löytyy muun muassa edellä mainitusta Reetta Pietikäisen (2007) nuorten nivelvaiheen palveluja koskevasta inventaaritutkimuksesta, Valtiontalouden tarkastusviraston (2007) Nuorten syrjäytymisen ehkäisy -raportista sekä Opetusministeriön nuorten ohjauspalveluiden tehostamista koskevasta selvityksestä (OPM 2007:39) sekä Opintojen keskeyttämisen vähentämisen toimenpideohjelmasta (OPM:n monisteita 2007:2). Tutkimuksen saralla viimeisimpiä teoksia ovat olleet muun muassa Ismo Pohjantammen (2007) työttömyyden periytymistä työpajanuorilla koskeva tutkimus sekä Tuomo Vilppolan (2007) nuorten koulutuksellista syrjäytymistä sekä Tuomontupa-luokalla kehitettyä reaalipedagogista toimintaprosessia käsittelevä väitöskirja.

Nuorten syrjäytymistä ehkäisevissä projekteissa keskitytään useimmiten ohjaamaan ja tukemaan nuorta ammatinvalinnassa sekä työelämään hakeutumisessa ja tutustumisessa, antamaan nuorelle positiivisia kokemuksia itsetunnon parantamiseksi ja tukea oman elämän rakentamiseksi ja elämönhallinnan parantamiseksi. Projekteissa saatetaan myös tähdätä peruskoulun päästötodistuksen saamiseen tai arvosanojen parantamiseen jatkokoulutukseen pääsemiseksi. Projekteissa on harjoitettu viranomaisten välistä yhteisyyttä ja kokeiltu useita erilaisia toimintamuotoja nuorten aktivoimiseksi. Ongelmana kuitenkin on, että projekteissa saavutetut tulokset jäävät tiedotuksesta ja raportoinnista huolimatta usein vain kokeiluihin osallistuneiden tahojen käyttöön, eikä hyväkkään tuloksia saada yleisiksi toimintakäytännöiksi laajemmassa mittakaavassa.

Seuraavaksi esitellään lyhyesti ratkaisukeskeinen toimintamalli, joka on erittäin hyödyllinen lähestymistapa syrjäytymisvaarassa olevien nuorten auttamisessa. Vastaavanlainen ajattelutapa näkyy selvästi myös Vaskoolin eri osahankkeiden toiminnassa, joissa pyritään antamaan nuorelle uusia näkökulmia omaan tilanteeseensa ja asettamaan itselleen tavoitteita ongelmista syyttämisen sijaan.

Ratkaisukeskeisellä toimintatavalla tuloksiin nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä

Moniongelmaisten nuorten tilannetta käsiteltäessä juututaan helposti ongelmien erittelyyn ja niiden syiden puimiseen, mikä ei yleensä johda mihinkään. Ratkaisukeskeinen ajattelu on useimmiten tehokkaampaa, koska siinä keskitytään olemassa olevien voimavarojen kartoittamiseen ja pyritään etsimään tilannetta heti lievittäviä lääkkeitä. Ratkaisukeskeisessä lähestymistavassa pyritään luomaan rakentavaa ilmapiiriä, joka toimii hyvänä alustana yhteistyölle ja edistää ratkaisujen löytymistä. Samalla asetetaan tavoitteita ja painotetaan uusien näkökulmien löytymistä, jotka auttavat näkemään suurtenkin ongelma-
vyyhtien takana häämöttäviä positiivisia ratkaisuja. Positiiviset ennakkoodotukset ja usko parempaan muuttuvat positiiviksi tuloksiksi negatiivisia

asenteita helpommin. Ratkaisukeskeisessä lähestymistavassa keskitytään nuoren toiveisiin ja tavoitteisiin sekä näiden toteutumista edistävien voimavarojen ja keinojen etsimiseen. (Piri & Harila 2003, 13–14, Ks. Kivelä & Ahola 2006, 48–53.)

Heidän mukaansa nuorten kanssa toimiessa tulisi myös ottaa huomioon, että nuoret saattavat olla keinottomia ja avuttomia kärsien omasta tilanteestaan, avuttomana muuttamaan sitä. Myös ongelmanuoren kohdalla tulisi siis nähdä hänen inhimillisyytensä ja auttaa nuorta häntä liikaa syyllistämättä. Nuoren elinpiirit voivat olla pahasti ristiriidassa keskenään, eikä nuori itse löydä ulospääsyä ahdistavasta tilanteestaan. Projektien ja toimenpiteiden sekä avulla nuoret voivat kuitenkin päästä irti epäonnistumisten kehästä, silloinkin kun nuorella ei ole edellytyksiä pärjätä itsenäisesti ja tehdä tätä yksin (Piri & Harila 2003, 40).

Yksilöohjausta tarvittiin erityisesti ongelmatilanteissa. Ohjaustilanteissa korostettiin yleensä saatuja onnistumiskokemuksia ja kiinnitettiin erityistä huomiota nuorten tulevaisuuden suunnitteluun. Valmennuksen edetessä nuoren tavoitteita pyrittiin selkeyttämään ja syventämään. Yksilöohjauksessa keskusteltiin nuoren vapaa-ajanvietosta, koulunkäynnistä, työkokemuksista ja ammatillisesta kiinnostuksesta. Nuorten ammatillisen kiinnostuksen jäsentymistä pyrittiin tukemaan antamalla nuorille erilaisia ammatteihin ja koulutukseen liittyviä tutustumistehtäviä sekä itsearviointitehtäviä, joista keskusteltiin myöhemmin ohjaajan kanssa. Samoja teemoja käsiteltiin myös ryhmissä. (Piri & Harila 2003, 47–48.)

Ratkaisukeskeistä toimintamallia on käytetty ammatillisten opintonsa keskeyttäneiden nuorten ohjauspalvelumallin kehittämiseen muun muassa Oulussa. Tavoitteena hankkeessa oli luoda yhteistyöverkosto ja tunnistamismenetelmä, joiden avulla keskeyttämisaikeissa olevat tai jo opintonsa keskeyttäneet nuoret olisi mahdollista tavoittaa. Tarkoituksena oli myös kehittää nuoria aktivoiva interventiomenetelmä keskeyttämisten ehkäisemiseksi. Interventiomenetelmässä nuoret rakentavat itselleen urasuunnitelman, jonka toteuttamista tuetaan yhteistyöverkoston voimin. Tavoitteena oli myös kääntää nuorten ajattelu- ja

toimintatapoja myönteisempään ja muutoksen mahdollistavaan suuntaan. Samalla projektissa pyrittiin valmistamaan koulutus- ja ohjausmateriaalia keskeyttämisvaarassa olevien nuorten kanssa työskentelevien käyttöön. (Piri & Harila 2003, 10.)

Ratkaisukeskeinen toimintatapa sopii hyvin nuorten syrjäytymistä ehkäiseviin hankkeisiin. Verkostoyhteistyön sujumiseksi tulee yleensäkin miettiä, mitkä ovat yhteistyötahojen tavoitteet, minkälaisia hyötyjä verkostoitumisesta saadaan, tehdä konkreettiset sopimukset ja suunnitelmat ja lopulta raportoida muille onnistumisista. Verkostoitumisen myötä yhteistyö alkaa sujua paremmin, kun saadaan keskitettyä tietoa siitä, kuinka muut hoitavat nuorten asioita ja minkälaisia toimintatapoja on käytössä. Verkostossa tuotetaan ja jaetaan tietoa erityisnuorten ohjaamisesta ja eri tukitahoista. Tavoitteena on myös, että nuorten asioiden hoitamiseen saataisiin lisäresursseja. (Piri & Harila 2003.)

3.3 Erilaisia tyypittelyjä koulutuksesta syrjäytymisvaarassa olevista

Erilaisten tyypittelyjen ja ryhmittelyjen tekeminen on hyvin yleistä nuorten syrjäytymistä koskevassa tutkimuksessa. Ryhmittelyt auttavat hahmottamaan kohderyhmän sisäisiä yhtäläisyyksiä ja eroja ja niistä voi olla apua myös tulevia toimenpiteiden suunnittelussa ja kohdentamisessa.

Esimerkiksi Lancasterin yliopistossa Englannissa koulutuksen ulkopuolelle jääneiden nuoren ongelmia sekä heidän perheidensä tilanteen yhteyttä koulusta poisjäämiseen on tutkittu haastattelemalla koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten perheitä. Perheiden tilanteita ryhmittelemällä havaittiin, että nähtävissä oli erilaisia ”perheiden syrjäytymisen syvyyden asteita”. Tutkitut perheet jakautuivat kolmeen ryhmään niiden vetäytymisen ja osallistumattomuuden perusteella. Ensimmäisen ryhmän erotti muista se, että vaikka lapset olivatkin koulun ulkopuolella, olivat perheen ongelmat melko vähäisiä. Tällä ryhmällä oli tiettyjä tukiverkkoja, he toimivat mukana naapurustossa ja työelämässä ja

myös asumisasiasiat olivat kunnossa. Perheen jäsenet näyttäytyvätkin siis aktiivisina toimijoina ja lasten koulun ulkopuolisuutta pidettiin vain väliaikaisena, kunnes asiat saadaan kuntoon. Perheiden ongelmat keskittyivät lähinnä kouluun. Kahdessa perheessä oli epäselvyyttä siitä, tarvitsiko nuoren suorittaa viimeinen kouluvuosi perheen palattua kotimaahan vietettyään pidemmän aikaa ulkomailla. Nuoret olivat kuitenkin olleet poissa niin pitkään, ettei heillä olisi ollut mahdollisuuksia pärjätä loppukokeissa kesällä. Yksi äiti oli ottanut lapsensa pois koulusta itse, sillä lapsella oli vaikeuksia tulla toimeen häiriköivässä ja epäsosiaalisessa vertaisryhmässä. Hän suunnittelikin kotikoulun pitämistä lapselleen yksityisten koulujen ollessa liian kalliita hänelle. Neljäs äiti oli puolestaan ottanut lapsensa pois koulusta, koska tällä oli diagnosoitu tietty oppimisvaikeus, mikä olisi johtanut ongelmiin ja syrjäytymiseen koulussa. Kaikki neljä perhettä olivat pettyneet koulujärjestelmään, mutta suunnittelivat kuitenkin lapsensa kouluun paluuta tai kouluttamista eri tavoin. (Broadhurst ym. 2005.)

Toisen ryhmän ongelmat olivat moniulotteisempia ja kohdistuivat useampaan elämänalueeseen. Ongelmat eivät kuitenkaan olleet täysin jatkuvia, vaan niille oli ominaista katkokset ja vaihtelu hyvien ja huonojen aikojen välillä. Perheväkivalta oli hyvin yleistä tässä ryhmässä. Suurin osa tästä joukosta olikin yksinhuoltajaäitejä lapsineen, jotka olivat paenneet väkivaltaista miestänsä heidän yhteisestä kodistaan. Näiden perheiden ongelmat muodostuivat asunnottomuudesta, taloudellisista vaikeuksista ja sosiaalisen tukiverkoston puutteesta. Muuttamisesta ja perheen ongelmista johtuen lapset olivat väliaikaisesti poissa koulujärjestelmän piiristä. Koulu ei lasten elämänmuutoksista ja traumaattisista kokemuksista johtuen ollut kovinkaan keskeisessä asemassa lasten elämässä. Nämä perheet kuitenkin uskoivat tilanteen muuttuvan positiivisempaan suuntaan ja he pyrkivät saamaan asiansa kuntoon esteistä huolimatta. (Broadhurst ym. 2005.)

Kolmannen ryhmän ongelmat ovat kestoltaan jatkuvampia tai pysyviä ja kohdistuvat useille elämänalueille, kuten edellisessä ryhmässäkin. Perheet kertovat jatkuvista ja uusiutuvista asunnottomuuden jaksoista, pitkäaikaisista ihmissuhdeongelmista, jotka saattavat ulottua vanhempien lapsuuteen saakka,

kuten perheväkivallasta, kroonisesta köyhyydestä, terveysongelmista ja vammaisuudesta tai työkyvyttömyydestä. Perheillä ei ollut juuri minkäänlaisia sosiaalisia turvaverkkoja, vaan he olivat eristäytyneet pois useilta elämänalueilta. Tämän ryhmän elämäkokemukset olivat pääosin negatiivisia. Koulun ulkopuolelle jäämistä perusteltiin jatkuvilla ongelmilla ja rankalla elämällä, jota on jouduttu kestäämään. Ihmissuhteet rajoittuivat usein kotiin ja perheiden tilannetta kuvastikin parhaiten sosiaalinen eristäytyneisyys. Osa lapsista oli omaksunut tavallisesta poikkeavan elämäntyylin, joka saattoi sisältää rikollisuutta. Koululla ei ollut mitään merkitystä eikä sijaa näiden lasten ja nuorten elämässä. (Broadhurst ym. 2005.)

Koulujärjestelmän ulkopuolelle jääneiden lasten ja heidän perheidensä kannalta erittäin huolestuttavana voidaan pitää sitä, että ongelmat vaikuttaisivat kasaantuvan, jolloin ensimmäiseen ja toiseen ryhmään kuuluvien ongelmat saattavat kroonistua ja vallata useampia elämänalueita, jolloin hekin vähitellen syrjäytyvät yhä pahemmin. Syrjäytymisvaarassa olevat perheet tarvitsisivatkin kokonaisvaltaista apua, jotta perheiden syrjäytymiskierre saataisiin pysäytettyä. Pelkästään lasten kouluun saamiseksi tehtävät puuttumiset perheiden elämään eivät riitä, vaan myös vanhemmille tulisi saada apua. Koulujen haasteena onkin pystyä tarjoamaan koulutusta joustavammin muuttojen yhteydessä sekä vaikeissa elämäntilanteissa oleville lapsille ja nuorille, jotta koulujärjestelmän ulkopuolelle jäämistä ja syrjäytymistä pystyttäisiin ehkäisemään. (Broadhurst ym. 2005.)

Piri ja Harila (2003, 49–52) puolestaan jaottelivat kuntoutushankkeeseen osallistuneet koulutuksensa keskeyttäneet nuoret eri ryhmiin nuorten tilanteen mukaan (vrt. Komosen ryhmittely edellä). Ryhmittelyä voidaan käyttää hyödyksi vastaavanlaisia nuorten ohjausprojekteja suunniteltaessa, jotta valmennusmenetelmä osattaisiin jatkossa kohdentaa siitä eniten hyötyville nuorille ja samalla kehittää muille nuorille paremmin heidän tilanteeseen sopivia auttamistapoja. Ensimmäisenä ryhmänä olivat aktiivista itsensä etsintää harrastavat nuoret. He olivat motivoituneita ja heillä oli rakentavaa otetta ryhmässä. Nämä nuoret myös hyötyivät projektista eniten sijoittuen jatkossa joko koulutukseen tai työhön.

Toisena ryhmänä olivat arat, hiljaiset ja pelokkaat nuoret, jotka mielellään seurailivat tilanteita sivusta. Heillä oli enemmän vaikeuksia ryhmiin osallistumisessa, sillä kynnyks lähteä uusiin sosiaalisiin tilanteisiin oli heillä melko korkea. Suurin osa näistä nuorista pärjäsi kuitenkin melko hyvin valmennuksen loputtua ja he olivat elämäntilanteeseensa tyytyväisiä kuten aktiiviset itsensä etsijätkin. Kolmatta ryhmää kuvailtiin polulta eksyneiksi. Heidän taustallaan oli mielenterveyden ongelmia, päihteiden käyttöä ja rötöstelyä. Heistä suurin osa keskeytti valmennuksen ja jäljelle jääneetkin tarvitsivat runsaasti tukea. Heillä oli useimmiten vaikea kotitausta ja runsaasti hylätyksi tulemisen kokemuksia, ja siksi heidän luottamuksensa voittaminen kesti melko pitkään. Vaikuttikin siltä, että he olisivat tarvinneet paljon intensiivisempää tukea ongelmiansa voittamiseksi. Neljättä ryhmää leimasivat terveysongelmat, keskittymisvaikeudet ja rauhattomuus. Heistä yksi suostui nuorisopsykiatriseen konsultaatioon ja yksi päätyi määräaikaiselle sairauseläkkeelle.

Ryhmittely osoitti edellä kuvatun Lancasterin esimerkin tavoin sen, että koulutuksesta syrjäytyneiden nuorten ongelmien luonne vaihteli varsin paljon. Tilanteestaan riippuen hankkeen nuoret kykenivät hyötymään valmennuksesta ja työharjoittelusta hyvin eri tavoin. Aktiiviset etsijät hyöttyivät selvästi eniten. Heille sekä yksilö- ja ryhmäohjaus ja toiminnalliset ryhmät olivat kaikkein parhaiten soveltuvia. Mielenterveys-, päihde- ja rikosongelmaiset nuoret sen sijaan tarvitsisivat ympärivuorokautista tukea ja ohjausta myös arkipäivän tilanteista selviytymiseen. Aroille, pelokkaille ja hiljaisille nuorille ryhmäkojen tulisi olla pieniä.

Hankkeessa havaittiin, että pidemmälle syrjäytyneiden nuorten auttamiseksi tarvittaisiin myös huomattavasti pidempikestoisempaa toimintaa, sillä kasaantuneiden ja pitkittyneiden ongelmien purkaminen ei tapahdu hetkessä. Interventioissa tulisi myös ottaa huomioon nuorten yksilöllisyys ja siten toteuttaa myös ohjausta joustavammin nuorten tarpeiden mukaan. (Piri & Harila 2003, 54.)

VaSkooli-projektin osahankkeissa ratkaisuja nuorten ongelmiin pyritään löytämään periaatteessa hyvin samantapaisin keinoin. Esimerkiksi Voimaloissa

nuoret saavat neuvontaa ja ohjausta psykologeilta, uraohjaajilta ja sosiaali-ohjaajilta, ja nuorta pystytään auttamaan hänen elämäntilanteessaan melko kokonaisvaltaisesti. Mikäli ongelmat ovat vakavia, nuoret voidaan ohjata eteenpäin niille tahoille, joista he voivat saada pidemmälle vietyä apua. Yleisesti ottaen VaSkoolin osahankkeissa tärkeintä on antaa nuorelle ammatinvalintaan liittyvää ohjausta ja auttaa koulutuksen ulkopuolelle jääneitä tai muutoin syrjäytymisvaarassa olevia nuoria saamaan uusi aktiivisempi ote elämäänsä. (Ks. myös kuvio 5. s. 63.)

4 VASKOOLIN TUTKIMUSHANKE

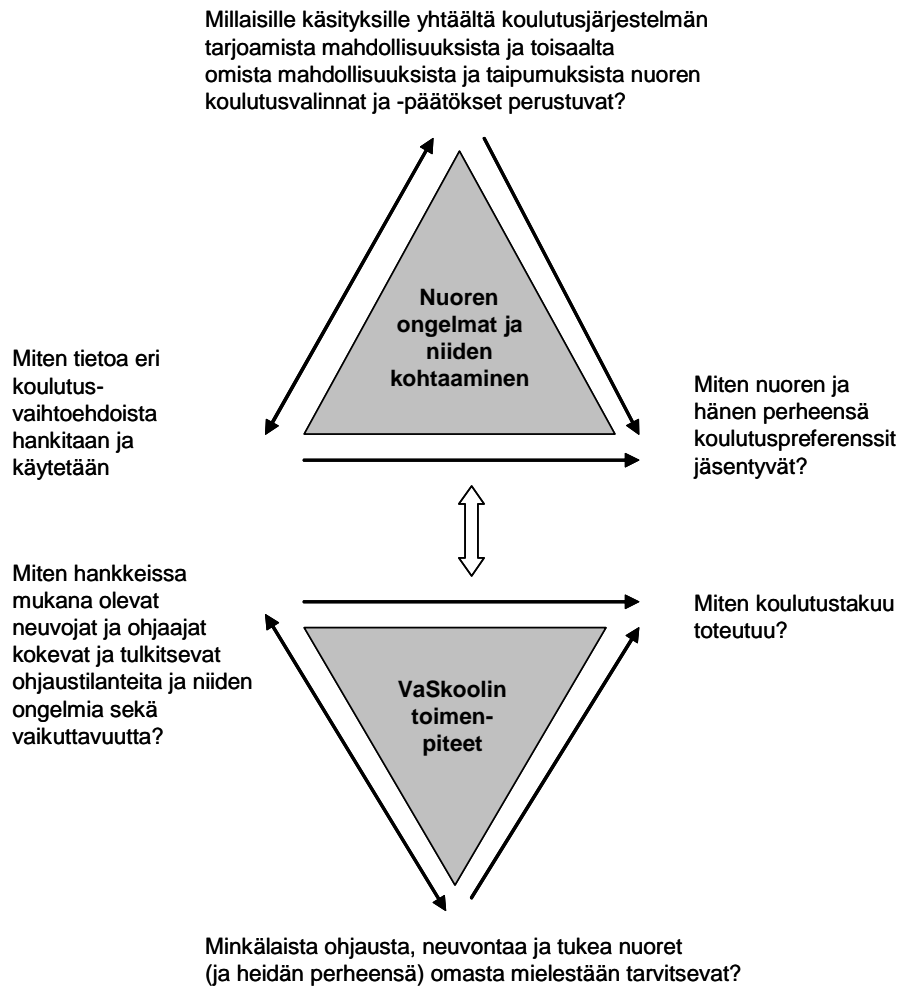
4.1 Tutkimuksen lähtökohdat, aineistot ja toteuttaminen

Kuten johdannossa jo todettiin, tutkimushankkeen tarkoitus oli tuottaa sellaista uutta tietoa ja ymmärrystä syrjäytymisen mekanismeista ja nuorten elämäntavan ja koulutusurien kytkennöistä, joka loisi pohjaa kestäväen ja pysyvän koulutustakuun toteutumiselle. Lähtökohdaksi on nuori, jolla on ongelmia ja joka on vaarassa jäädä koulutuksen ulkopuolelle ja syrjäytyä. Tarkemmin määriteltynä VaSkooli-projektin kohderyhmänä ovat siis perusopetuksen viimeisellä luokalla olevat heikosti menestyvät tai muuten syrjäytymisvaarassa olevat oppilaat, yhteishaussa hakematta jättäneet tai ilman koulutuspaikkaa jääneet nuoret, opintonsa keskeyttäneet sekä muut toisella asteella opiskelevat syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ja heidän perheensä. Tutkimusprojektin erityisenä kohderyhmänä ovat lisäksi näille nuorille toimenpiteitä kohdentavat ja tuottavat hankkeen työntekijät.

Tutkimuksessa kysymme, miten nuori toimii oman koulutusuransa ongelmatilanteissa? Asiaa lähestytään kolmen toisiinsa liittyvän kysymyksen kautta. Ensinnäkin nuorella on oman elämänsä ja elämäntavansa sekä omien koulukokemustensa perusteella jonkinlainen käsitys koulutusjärjestelmän tarjoamista mahdollisuuksista ja toisaalta omista mahdollisuuksistaan ja taipumuksistaan. Näille käsityksille hän osaltaan perustaa koulutusvalintansa ja päätöksensä, ja ne jäsentyvät lopulta valintatilanteessa hänen koulutuspreferensseikseen. Toisaalta koulutuspreferensseihin ja valintoihin vaikuttaa oleellisesti se, miten tietoa eri koulutusvaihtoehdoista saadaan, hankitaan ja käytetään. (Kuvio 4.)

Kun puolestaan tarkastellaan kysymystä siitä, miten koulutustakuu toteutuu, mukaan kuvaan tulevat muiden osahankkeiden nuoriin kohdistamat toimenpiteet. Tähän liittyen kysymme yhtäältä millaista ohjausta, neuvontaa ja tukea nuoret omasta mielestään tarvitsevat. Toisaalta tarkastellaan sitä, miten hank-

keissa toimivat oman alansa ammattilaiset näkevät ja tulkitsevat ohjaustilanteita ja niiden ongelmia sekä toimien vaikuttavuutta.

Kuvio 4. VaSkoolin tutkimushankkeen kysymyksenasettelut.

Seuraavaksi käymme tarkemmin läpi tutkimuksen aineiston hankintaan liittyntä problematiikkaa, nuorten tilannetta ja haastatteluista esiin nousseita tärkeitä teemoja. VaSkoolin tutkimusosahankkeen ensimmäisessä osareportissa (Kivelä & Ahola 2006) käsiteltiin laajemmin nuorten syrjäytymiseen liittyvää

problematiikkaa sekä syrjäytymisvaarassa oleville nuorille suunnattuja projekteja ja toimenpiteitä. Ensimmäisessä raportissa käsiteltiin lisäksi alustavia tuloksia nuorten haastatteluista projektin ensimmäisen toimintavuoden jälkeen. Tutkimuksen jälkimmäisessä osaraportissa käsiteltiin tutkimuksen toista vaihetta, jossa haastateltiin VaSkoolin osahankkeiden projektityöntekijöitä tarkemman kuvan saamiseksi kohderyhmästä eli syrjäytymisvaarassa olevista nuorista ja osahankkeiden toimenpiteistä nuorten auttamiseksi (Kivelä & Ahola 2007). Tutkimuksen loppuraportissa on yhdistetty molemmissa vaiheissa saatuja tuloksia.

Koulutuksen ulkopuolelle jäävät tai jättäytyvät nuoret ovat varsin ongelmallinen kohdejoukko, eikä heidän määrästään ole saatavissa yksiselitteistä tietoa kovin helposti. Esimerkiksi tilastokeskuksen on kautta oli kuitenkin mahdollista saada alustava käsitys siitä, miten paljon nuoria ei joko hae yhteishaussa tai ei onnistu paikkaa saamaan. Taulukko 1 kertoo tiivistetysti, miten vuosina 2003 ja 2005 peruskoulun päättäneet ikäluokat sijoittuivat koulutukseen tai sen ulkopuolelle. Luvut eivät kuitenkaan ole aivan tarkkoja, sillä ne eivät sisällä kaikkea yhteishaun ulkopuolista koulutusta.

Taulukko 1. *Peruskoulun vuonna 2003 ja 2005 päättäneiden koulutukseen hakeutuminen ja pääsy koko maassa ja Varsinais-Suomessa*

	Vuonna 2003		Vuonna 2005	
	Suomi	VS	Suomi	VS
Peruskoulun päättänyt ikäluokka	60 834	4 876	63 297	5 048
Ei hakenut yhteishaussa	2.6 %	1.9 %	1.8 %	0.8 %
Aloitti lukiossa	55.1 %	54.3 %	53.3 %	53.8 %
Aloitti ammatillisessa koulutuksessa	37.0 %	39.6 %	39.4 %	40.5 %
Siirtyi lisäopetukseen	2.3 %	2.0 %	2.5 %	2,5 %*
Koulutuksen ulkopuolella yht.	8.2 %	6.0 %	4,9 %	3,3 %

Lähde: Tilastokeskus 2005 (Oppilaitostilastot 2004. Koulutus 2004:3), liitetaulut 14, 38 ja 39 ja Tilastokeskus 2007 (Oppilaitostilastot 2006. Koulutus 2007), liitetaulut 42 ja 43

*Varsinais-Suomea koskevaa lukua ei ole saatavilla, koko maan lukua siis sovellettu tähän.

Taulukosta havaitaan, että vuonna 2003 koulutuksen ulkopuolelle jää Varsinais-Suomessa huomattavasti vähemmän nuoria kuin koko maassa yhteensä. Tarkastelemalla vuoden 2005 lukuja havaitaan, että koulutuksen ulkopuolelle jääneiden määrä on laskenut sekä koko maassa että Varsinais-Suomen alueella huomattavasti vuodesta 2003 vuoteen 2005. Yhteishaussa hakematta jättäneiden määrä on myös vähentynyt puoleen. Ammatillisen koulutus on myös lisännyt hieman suosiotaan lukioiden kustannuksella.

Turun ja Salon seutukunnissa koulutuksen ulkopuolelle jäävien määrän tarkemman määrän arvioimiseksi tutkimushankkeen käyttöön hankittiin yhteisvalintarekisteristä tiedot seutukunnan yhteisvalinnan tuloksista keväällä 2004. Siinä on tiedot peruskoulun päättäneiden ikäluokasta (käytännössä 9. ja 10. luokkien oppilaat) sekä heidän koulutukseen hakeutumisestaan ja pääsystään. Tilastossa on lisäksi huomioitu 20.9. mennessä keskeyttäneet sekä jälkivalinnassa hyväksytyt. Lisäksi kerättiin erikseen tietoa seutukunnalla lisäopetukseen tai muuhun valmentavaan opetukseen sijoittuneista sekä yhteishaun ulkopuoliseen koulutukseen sijoittuneista. Näiden perusteella tehtiin arvio niiden nuorten määrästä, jotka muodostavat VaSkooli-hankkeen kohdejoukon. Tiedot tilattiin myös vuosina 2005 ja 2006, jotta oli mahdollista nähdä, min-käläisiä muutoksia seutukuntien tasolla on nähtävissä. (Taulukko 2.)

Taulukko 2. *Koulutuksen ulkopuolelle suoraan peruskoulun jälkeen jääneiden nuorten osuus Turun ja Salon seutukunnissa yhteensä vuosina 2004–2006.*

	2004	2005	2006
9. ja 10 lk oppilaat	4065	4042	4086
ei-päässeet, peruneet tai keskeyttäneet	437	402	421
lisä- tai muussa opetuksessa	189	233	220
koulutuksen ulkopuolella yht.	248	169	201
	6,1 %	4,2 %	4,9 %

Lähteet: OPH/yhteishakurekisteri, lisäopetusta tarjoavat oppilaitokset.

Oheisesta taulukosta (taulukko 2) nähdään, että Turun ja Salon seutukunnissa peruskoulun päättäviä 9. ja 10. luokkien oppilaita oli vuonna 2004 yhteensä 4065. Heistä 248 nuorta (6,1 %) päätyi koulutuksen ulkopuolelle. Koulutuksen ulkopuolelle jääneiden määriä pienentävät jonkin verran peruskoulun lisäopetus sekä valmentava ja kuntouttava opetus sekä muut lyhyet yhteishaun ulkopuoliset koulutukset, joihin osallistui vuonna 2004 noin 4,6 prosenttia peruskoulun päättävästä ikäluokasta Turun ja Salon seutukunnissa. Lisäopetukseen osallistuvien määrä kasvoi vuonna 2005 ja 2006 säilyi edelleen vuotta 2004 korkeampana. Koulutuksen ulkopuolelle jääneiden määrät ovat selvästi pienentyneet VaSkoolin toimintakauden aikana. Taulukot 3 ja 4 puolestaan kertovat muutoksista erikseen Turun ja Salon seutukuntien tasolla.

Taulukko 3. Koulutuksen ulkopuolelle jääneiden osuus Turun seutukunnissa vuosina 2004–2006.

	2004	2005	2006
9. ja 10 lk oppilaat	3377	3312	3348
ei-päässeet, peruneet tai keskeyttäneet	394	370	386
lisä- tai muussa opetuksessa	183	223	207
koulutuksen ulkopuolella yht.	6,2 %	4,4, %	5,3 %

Lähteet: OPH/yhteishakurekisteri, lisäopetusta tarjoavat oppilaitokset.

Taulukko 4. Koulutuksen ulkopuolelle jääneiden osuus Salon seutukunnissa vuosina 2004–2006.

	2004	2005	2006
9. ja 10 lk oppilaat	688	730	738
ei-päässeet, peruneet tai keskeyttäneet	43	32	35
lisä- tai muussa opetuksessa	6	10	13
koulutuksen ulkopuolella yht.	5,4 %	3 %	3%

Lähteet: OPH/yhteishakurekisteri, lisäopetusta tarjoavat oppilaitokset.

Nuorten kysely ja haastattelu

Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa pyrittiin hahmottamaan nuorten tilannetta kyselyn ja haastattelujen avulla. Kyselyn teemat liittyivät nuoren tilanteeseen, koulutusvalintoihin ja suunnitelmiin. Kysymykset koskivat muun muassa yhteishaussa hakemista, koulutusvalintaan liittyviä tekijöitä, nuoren jatkosuunnitelmia, ohjausta ja koulutuksen ja työn merkityksiä. Samoihin teemoihin syvennyttiin perusteellisesti nuorille tehdyissä teemahaastatteluissa.

Kyselylomaketta jaettiin tutkimuksen perusjoukkoon kuuluville kevään 2005 ja 2006 yhteishaussa ilman koulutuspaikkaa jääneille nuorille, keskeyttäneille, hakematta jättäneille ja niille, jotka eivät ottaneet saamaansa koulutuspaikkaa vastaan. Alusta asti ongelmana oli ilman koulutuspaikkaa jääneiden nuorten tavoittaminen. Heistä ei ole olemassa valmiita listoja, joita olisi ollut mahdollista saada hankkeen käyttöön. Lisäksi tietojen saantiin liittyi kireät tietosuojakysymykset (vrt. VTV 2007, 44–46). Vuosittain hakeneiden, hakematta jättäneiden ja ilman paikkaa jääneiden määrälliset tiedot ovat saatavissa, mutta niiden avulla yksittäisiä nuoria ei tavoiteta. Toinen ongelma on koulutuksen ulkopuolelle jääneiden nuorten yleinen passiivisuus. Vaikka heidät tavoitettaisiinkin, on heitä vaikea motivoida mukaan tutkimukseen taikka saada heidät pitämään kiinni sovituista tapaamisista.

Tavoittamisongelmat tulivat esiin myös aikaisemmissa tutkimuksissa. Esimerkiksi Lancasterin yliopistossa Englannissa on pyritty selvittämään koulutuksen ulkopuolelle jääneiden nuorten elämään liittyvää problematiikkaa sekä heidän perheidensä tilanteen yhteyttä koulusta poisjäämiseen. Kohderyhmään kuuluvia nuoria on siellä etsitty tehostetun yhteistoiminnan avulla, sillä syrjäytyneitä ja syrjäytymisvaarassa olevia ei ole pystytty tavoittamaan perinteisin menetelmin. (Broadhurst ym. 2005.)

Koulusta poisjääneitä lapsia ja nuoria on vaikeaa tavoittaa tavanomaisin keinoin. Pahiten syrjäytyneet eivät reagoi kirjallisiin yhteydenottoihin, eikä heidän olinpaikastaankaan välttämättä löydy tietoja koulujen rekistereistä. Lancasterin yliopistossa on kuitenkin haluttu tutkia koulun ulkopuolelle jääneitä

lapsia ja nuoria sekä heidän vanhempiaan tai hoitajiaan, jotta saataisiin selville koulusta poisjäämiseen liittyviä riskitekijöitä. Yhteisiä tekijöitä koulun ulkopuolelle jääneiden perheissä olivat yksinhuoltajuus, alhainen asumistaso, riippuvaisuus valtion antamista tuista sekä pahimmissa tapauksissa perheväkivalta ja mielenterveysongelmat. (Broadhurst ym. 2005.)

Myös VaSkoolin tutkimusosahankkeessa nuorten tavoittamiseksi tehtiin erilaisia suunnitelmia yhteistyössä muiden osahankkeiden kanssa. Yhdeksi ratkaisuksi tuli jakaa kyselylomakkeita kaikkien osahankkeiden käyttöön (Liedon, Kaarinan, Raision ja Naantalin osahankkeisiin, Salon koulutuskuntayhtymään, Turun ammatti-instituuttiin, Turun koulupalvelukeskukseen ja Nuorisoasiankeskuksen Ohjaamoon). Lisäksi nuoria pyrittiin tavoittamaan kaksi kertaa elokuussa järjestettävillä nuorten minimessuilla työvoimatoimiston JobCafeessa. Toinen tiedonkeruu tehtiin kyselyllä, joka lähetettiin postitse Turun ammatti-instituuttiin hakeneille, mutta ilman koulutuspaikkaa jääneille Turun ja Salon seutukunnissa asuville nuorille (N=174) sekä osalle Ohjaamon asiakkaita.

Projektityöntekijät jakoivat kyselylomakkeita nuorille ohjauksen yhteydessä. Nuorten saaminen vastaamaan kyselyyn ja haastatteluihin ei kuitenkaan sujunut kovin helposti. Ongelmana kyselylomakkeen käytössä oli se, että nuorten ohjaustapaamiset olivat usein hyvin intensiivisiä ja pitkiä, eivätkä nuoret usein enää ohjauksen jälkeen olleet halukkaita vastaamaan kyselyyn. Kiireen keskellä toisinaan myös ohjaajat unohtivat kysyä nuorilta kiinnostusta osallistua tutkimukseen. Lisäksi ohjaajat usein myös korostivat erityisesti osallistumisen vapaaehtoisuutta, joka oli kuin antaisi väsyneelle nuorelle suoraan syyn kieltäytyä osallistumasta.

Nuorten minimessuilla oli melko vähän suoraan peruskoulun jälkeen ilman koulutuspaikkaa jääneitä nuoria. Vaikuttikin sitä, että hieman vanhemmat ja esimerkiksi jo lukion tai ammattikoulun käyneet nuoret tunsivat JobCafeen paremmin omakseen ja osasivat tulla sinne hakemaan apua. Maahanmuuttajanuoria oli myös melko paljon. Messuilla käyneiltä nuorilta saatiin vain kolme tutkimukseen sopivaa haastattelua.

Postikyselyn vastausprosentti jäi hyvin alhaiseksi molempina vuosina. Kyselystä tuli ensimmäisellä postituskierröksellä takaisin vain parikymmentä vastausta, mikä oli tosin kohdejoukkoa ajatellen odotettavissakin. Karhukierroksella vastauksia saatiin saman verran lisää. Vähäisestä vastausmäärästä johtuen alkuperäisiä suunnitelmia jouduttiin muuttamaan useaan kertaan. Suppeaan vastausmäärään päätettiin reagoida tehostamalla tutkimukseen liittyvää tiedotusta yhteistyökumppaneille ja laajentamalla kyselyä koskemaan myös peruskoulun kymppiluokkalaisia ja muita vuoden kestävässä koulutuksessa opiskelevia. Lisäluokilla opiskelevat eivät yleensä ole saaneet koulutuspaikkaa toisen asteen yhteishaussa ja koulutusvalinta on heillä edelleen ajan-kohtainen. Nuoret ovat saaneet opiskelupaikan lisäopetuksesta vasta yhteishaun jälkeen. Tämän joukon mukaan ottaminen tutkimukseen kertoo ehkä liikaakin nuorten tilanteen paranemisesta epäonnistuneen yhteishaun jälkeen. Ilman paikkaa jääneitä, koulutuksesta kiinnostumattomia ja pahimmassa syrjäytymisvaarassa olevia nuoria olikin kaikkein vaikein tavoittaa yrityksistä huolimatta. Tämän tyyppisiä nuoria tavoitettiin kuitenkin työvoimatoimiston JobCafeessa. Nämä nuoret olivat olleet jo pidempään koulutuksen ulkopuolella. Vastauksia saatiin muun muassa Kaarinan ja Turun kymppiluokilta. Nuoret, jotka eivät päässeet hakemilleen koulutuspaikoille ammatillisiin opintoihin tai lukioon, hakeutuvatkin lisäopetukseen parantamaan mahdollisuuksiaan seuraavan kevään yhteishaussa.

Maahanmuuttajien valmistavassa koulutuksessa olevat on myös otettu mukaan osaksi kohderyhmää. Koulutuksen tarkoituksena on kohentaa maahanmuuttajien suomenkielen taitoa tasolle, jota toisen asteen koulutuksessa vaaditaan. Lisäksi tarkoituksena on antaa opiskelijoille myös muita tarvittavia valmiuksia ammatillisia opintoja varten. Turun ammatti-instituutin valmistavan luokan oppilaat osallistuivat kyselyyn täyttämällä lomakkeet tunnilla luokassa, jolloin heidän oli mahdollista kysyä vaikeaksi kokemistaan kohdista.

Kyselylomaketta jaettiin myös muille nuorten syrjäytymistä ehkäiseville toimijoille, kuten nuorten työpajoille ja Turun työllistämispalveluyksikön KOHO-toimintaan, jonka tavoitteena on työttömien nuorten työllistäminen ja aktivointi.

Kyselyn keräämistä jatkettiin läpi syksyn 2005 ja vuoden 2006, jonka jälkeen vastauksia oli lopulta koossa yhteensä 237. Tarkkaa vastausprosenttia kyselylle on mahdotonta laskea, sillä lomakkeita jaettiin niin monelle eri taholle nuorille jaettavaksi. Kyselyn tuloksia syventävään teemahaastatteluun osallistui yhteensä 18 nuorta. Myös haastatteluiden tekeminen kohdejoukolle oli hankalaa, sillä melko harva nuori oli halukas osallistumaan haastatteluun. Osa yhteystietonsa haastattelua varten antaneista nuoristakaan ei enää tosipaikan tullen halunnut osallistua haastatteluun. Tässä kohdin tutkija teki päätelmän, että nuorta piti haastatella välittömästi silloin, kun nuori oli haastatteluun suostuvainen, sillä nuori ei enää välttämättä saapunut myöhempään ajankohtaan sovittoon tapaamiseen, eikä vastannut puhelimeen. Suurin osa haastatteluista (12) suoritettiin paikanpäällä kasvotusten nuoren kanssa nuorisokeskuksen Ohjaamossa (3), työvoimatoimiston JobCafeessa Koulutusmessuilla (4), kouluissa (2), nuorisotiloissa (2) ja yliopistolla (1). Loput (6) olivat puhelinhaastatteluja. Haastattelutilanteissa nuoret kertoivat yleensä mielellään omasta tilanteestaan, haaveistaan ja ammatinvalinnastaan. Nuorten haastattelut kestivät 15 minuutista reiluun tuntiin.

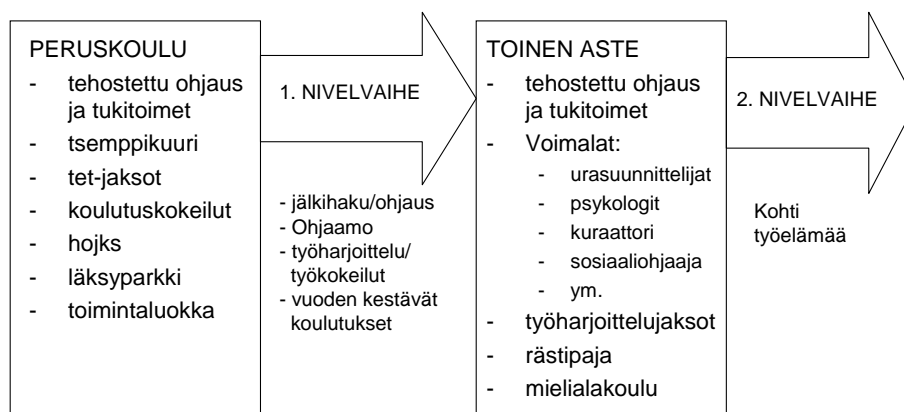
Haastateltavien valinnassa käytettiin niin sanottua mukavuusotantaa (opportunity sample) eli haastatteluun valittiin ne kohdejoukon vapaaehtoiset edustajat, jotka tutkija on saanut rekrytoitua haastateltaviksi. Tutkija pyrki siihen, että haastateltavat edustaisivat mahdollisimman kattavasti kohderyhmää eli otantaa voidaan kutsua myös harkinnanvaraiseksi. Kyselyaineistossa on edustettuina koulutuksen keskeyttäneet, työharjoittelussa olevat/olleet sekä koulutuspaikan saaneet, mutta sen vastaanottamatta jättäneet nuoret. Lisäopetuksessa olevia nuoria oli haastatteluista vain yksi, mutta osa nuorista oli kuitenkin jo aiemmin suorittanut 10. luokan. Lisäksi osalla nuorista oli kokemusta muista lyhytaikaisista koulutuksista. Tehtyjen haastatteluiden kautta onkin mahdollista saada laajempaa käsitystä juuri koulutuksen ulkopuolelle jäämiseen liittyvistä ongelmista ja haasteista.

Tavoittamisongelmat tulivat monin tavoin esiin tutkimuksen aineistoa kerätessä. Tutkimuksessa ei esimerkiksi onnistuttu tavoittamaan kovinkaan montaa hakematta jättänyttä. He eivät välttämättä hakeudu mihinkään jatko-

ohjaukseen eikä heidän olemassa olostaan saada tällä tavoin mitään tietoa. Perusopetuksen lisäopetuksessa olevia, koulutuspaikan saaneita tai muihin toimenpiteisiin osallistuvia oli vastaajissa sen sijaan melko paljon. He ovat suhteellisen aktiivisia nuoria, jotka eivät pysyneet kovinkaan pitkään koulutuksen ulkopuolella. He olivat onnistuneet sijoittumaan johonkin koulutukseen esimerkiksi jälkihaussa ja olivat siten opiskelemissa kyselyyn vastatesaan.

Projektityöntekijöiden haastattelut

Vuoden 2006 aikana haastateltiin kahtatoista nuorten ohjaustyössä mukana olevaa työntekijää. Ohjaajahaastattelujen kautta pyrittiin saamaan mahdollisimman kattava kuva ohjaustoiminnan kentästä (Kuvio 5). Haastatellut ohjaajat edustivat peruskouluja, ammatillista koulutusta ja nuorisotoimea sekä osittain myös lukiota.⁴

Kuvio 5. Vaskooli-projektin tukitoimet peruskoulussa, toisella asteella ja näiden nivelvaiheissa.

⁴ Haastateltuja ovat nuorisosiainkeskuksen Ohjaamon työntekijät, Kaarinan uraohjaaja, Turun ammatti-instituutin uraohjaaja ja psykologi, toimintaluokan ohjaajat, Salon seudun koulutuskuntayhtymän ohjaaja, Naantalinn opinto-ohjaaja, Raision opinto-ohjaaja ja projektityöntekijä ja Liedon projektityöntekijä.

Ohjaajahaastattelut olivat noin tunnin mittaisia ja niissä käytiin läpi ohjaustyön problematiikkaa sekä löydettyjä uusia ratkaisuja ja toimintamalleja. Tutkimusmenetelmäksi valittiin teemahaastattelu, vaikka se onkin melko suuri-
töinen, sillä siinä saadaan lomakehaastattelua syvällisempää tietoa tutkittavista asioista (Hirsjärvi & Hurme 1995). Haastatteluiden teemoina olivat muun muassa se, miten nuoret on valittu toimenpiteiden kohteeksi, millaisia ongelmia nuorilla oli ja miten vakavina ohjaajat pitävät nuorten tilannetta. Samalla pohdittiin myös projektin tavoitteita, toimenpiteiden onnistuneisuutta ja mahdollisia tarpeita jatkotoimenpiteisiin sekä sitä, miten ongelmien syntymistä voitaisiin ehkäistä. Ohjaajien omat kokemukset nuorten kanssa työskentelystä muodostivat tärkeän osan haastatteluja. Projektityöntekijät kuvailivat omaa työtään ja erilaisia käytössä olevia ohjaustoimenpiteitä ja välineitä sekä nuorten reaktioita, kun heidän asioihinsa puututaan. Samalla pohdittiin myös sitä, keskittyykö projekti enemmän ennaltaehkäisevään työhön vai jo näkyvissä olevien ongelmien korjaamiseen. Tarkoituksena oli myös selvittää VaSkooli-projektin toimenpiteiden vaikuttavuutta ja riittävyttä. Haastatteluissa ohjaajat kertoivat myös toimintansa tavoitteista ja tähänastisista tuloksista. Lisäksi ohjaajat pohtivat, miten ohjausta ja käytössä olevia menetelmiä voitaisiin kehittää edelleen ja miten projektissa kokeiltavat toimenpiteet saataisiin osaksi normaalia toimintaa.

Projektityöntekijöitä haastatteleamalla saadaan kuulla tarinan toinen puoli. Projektityöntekijät näkevät koulutuksen ulkopuolelle jääneen nuoren tilanteen eritavalla kuin nuori itse. Nuorten kanssa työskenteleville aikuisille muodostuu yleisluonteisempi kuva siitä, mistä nuorten ongelmat koostuvat ja miten vaikeasta tilanteesta on mahdollista päästä eteenpäin. Nuorten kokemukset puolestaan ovat yksilöllisiä ja spesifejä ja niiden kautta saadaan kuvaa siitä, millaiseksi nuori kokee tilanteensa koulutuksen ulkopuolella.

Seuraavassa käydään läpi nuorten tilannetta nuorille suunnattujen kyselyjen ja haastatteluiden kautta (luvut 4.2 ja 4.3). Tämän jälkeen käydään läpi ohjaajahaastatteluissa esiin nousseita tärkeitä teemoja, kuten onnistumisten kokemusten ja varhaisen puuttumisen merkitystä nuorten ohjaustyössä, kodin ja koulun välistä yhteistyötä, ohjaustyön resursseja sekä maahanmuuttajanuorten aset-

tamia haasteita ohjaustyölle (5.4). Tässä osiossa pohditaan siis syitä nuorten ongelmille sekä sille, miksi erilaisia nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn liittyviä projekteja tarvitaan edelleen. Lisäksi keskitytään ohjauksen prosessiin: kerrotaan, miten nuoret on valittu erilaisiin ohjaus- ja tukitoimenpiteisiin, millaisia käytetyt ohjaustoimet ovat ja mikä on niiden merkitys peruskoulussa ja toisella asteella sekä näiden nivelvaiheissa. Viimeisessä osiossa tarkastellaan ohjaustyössä saatuja kokemuksia sekä esitellään muutamia projektin hyviä käytäntöjä.

4.2 Keitä lopulta tavoitettiin?

Vastauksia kyselyyn saatiin 237. Vastanneista tyttöjä on 151 (63,7 %) ja poikia 86 (36,3 %). Iältään suurin osa vastanneista on 1988, 1989 ja 1990 syntyneitä, haastattelun ajankohtana 16–18 -vuotiaita nuoria, jotka olivat siis lopettaneet peruskoulun keväällä 2006, 2005 tai vuotta aikaisemmin. Tätä vanhempia vastanneista oli 42 jakautuen vuosina 1980–1987 syntyneisiin. Nuorimmat vastaajat olivat syntyneet vuonna 1991.

Sekä nuorten omista ongelmista että koulutukseen hakeutumisen yleisestä ongelmallisuudesta kertoo se, että osa nuorista ilmoitti, ettei ollut hakenut yhteishaussa, vaikka heidän osoitetietonsa oli saatu Turun ammatti-instituuttiin hakeneiden, mutta ilman koulutuspaikkaa yhteishaussa jääneiden listalta. Tämä pyrittiin huomioimaan vastauksia käsiteltäessä, ja näin ollen kyselyyn vastanneista 83 prosentin katsottiin hakeneen yhteishaussa. Yleisimmät hakematta jättämisen syyt olivat nuoren epätietoisuus siitä, minne hakea, myöhästyminen hausta, liian huono todistus sekä riittämätön tieto opiskelupaikoista. Lisäksi syitä olivat se, että nuori oli unohtanut hakea tai ettei häntä kiinnostanut. Kolme maahanmuuttajanuorta oli maininnut, etteivät he päässeet kielitestistä läpi ja yhdellä nuorella syy oli armeijaan meneminen. Eräs nuori kirjoitti lannistuneena, ettei uskonut pääsevänsä enää opiskelemaan. Hän oli jo kerran keskeyttänyt, ja aavisti keskeyttävänsä kuitenkin uudelleen. Osa

nuorista oli maininnut useamman kuin yhden syyn hakematta jättämiseen. (Taulukko 5.)

Taulukko 5. *Kyselyyn vastanneiden nuorten yhteishaussa hakematta jättämisen syyt.*

<i>Hakematta jättämisen syy</i>	<i>Yhteensä</i>
ei tiennyt minne hakea	13
myöhästynyt hausta	9
piti todistustaan liian huonona hakemiseen	8
ei ollut saanut riittävästi tietoa opiskelupaikoista	7
unohtanut hakea	6
ei kiinnostanut	6
ei päässyt kielitestistä läpi	3
menen armeijaan	1

Opetushallituksen Nuorten osallisuushankkeen selvityksen mukaan lähes puolet vuonna 2005 peruskoulun päättäneistä yhteishaussa hakematta jättäneistä nuorista mainitsi jättäneensä hakematta, koska he suunnittelivat hakevansa opiskelupaikkaa suorahaussa yhteishaun ulkopuolisesta oppilaitoksesta tai -linjalta. Selvityksen mukaan neljännes mainitsi yhdeksi syyksi sen, ettei tiennyt minne hakea ja lähes yhtä usein nuoret mainitsivat aikovansa hakeutua perusopetuksen lisäopetukseen. Reilu kymmenesosa vastanneista ilmoitti yhdeksi syyksi sen, ettei oma keskiarvo olisi riittänyt opiskelupaikkaan. Joka kymmenes mainitsi myös haluavansa koulun sijaan töihin ja yhtä moni ei halunnut muuttaa paikkakunnalta. Muina vastausvaihtoehtoina selvityksessä olivat: haluan oppisopimuskoulutukseen (6 %), opiskelu on kallis vaihtoehto (2 %) ja kaverinikaan eivät hae koulutukseen (1 %). Selvityksessä olivat mukana myös luokalleen jääneet 9. luokan uusivat oppilaat, jotka sen sijaan puutuivat omasta tutkimuksestamme. Opetushallituksen selvityksessä 7 prosenttia

olikin kertonut hakematta jättämisen syyksi sen, ettei tule saamaan päästötodistusta. (Niittymäki 2005, 15.)

Kyselymme tavoittaneiden nuorten ensisijaiset hakutoiveet yhteishaussa jakautuivat hyvin laajalle. Ensisijaisen toiveen maininneista kolme neljästä oli hakenut ammatillisiin opintoihin ja yksi neljäsosa lukioon. Vajaa neljäsosa oli jättänyt toiveensa mainitsematta tai ei ollut hakenut mihinkään. Lisäksi muutama nuori ilmoitti hakeneensa yhteishaussa kymppiluokalle, valmistavaan koulutukseen tai kurssille. Hakutoiveina nuorilla oli monesti suosittuja aloja, kuten kauneudenhoito ja hiusalat (yhteensä 18 nuorta), hotelli- ja ravintola-ala sekä cateringlinja (19 nuorta), taide- ja viestintäalat (10 nuorta), kaupan ja hallinnon alat (18 nuorta), lähihoitajakoulutus (18 nuorta), autoala (11 nuorta), rakennusala (10 nuorta) ja sähköala (7 nuorta). Tärkeimpänä syynä toivealalle hakeutumiseen nuoret ilmoittivat oman kiinnostuksensa (63 %). Työn ihmisläheisyyden mainitsi yhteensä 14 nuorta valinnan tärkeimpänä kriteerinä. Koulutusvalinnan syytä luodanneeseen kysymykseen vastanneista 16 nuorta oli vielä melko yksityksissä omien suunnitelmiansa kanssa, eivätkä he oikein tienneet mihin haluaisivat opiskelemaan ja miksi. Lisäksi 68 nuorta oli jättänyt kokonaan vastaamatta, mikä sekin kielii joko kiinnostuksen puutteesta tai suunnitelmien hataruudesta. Lukioon hakeutuneista (yhteensä 40) 12 eli vajaa kolmannes kertoi valinneensa lukion oman kiinnostuksensa takia ja lisäksi neljäsosa saadakseen lukiosta hyvän pohjan opiskeluilleen, lisäksi 1 näistä nuorista perusteli lukiovalintaansa sillä, ettei halunnut ammatilliselle puolelle. Lisäksi yksi olisi halunnut musiikkipainotteiseen lukioon kehittämään soitotaitoaan, vaikka lukio itsessään ei häntä kiinnostanut. Loput eivät osanneet sanoa syytä tai jättivät kokonaan vastaamatta kysymykseen.

Nuorten tilanne oli muuttunut nopeasti yhteishaun tulosten julkistamisen jälkeen. Kyselyllä onnistuttiin tavoittamaan vain 40 edelleen ilman koulutuspaikkaa ollutta nuorta. Suurin osa nuorista oli saanut koulutuspaikan jälkihaussa joko toisen asteen koulutuksesta, lisäopetuksesta tai valmistavasta koulutuksesta. (Taulukko 6.) Nuorten omasta aktiivisuudesta vaikuttikin siis olevan paljon hyötyä vielä yhteishaun päättymisen jälkeen. Oletettavasti kaikki nuoret eivät kuitenkaan hakeutuneet ohjaukseen tai suoraan kouluihin, vaan

osa saattoi tyytyä tilanteeseensa ja jäädä kotiin sekä viettämään aikaansa vaikkapa kavereiden kanssa hengailen. Aiemmin tarkasteltujen tilastojen mukaan koulutuksen ulkopuolelle jääkin vuosittain huomattavasti suurempi määrä nuoria, jotka eivät ole saaneet paikkaa myöskään jälkihaussa eivätkä erilaisista vuoden mittaisista lisäopetuksista. Kyselyn avulla on siis onnistuttu vain raappaisemaan pintaa kaikkein pahimmassa syrjäytymisvaarassa olevien osalta.

Taulukko 6. *Kyselyyn vastanneiden nuorten tilanne kyselyyn vastatessa.*

<i>Nuoren tilanne</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
lisäopetuksessa	56	23,8
toisen asteen koulutuksessa (lukio tai ammatillinen koulutus)	53	22,6
ilman koulutuspaikkaa	40	17
työssä, työharjoittelussa tai oppisopimuksessa	40	17
valmistavassa koulutuksessa	32	13,6
kurssilla	14	6
Yhteensä	235	100

Vastanneista 22 nuorta eli hieman vajaa kymmenesosa oli käynyt kymppiluokan ja tällä hetkellä peruskoulun lisäopetuksessa oli 56 nuorta eli neljännes vastaajista. Valmistavassa koulutuksessa ja valmentavassa ja kuntouttavassa koulutuksessa oli yhteensä 32 nuorta. Lisäksi nuoria oli sijoittunut ammatillisiin opintoihin ja lukioon 53, kurssille tai talouskouluun 14, työelämään, oppisopimukseen tai työharjoitteluun 40. Kyselyn ajankohtana kaikkien jälkihaussa hakeneiden tilanne ei ollut vielä selvinnyt.

Kymppiluokan jo käyneiden 22 nuoren kohdalla tilanne tuntuisi olevan parempi. Nämä nuoret ovat siis jo osallistuneet koulutukseen, jonka tarkoituksena on parantaa nuoren valmiuksia hakeutua toisen asteen opintoihin, mutta

tämäkään ei ole kaikkien tilannetta parantanut. Heistä vain 9 eli noin kaksi viidennestä opiskeli toisella asteella ja 7 oli edelleen täysin ilman opiskelupaikkaa. Näistä nuorista osa on hakeutunut erittäin suosituille aloille, joille heidän todistuksellaan on ollut vaikea päästä (sähköala, rakennusala, kaupanja hallinnonala, lähihoitaja) tai vaativiin paikkoihin, kuten konservatorioon. Olisi kuitenkin mietittävä, että mitä vielä on tehtävissä silloin, kun yhteiskunnan paikkaavat toimenpiteetkään eivät riitä.

Koulutuksen keskeyttäneitä oli yhteensä 65 eli reilu neljännes vastanneista (27 %). Lisäksi yksi nuori mainitsi olevansa vielä kirjoilla koulussa, mutta suunnittelevansa opiskelun keskeyttämistä huomattuaan, ettei ala ollutkaan hänelle sopiva. Keskeyttäneistä 24 oli työharjoittelussa, työssä tai oppisopimuksessa. Yksi keskeyttäneistä työharjoittelussa olevista nuorista suoritti samalla tutkintoaan loppuun, koska se oli hänen mukaansa enää niin pienestä kiinni. Kyseinen nuori kirjoitti keskeyttäneensä yksinkertaisesti jäämällä pois koulusta. Hän kertoi olevansa koulukiusattu, mistä johtuen palaaminen ”kauhualana” koettuun kouluun olisi ollut hyvin vaikeaa. Opintojen loppuun suorittamiseksi tarvitaankin usein joustoa myös koulun puolelta.

Kyselyyn osallistuneista nuorista yli 80 prosenttia oli hakenut yhteishaussa, mutta suurin osa heistä oli jäänyt ilman opiskelupaikkaa. Joka kymmenes vastanneista ei ollut ottanut saamaansa koulutuspaikkaa vastaan. Toissijaisesti valittu ala ei välttämättä lopulta kiinnostanutkaan niin paljoa, että nuori olisi halunnut aloittaa opiskelun. Reilu kymmenesosa nuorista oli keskeyttänyt opiskelunsa jo ennen kyselyyn vastaamista. Vain neljä vastannutta opiskeli edelleen tyytyväisenä saamassaan koulutuspaikassa. (Taulukko 7.)

Taulukko 7. *Yhteishaussa hakeneiden koulutuspaikkatilanne.*

	<i>N</i>	<i>%</i>
Ei saanut paikkaa.	145	74,4
Sai, muttei ottanut vastaan.	21	10,8
Sai, mutta keskeytti.	25	12,8
Sai ja opiskelee edelleen.	4	2,1
Yhteensä	195	100,0

Ilman koulutuspaikkaa jääneet ilmoittivat useimmiten syyksi heikot arvosanat ja huonon todistuksen (taulukko 8). Muutama myös korosti hakijoiden suuren määrän ja oman heikon pääsykoemenestyksen vaikuttaneen. Maahanmuuttajanuoret nousivat esiin omana ryhmänään, jolla keskeisin syy oli se, etteivät he olleet päässeet kielikokeesta läpi tai heillä oli muuten ongelmia suomenkielen kanssa. Monet nuoret jättivät vastaamatta syy-kysymykseen ja lisäksi muutama vastasi, etteivät he tienneet syytä koulutuspaikatta jäännille. Yksi nuori myös totesi, että ehkä koulussa ajateltiin, että hänen täytyy ensin kasvaa jonkun verran.

Taulukko 8. *Nuorten kertomat syyt ilman paikkaa jäämiselle.*

	<i>N</i>	<i>%</i>
Heikot arvosanat	48	33,1
Puutteellinen suomenkielentaito	13	9
Heikko menestys pääsykokeissa	12	8,3
Ei kiinnostusta	2	1,4
Muu syy	8	5,5
Ei tietoa	62	42,7
Yhteensä	145	100,0

Kyselyssä tuli ilmi, että muutama ilman koulutuspaikkaa jäänyt nuori oli jo lähes luopunut uskosta saada opiskelupaikka. Osa nuorista myös kertoi tästä murheestaan kyselyä täyttäessään, vaikka eivät sitä lomakkeeseen kirjanneetkaan. Omiin mahdollisuuksiin pettyminen tuli ilmi muun muassa seuraavassa jälkihakuun liittyneessä kommentissa:

”En osallistunu, jos en saanu kerran ensimmäises haussa niillä arvosanoill, en varmaan saa toisellakaan...” K15

Maahanmuuttajanuorille yhteishaussa menestyminen oli usein tavallista hankalampaa ja se tuli esiin niin kyselyissä kuin haastatteluissakin. Osa nuorista ei oikein jaksanut uskoa mahdollisuuksiinsa ja ilman koulutuspaikkaa jääminen alkoi jo tosissaan harmittaa:

”Ja pikku hiljaa alkaa niinkun kyllästymään. Niin kun tota parin vuoden verran mä oon jo hankkinut sitä samaa juttua jo. Ja kaikki samat hommat olen tehny, että ei oo mitään muutoksia tullu.” H3

”Olen hakenut 2 kertaa ja aina minulle sanotaan, että ei ole vapaat paikat. Minulta tuntuu, että olen hukassa, kun ei ole paikka, johon voisin päästä.” K10

Saamansa paikan vastaanottamatta jättäneet nuoret ilmoittivat syyksi, ettei ala ollut sittenkään heille sopiva tai he halusivat tehdä jotain muuta kuin aloittaa opinnot alalla, jolle olivat päässeet. Nuoren kiinnostuksen kohde oli siis saatanut muuttua yhteishaussa hakemisen jälkeen tai nuoren ammatinvalinta ei ollut alun perinkään kovin varma. Nuoret mainitsivat myös koulun huonon maineen, sijainnin, huonon ympäristön ja viihtyvyyden. Yksi nuori luopui paikastaan, koska hän halusi nostaa numeroitaan.

Keskeyttämisen syyksi nuoret kertoivat poissaolot, sen, ettei ala kiinnostanut tai että koulu sijaitsi liian kaukana. Yksi lukion keskeyttänyt piti syynä sopimattomuuttaan lukioon. Yksi nuori ilmoitti keskeyttäneensä, koska halusi töihin.

Suuri osa vastanneista oli sijoittunut koulutukseen melko nopeasti kesällä tai syksyn aikana. Kyselyyn vastaamisen ajankohtana enää 40 nuorta oli koulu-

tuksen ulkopuolella. Alhainen koulutuksen ulkopuolella olevien määrä kertoo osittain ohjauksen toimivuudesta, mutta toisaalta myös siitä, että kysely tavoitti eniten ohjaukseen hakeutuneita ja muutenkin aktiivisia nuoria.

Osallistuminen jälkihakuun

Käsite jälkihaku ei ilmeisesti ollut nuorille kovin selvä. Suuri osa oli vastannut, ettei ollut hakenut jälkihaussa, vaikka näin todellisuudessa oli ollut. Nuoret eivät siis mieltäneet hakeneensa jälkihaussa, vaikka koulutuspaikka oli saatu vasta yhteishaun päättymisen jälkeen soittamalla kouluihin ja kyselemällä varasijoista. Jälkihakuun osallistuneiksi merkittiin aineistossa kuitenkin kaikki nuoret, jotka eivät saaneet paikkaa suoraan yhteishaussa, mutta olivat saaneet koulutuspaikan myöhemmin yhteishaun jo päätyttyä. Jälkihakuun osallistuneiksi merkittiin tässä kymppiluokille, talouskouluun ja maahanmuuttajien valmistavaan koulutukseen hakeutuneet sekä nuoret, jotka ilmoittivat hakeneensa jälkihaussa, vaikkeivät tarkemmin kertoneetkaan, minne he hakivat. Näin laskien jälkihakuun oli osallistunut vastanneista nuorista 167 eli 82 % vastanneista. Eniten jälkihaussa oli haettu kymppiluokalle (57 nuorta) ja toiseksi eniten ammatillisiin oppilaitoksiin (42). Valmistaviin ja valmentaviin koulutuksiin oli hakenut yhteensä 31 nuorta. Lukioon jälkihaun kautta oli hakenut vain 9 nuorta.

Kyselyyn vastanneista nuorista kaikkiaan kaksi kolmesta oli jo opiskelemassa kyselyyn vastatessaan ja kolmannes ilman koulutuspaikkaa tekemässä jotain muuta. Koulutuksen ulkopuolella olevasta kolmanneksesta suuri osa oli työharjoittelussa tai muussa toimenpiteessä ja vain 40 nuorta täysin ilman koulutuspaikkaa. Nuorten oma aktiivisuus hakea jälkihaussa oli siis auttanut hyvin monia nuoria. Yhteishaun tulosten saamisen jälkeen nuoret olivat miettineet urasuunnitelmansa uusiksi. Peruskoulun jälkeen nuorten käsitykset eri ammateista saattavat usein olla melko hahmottomattomia ja täysin vieraalta tuntuva ammatti voikin tarkemman tutustumisen jälkeen tuntua hyvin mielenkiintoiselta. Myös ehkä hieman epämieluisammallakin alalla opiskelu oli nuorten silmissä vaikuttanut paremmalta kuin väli vuoden viettäminen koulutuksen

ulkopuolella. Nuoret eivät halunneet jäädä koulutuksen ulkopuolelle, kun kaikki kaveritkin olivat saaneet opiskelupaikan. Nuoret miettivätkin varasuunnitelmia siltä varalta, ettei koulupaikkaa olisi löytynyt. Yksi haastateltava muun muassa totesi tuntemuksistaan yhteishaun tulosten saamisen jälkeen:

”No kyl se vähän niinku tuli sellanen, et mitä jos ei pääsekää mihinkään, ni sit on pakko niinku mennä lukioon tai sitte kotona olla.” H6

Kyseinen nuori oli kuitenkin aktiivisesti hakenut paikkaa jälkihaussa ja päässyt opiskelemaan ammattikouluun, jossa hän kertoi viihtyvänsä hyvin, vaikka ala ei alun perin omiin haaveisiin kuulunutkaan. Jälkihaussa paikan saaneiden kohdalla tilanne oli siis aika hyvä.

Nuorten koulutusvalintaan vaikuttavat tekijät

Nuorten koulutusvalintaan oli selkeästi eniten vaikuttanut kiinnostava ammattiala (taulukko 9). Reilu puolet (59 %) vastanneista piti tätä erittäin tärkeänä koulutusvalintaan vaikuttaneena tekijänä ja viidennes melko merkittävänä. Ammattialan kiinnostavuus oli tärkeä siis lähes 80 prosentille vastanneista. Muina erittäin merkittävänä tai melko merkittävänä koulutusvalintaan liittyvinä tekijöinä esiin nousivat hyvät työllistymismahdollisuudet tulevaisuudessa, omat taipumukset, usko omiin vahvuuksiin ja mahdollisuuksiin päästä alalle, hyvä palkka, opiskelupaikkakunta ja koulun sijainti. Suurin osa nuorista olikin siis hakeutunut koulutukseen melko järkevältä pohjalta pohtien omia kiinnostuksen kohteitaan ja menestymisen mahdollisuuksiaan.

Melko moni nuori piti myös raha-asioita tärkeinä. Hyvä palkka olikin vaikuttanut melko tai erittäin paljon koulutusalan valintaan tai koulutukseen hakeutumiseen joka toisella nuorella. Puolet piti koulumenestyksen merkitystä tärkeänä tai melko tärkeänä koulutukseen hakeutumisessa. Oman elämänvaiheen ja työkokemuksen merkitystä piti tärkeänä tekijänä noin kaksi viidestä. Opinotunki rahallisena kannustimena oli vaikuttanut opiskeluun hakeutumiseen merkittävästi vain reilulla neljänneksellä. (Taulukko 9.)

Taulukko 9. Nuorten koulutusvalintaan tai opiskeluun hakeutumiseen vaikuttaneet tekijät. Tekijän melko tai erittäin merkittäviksi kokeneiden opiskelijoiden osuudet.

<i>KOULUTUSVALINTAAN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ</i>	<i>%</i>
Kiinnostava ammattiala	82,6
Hyvät työllistymismahdollisuudet tulevaisuudessa	72,6
Usko omiin vahvuuksiin ja mahdollisuuksiin päästä alalle	67,3
Kiinnostava oppilaitos	67,0
Omat taipumukset	65,7
Opiskelupaikkakunta/koulun sijainti	56,0
Hyvä palkka	50,5
Koulumenestys	49,5
Oma elämänvaihe	43,4
Oma työkokemus	40,0
Yleissivistävä ala	37,1
Opintotuki	29,0
Kaverit	25,0
Opinto-ohjaaja	24,0
Vanhempien ja muiden sukulaisten mielipiteet	19,2
Pakkohaku	15,5
Tyttö/poikakaverin mielipide	13,0

Yllättävän pieni osa, vain neljännes, vastaajista piti opinto-ohjaajan vaikutusta koulutusvalintaan merkittävänä. Tämä voidaan tulkita niin, että opinto-ohjaajien rooli on lähinnä jakaa tietoa sekä antaa nuorille valinnan välineitä; itse valinnan nuoret kuitenkin kokevat tekevänsä itsenäisesti. Muiden ihmisten mielipiteet eivät muutenkaan näyttäisi vaikuttaneen kovin monen koulutusvalintoihin: kaverit olivat vaikuttaneet melko tai erittäin paljon joka nel-

jännellä, vanhemmat ja muut sukulaiset noin joka viidennellä ja tyttö- tai poikaystävä vain reilulla kymmeneksellä kyselyyn vastanneista nuorista.

Myös koulutuslavalinnan avoimessa kysymyksessä nuoret korostivat eniten omaa kiinnostustaan. Tietystä ammatista pitämisen lisäksi esiin nousi muun muassa halu työskennellä ihmisläheisessä ammatissa. Muutamalla lukioon hakeneella korostui hyvän opiskelupohjan saaminen jatko-opinnoille.

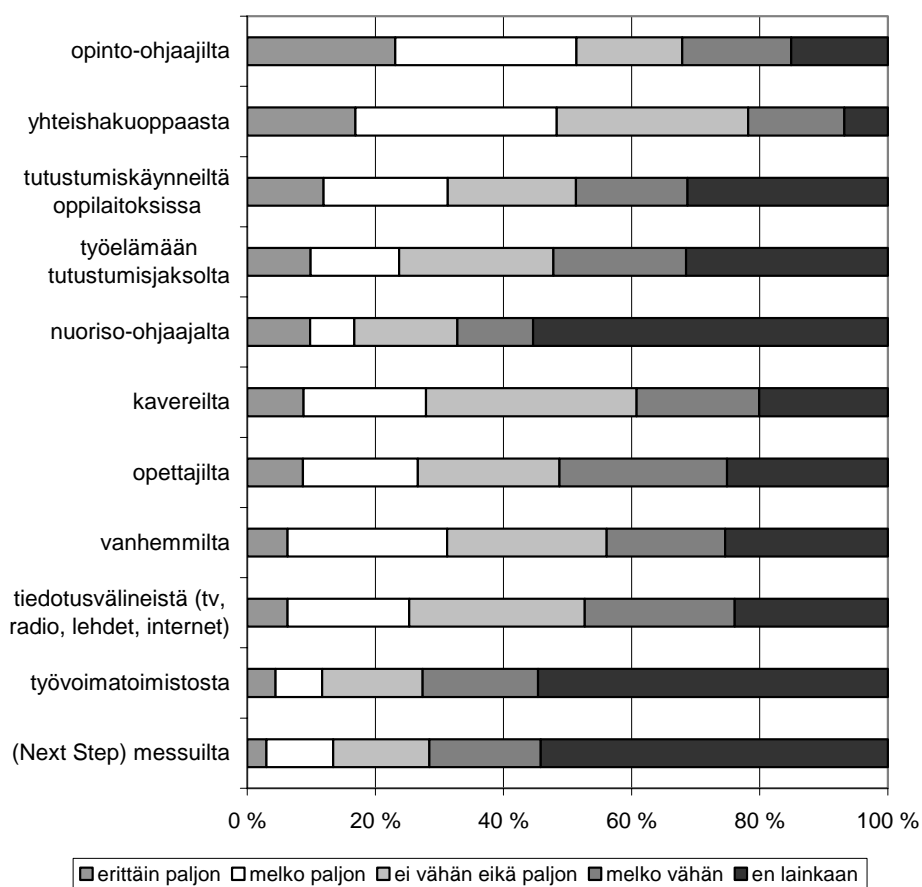
Nuorilta kysyttiin erikseen myös sitä, mistä ja missä määrin he olivat saaneet tietoa eri ammateista ja koulutusvaihtoehdoista (kuviot 6). Nuoret kokivat saaneensa eniten tietoa opinto-ohjaajilta ja toisaalta yhteishakuoppaasta. Opinto-ohjaus vaikuttaisi onnistuneen tehtävässään ainakin kohtuullisesti, sillä yli puolet koki saaneensa paljon tai melko paljon tietoa ammateista ja koulutukseen hakeutumisesta juuri opinto-ohjaajilta. Toisaalta osa nuorista koki saaneensa opinto-ohjaajilta tietoa vain vähän tai ei lainkaan. Haastatteluissakin tuli esiin sekä positiivisia kommentteja että kritiikkiä nuorten entisiä peruskoulun opinto-ohjaajia kohtaan. Vaikuttikin siltä, että jos oma ammatinvalinta oli selkeä, oli nuoren myös helppoa saada haluamaansa tietoa opinto-ohjaajalta.

”...sillon ku piti alkaa suunnittelemaan, et mihin suuntaa tai niinku, et mitä tekee koulun jälkeen ja... Mä sanoi vaa, et mä oon aina halunnu lasten hoitajaks ja sit opettaja vaa sanos, et niinku et tällee pääsee ja antoi sen kirjan misä oli noi kaikki koulut ja muut ja... muuta ja...” H5

Jos taas omat kiinnostuksen kohteet olivat vielä selkiytymättömiä, nuoret eivät välttämättä osanneet kysyä opinto-ohjaajalta oikeita kysymyksiä. Toisaalta nuorilla on monenlaisia, harhaisiakin käsityksiä koulutuksesta ja työstä, eikä opinto-ohjaajakaan aina onnistu asiaa selventämään. Yhdessä haastattelussa tällainen nuoren ammatinvalintaa hämmentänyt väärinkäsitys tuli esiin seuraavasti:

”No sillon aluksi ku mä aloin niinku hakemaan niit paikkoja, ni enemmän tietoa niinku niist ku mä olisin halunnu hakea tonne kaupalliselle linjalle niinku myyjäks ni se sanos se opinto-ohjaaja, et se on merkonomi, mut ei se merkonomi niinku ollu se myyjä, vaan se tekee toimistotöitä. Ni siitä et enemmän.” H6

Nuoret olivat saaneet jonkin verran tietoa myös kavereiltaan, työelämään tutustumisjaksoilta, nuoriso-ohjaajilta, tutustumiskäynneiltä oppilaitoksiin, opettajilta, vanhemmilta, tiedotusvälineistä, messuilta ja työvoimatoimistosta. Saadun tiedon määrä eri tahoilta vaihteli, ja se mikä yhdelle nuorelle saattoi olla tärkein tiedonlähde, saattoi olla toiselle nuorelle täysin merkityksetön.

Kuvio 6. Mistä ja missä määrin nuoret kokivat saaneensa tietoa ammateista ja koulutukseen hakeutumisesta.

Saadun tiedon määrä vaikutti yleisesti ottaen kuitenkin melko vähäiseltä. Tämä liittyy osaltaan tutkimuksen kohdejoukkoon. Yhteishaussa paikatta jäävät

siis helposti nuoret, joilla ei ole riittävästi tietoa koulutuspaikoista ja niiden pääsyvaatimuksista. Kuitenkin vain joka viides kyselyyn vastanneista nuorista oli kaivannut enemmän ohjausta, neuvontaa tai tukea koulutusvalinnan tekemisessä ja koulutukseen hakemisessa. Haastatteluissa tuen tarve tuli paremmin esiin. Sekä kyselyssä että haastatteluissa nuoret kaipasivat opinto-ohjaukselta enemmän tietoa eri koulutusvaihtoehdoista. Osa nuorista kaipasi myös henkilökohtaisempaa ohjausta ja tukea koulun taholta.

”No, öhööm yleensä sellasta, et se olis kertonut enemmän aloista, et sillee et kun se tietää mut ihmisenä, kun on ollut kolme vuotta siin koulus, et se tietäis sit mihin mä menisin ja auttais mua tukis tiäksä, et mihin alaan ja... kertois erilaisist aloist ja tälle, et kertois mihin vois mennä vaiks esimerkiksi ulko-mail opiskelee tai tälle niinku et mitä mahdollisuuksia mul o.” H4

Osa nuorista vaikutti pettyneen koulusta ja muilta tahoilta, kuten työvoimatoimistosta, saamaansa tukeen melko pahasti ja he tunsivatkin jääneensä ongelmatilanteessa yksin. Pidempään koulutuksen ulkopuolella ollut haastateltava totesi tilanteestaan oppineena:

”...sen oon oppinut, et jos haluaa eteenpäin omassa elämässä niin kaikki pitää tehdä ite. Se on totuus, et ei kukaan tuu auttamaan. Pitää ite keksii...” H1

Nuorten oli myös vaikea sanoa, minkälaista tukea he olisivat tarvinneet, mutta jonkinlainen tuki olisi voinut joka tapauksessa auttaa nuoria selviämään tilanteestaan paremmin. Eräs runsaiden poissaolojen jälkeen ammatilliset opinnot keskeyttänyt ja pidemmän aikaa koulutuksen ulkopuolella viettänyt nuori totesi muun muassa näin:

”Olismä varmaan jottain tarvinnu, ei sitä nyt, emmä osannu silloin mittää hakee mistää mittää, vähän vaikeet.” H2

Suurimmalla osalla koulutuksen ulkopuolella vietetty aika ei ollut kestänyt kovin pitkään, vaan nuoret olivat hakeneet apua koulutuksen ulkopuolelle jäätyään monilta eri tahoilta: nuoret olivat ottaneet yhteyttä kouluihin, ohjaamoon ja työvoimatoimistoon. Aktiiviset nuoret olivatkin saaneet nopeasti

apua tilanteeseensa ja apua tarjoavat aikuiset saattoivat saada nuoren olon paremmaksi.

Seurantahaastatteluissa VaSkooli-projektin tarjoamat tukitoimet saivat nuorilta runsaasti kiitosta. Kiiteltäviä tukitoimia olivat muun muassa urasuunnittelijoiden tarjoamat neuvot koulutuksen keskeyttäjille, ohjaajilta saadut tiedot ja välineet ammatinvalinnan tekemiseen ja mahdollisuudet päästä työharjoitteluun.

”No mä sain itseasias tosi hyvää (ohjausta), et terveiset vaan ohjaamolle... Mä näin lehdest ilmoituksen ja sit mä vaan soitin... ja sovittiin tapaaminen ja sit mä selvitin miten mun kävi ja sit se järjesti mulle sen työharjoittelupaikan ja sit autto mua näissä opiskeluhaussa.” H11S

”Et siel oli se urasuunnittelija niin se kerto kaikist mahdollisuuksist, et jos mä yritän vaik oppisopimuksel jonneki, jos mä en haluu käydä kouluu, mut ei se ollu oikeen mun juttu ja sit totanoiniin ja sielt sit vaan neuvottiin sinne ohjaamoon tai sinne, et sielt saa niinku työharjoitteluu kans sitä kautta järjestetty jotenkin niin. Se oli ihan kiva, et se urasuunnittelija tiesi vähän noist ja osas kertoo et mitä pitää tehdä, ku en mää, jos ei kettään mul ois mittään kertonutkaan niin en mä varmaan ois sit tehnytään mitään et kun ei ite oikein oo peril noist asioist.” H10S

Nuorten jatkosuunnitelmat

Nuorten jatkosuunnitelmissa korostui eniten opiskelun tärkeys, sillä lähes kolme neljästä nuoresta aikoi hakeutua mahdollisimman nopeasti opiskelemaan (taulukko 10). Usko koulutukseen olikin nuorten keskuudessa voimakas ja koulutusta pidettiin erittäin tärkeänä oman tulevaisuuden kannalta. Eräs haastateltava kiteytti koulutuksen merkityksen seuraavasti:

”On se nyt jo aika tollast aika tärkeet, kyl. Et saa hyvän työpaikan ja tolleen, ei elämäs muuten pärjää.” H8

Koulutuksen lisäksi myös työelämä houkutteli nuoria. Reilu kaksi viidennestä suunnittelikin hakeutuvansa töihin. Joka kymmenes nuori aikoi muuttaa toi-

selle paikkakunnalle ja muutama suunnitteli perheen perustamista tai menemistä armeijaan.

Taulukko 10. Nuorten suunnitelmat tästä eteenpäin. Eri mainintojen lukumäärä ja jakautuminen.

<i>Suunnitelma</i>	<i>Määrä</i>	<i>%</i>
Hakeudun mahdollisimman nopeasti opiskelemaan	163	72,4
Hakeudun töihin	101	44,9
Muutan toiselle paikkakunnalle	23	10,2
Perustan perheen	20	8,9
Menen armeijaan	20	8,9

Osa nuorista olikin käytännöllisemmin suuntautuneita ja peruskoulussa he olivat viihtyneet usein muita huonommin. Heikko keskittymiskyky oli tehnyt koulunkäynnistä nuorelle raskasta ja tunneilla istumisen sijaan he olisivat mieluummin tehneet jotain itse:

”Mä en oo kyl suoraan sanottuna ikinä ollu mikään kouluhminen, et ainaakaan tommosen teoria puolen, et niist mä en oikeen tykkää, et mä oon enemmän käytännön ihminen, enkä oo mikään semmonen hirvee koulun penkil istuja.” H2

Näiden nuorten lempiaineita koulussa olivat käytännölliset aineet, kuten käsityöt ja liikunta, joissa nuoret pääsivät itse tekemään jotain konkreettista. Osalle nuorista ammatilliset opinnot saattoivatkin sopia huomattavasti peruskoulua ja lukiota paremmin:

”No kyl ammattikoulu on mukavampaa, kun siel saa sentään näit, saa tehdä töitäki ja tämmöst työtä, et ei se oo pelkkää teoriaa.” H2

Suurimmalla osalla nyt tavoitetuista nuorista ongelmat liittyivät siis koulutukseen hakeutumiseen ja pääsyyn. Haastatteluissa tuli kuitenkin esiin myös nuoren taustaan liittyviä ongelmia. Vanhemmilla saattoi olla omia ongelmia, kuten työttömyyttä tai alkoholismia, ja myös maahanmuuttajatausta saattoi osittain olla nuoren ongelmien aiheuttajana. Muun muassa eräs maahanmuuttajanuori koki vanhempien ja suvun odotukset melko korkeina. Hän haaveili ammattikoulusta ja helposta työstä, mutta sanoi, että pitäisi olla jotain parempaa, jos menisi takaisin kotimaahansa. Nuorilla ei usein myöskään ollut harrastuksia tai muita vapaa-ajan aktiviteetteja, vaan aika kului lähinnä kavereiden kanssa hengaillessa tai kotona.

Koulutuksen keskeyttämiseen liittyi muutaman haastatellun nuoren kohdalla omat psyykkiset ongelmat. He olivat kokeneet, etteivät pysty olemaan koulussa ennen kuin omat ongelmat ovat selvinneet. Nuoret olivat hakeneet apua ongelmiinsa ja tunsivat, että nyt kaikki alkoi olla paremmin päin.

Yhdellä nuorella oli alkoholiongelma, joka liittyi hänen yksinäisyyteensä, muuttoon uudelle paikkakunnalle ja eroon pitkäaikaisesta seurustelukumppanista. Hän oli myös keskeyttänyt koulutuksen ja päästyään työharjoitteluun tunsivat itsensä tyytyväisemmäksi. Hän oli myös toivonut itselleen tukihenkilöä, mutta sellaista ei ollut vielä löytenyt.

Työnteko ja työharjoittelu vaikuttivat lisäävän nuoren tunnetta oman elämän hallinnasta. Nuoret viihtyivät työharjoittelussa ja tunsivat olevansa siellä lähes tasavertaisia muihin työntekijöihin verrattuna. Työharjoittelun aikana nuoret tunsivat saavansa tärkeää työkokemusta ja oma ammatinvalintakin vaikutti samalla tulevan yhä varmemmaksi. Keskeyttämisen jälkeen osa nuorista olikin päässyt työharjoitteluun opiskelemalleen alalle ja he aikoivat hakeutua seuraavana keväänä jälleen opiskelemaan samaa alaa kiinnostuksen syvennyttä ja oman elämäntilanteen selkiinnyttä.

4.3 Nuorten oma ääni

Haastatteluun valikoitui hyvin monenlaisissa tilanteissa olevia nuoria. Yhteistä haastatelluille oli, että he olivat syystä tai toisesta olleet vaarassa syrjäytyä koulutuksesta. Osa oli päättänyt peruskoulun edellisenä keväänä ja jäänyt ilman toisen asteen opiskelupaikkaa, osa oli jättänyt hakematta yhteishaussa, ja melko moni oli myös keskeyttänyt aloittamansa koulutuksen heti alkuvaiheessa tai jo pidempään opiskeltuaan. Yksi nuori oli vielä 9. luokalla, kun taas osa nuorista oli ollut koulutuksen ulkopuolella jo pidempään. Nuorten tilanteet myös vaihtuivat nopeasti. Taulukossa 11 käydään lyhyesti läpi nuorten erilaiset alkutilanteet. (Ks. seuraava sivu.)

Peruskoulusta haastatteluja edeltävänä keväänä valmistuneita oli 11. Heistä suurimmalla osalla yhteishaussa hakeminen oli epäonnistunut tavalla tai toisella. Keväällä peruskoulun päättäneistä kuusi ei ollut saanut paikkaa yhteishaussa ja kaksi oli jättänyt ottamatta opiskelupaikkaa vastaan. Heistä toinen oli saanut opiskelupaikan kymppiluokalta ja oli siellä parantamassa numeroita ja kaksi oli päässyt puoli vuotta kestäväan talouskouluun. Kolme nuorta oli jo ehtinyt keskeyttää yhteishaussa saamansa koulutuksen. Haastatelluista nuorista kuusi oli päättänyt peruskoulun vuodesta viiteen vuotta sitten. Nämä nuoret olivat yleensä jo keskeyttäneet jonkin koulutuksen, olleet työharjoittelussa ja viettäneet aikaa myös kotona tekemättä mitään. Kaiken kaikkiaan puolet kaikista 18 haastatellusta nuoresta oli keskeyttänyt aloittamansa koulutuksen.

Syynä keskeyttämiseen oli ollut useimmiten väärä alavalinta tai runsaat poissaolot. Nuorilla oli usein väärä kuva aloittamastaan alasta. Yksi nuori oli keskeyttänyt merkonomiopinnot siksi, että koulussa oli ollut niin paljon matemaattisia aineita ja lukemista. Hän totesikin sen muistuttaneen liikaa lukiota. Kaupallisen alan hän oli valinnut siksi, että se valmentaa asiakaspalvelutyöhön ja siellä opetetaan myös markkinointia. Asiakaspalvelu olikin nuoren haaveissa, mutta hän totesi, että siihen voi päästä myös muita kuin kaupallista alaa opiskelemalla. (Haastattelu 13.)

Taulukko 11. Nuorten alkutilanteet haastattelussa.

Alkutilanne haastateltaessa	Haastattelunumero ja tilanne
Ilman koulutuspaikkaa olevat, joilla ei myöskään työtä	H1 keskeyttänyt lukion, ollut työharjoittelussa H2 (työkkäarin kurssi) työtön, keskeyttänyt ammatillisen koulutuksen H3 keskeyttänyt valmistavan koulutuksen H7 menossa KOHOon hankkimaan työharjoittelupaikkaa H9 keskeyttänyt valmistavan koulutuksen H11 ei ottanut paikkaa vastaan, ollut 2,5kk työharjoittelussa työpajoilla, nyt on kotona H18 maahanmuuttaja, heikko suomenkielentaito, menee kielikursseille
Työharjoittelussa/töissä	H10 työharjoittelussa suurtalouskeittiössä, määräaikaisten keskeyttäminen H12 lopettanut juuri työharjoittelun, nyt vapaaehtoistyössä, keskeyttänyt ammatilliset opinnot H13 työharjoittelussa kahviossa, keskeyttänyt ammatilliset opinnot, hakee hotelli- ja ravintola-alalle ja kampaajaksi H16 töissä, ei saanut paikkaa yhteishaussa huonon päästötodistuksen takia H17 ollut työharjoittelussa ja töissä 8 kk, keskeyttänyt opinnot, hakee oppisopimukseen
Opiskelemassa	H4 talouskoulussa H5 sai paikan lähihoitajaopinnoista jälkihaussa, keskeyttänyt kerran aiemmin, unohti hakea yhteishaussa H6 ammatillisessa koulutuksessa, sai paikan jälkihaussa H8 talouskoulussa H14 9.luokalla mukana erilaisissa ohjaustöidenpiteissä H15 10.luokalla, ei saanut paikkaa yhteishaussa

¹ KOHO on Turun sosiaalitoimen tarjoama alle 25-vuotiaille turkulaisille työttömille nuorille suunnattu palvelu, joka tarjoaa neuvoja työttömyyteen liittyvissä asioissa.

Keskeyttäminen ei siis aina ole merkki syrjäytymisestä, vaan se voi olla tärkeä askel kohti oman alan löytämistä. Osalla nuorista keskeyttäminen oli aktiivinen valinta, kun taas toiset olivat ajautuneet keskeyttämiseen runsaiden poissaolojen takia.

Koulutuksen ulkopuolelle jääminen oli suurimmalla osalla nuorista hyvin lyhytaikainen vaihe. Osa kesällä ilman paikkaa jääneistä nuorista sai opiskelupaikan hyvin pian yhteishaun tulosten julkistamisen jälkeen varasijalta tai hakemalla paikkaa jälkihaussa.

Haastateltujen nuorten tilanteet ja tarinat olivat yksilöllisiä, mutta niissä oli nähtävissä monia yhdistäviä tekijöitä, kuten keskeyttäminen, ongelmat koulutusvalinnan tekemisessä, kiinnostus käytännönläheisiin asioihin, henkilökohtaiset ja/tai perheen ongelmat, negatiiviset asenteet koulutusta kohtaan jne. Nuorten tilanteita voi hahmottaa koulutusvalinnan varmuuden, tilanteiden ja haaveiden perusteella. Aineistossa on nähtävissä esimerkiksi seuraavia ideaalityyppejä, kuten selviytyjät, käytännölliset sopeutujat, kiinnostumattomat harpooijat, ajautujat ja lannistuneet maahanmuuttajat (taulukko 12).

Tyypit ovat siis ns. ideaalityyppejä, eikä niitä sellaisenaan esiinny aineistossa, vaan yksittäisen nuoren tarinassa voi olla piirteitä useammasta tyypistä. Nuori saattaa myös siirtyä koulutuspolullaan ideaalityypistä toiseen. Esimerkiksi tilanteesta toiseen ajautunut ja koulutusvalinnaltaan epävarma nuori saattoi vähitellen muuttua selviytyjäksi saatuaan mielekästä tekemistä ja kokemusta esimerkiksi työharjoittelussa. Näin kiinnostus joltain ammattia kohtaan heräsi ja koulutusvalinta selkeytyi tätä kautta. Nuorten käyttäytyminen koulutuksen ulkopuolelle jäämisen jälkeen vaihteli. Suurin osa nuorista pyrki löytämään koulutuspaikan välittömästi, ja onneksi vain harvat nuoret tyytyivät kohtalonsa ja jäivät odottamaan seuraavan vuoden hakua. Nämäkin nuoret usein hakeutuivat jossain vaiheessa työharjoitteluun.

Taulukko 12. Nuorten tarinoissa esiintyvät ideaalityypit.

Selviytyjät	<ul style="list-style-type: none"> - selkeät suunnitelmat ja myös jonkinlaiset varasuunnitelmat - tietävät mitä haluavat, haaveammatti löytynyt - keskeyttäminen vain yksi ammatinvalinnan vaihe - käyttävät koulutuksen ulkopuolella viettämänsä ajan hyödyllisesti esim. työharjoittelussa - koulutuksen ulkopuolella vietetty aika on yleensä lyhyt - suunnittelevat elämäänsä ainakin pari vuotta eteenpäin - ovat aktiivisia ja motivoituneita
Käytännölliset sopeutujat	<ul style="list-style-type: none"> - haluavat hakea johonkin kouluun, josta saa ammatin - elleivät pääse, aikovat tehdä töitä - elävät kuitenkin päivän kerrallaan - haaveena elää peruselämää
Kiinnostumattomat haparoijat	<ul style="list-style-type: none"> - eivät oikein tiedä mitä haluavat, ei haaveammattia - ei tarkkoja tulevaisuuden suunnitelmia - satunnaista yrittämistä - keskeyttäneet, koska ei enää huvittanut
Ajautujat	<ul style="list-style-type: none"> - hakivat ammattikouluun, mutta vailla selkeää tavoitetta - ei tarkkoja kiinnostuksen kohteita tai tulevaisuuden suunnitelmia - keskeyttäminen ilman omaa valintaa, erottaminen - koulutuksen ulkopuolella oleminen pitkittyy, kun mitään sopivaa ei vain ilmaannu - passiivisuus - haaveena päästä lyhyellä koulutuksella kiinni työelämään
Lannistuneet maahanmuuttajat	<ul style="list-style-type: none"> - ovat yrittäneet hakea koulutukseen useita kertoja - eivät ymmärrä mikä meni pieleen - keskeyttäneet valmistavan koulutuksen, koska se tuntui turhalta

Erilaisten tyyppien tai jaotteluiden tekeminen on nuorten syrjäytymistä ja koulutus- ja työuraa koskevassa tutkimuksessa melko tavallista (esim. Nyys-sölä & Pajala 1999). Se auttaa sekä lukijaa että tutkijaa hahmottamaan tutkitavaa ilmiötä ja siinä esiintyviä piirteitä tarkemmin. Muun muassa Tuomo

Vilppola (2007) hahmotti tutkimiaan Tuomantupa-luokan oppilaita neljän oppilastyypin avulla. Näitä olivat koulun syrjäyttämä Liisa Lintsari, Seppo Sopeutumaton, Hanna Huostaan otettu ja Tiian Tunne-elämänhäiriöinen. Oppilastyypien nimet kuvaavat hyvin sitä, mikä kunkin oppilastyypin kohdalla oli keskeisimmäksi nouseva ongelma. Vastaavia ongelmia oli havaittavissa myös omissa VaSkooli-projektin nuorten haastatteluissamme.

Pohjantammi (2007, 30–31) puolestaan ryhmitteli pajan asiakkaina olevat nuoret sen mukaan miten he kohtasivat oman työttömyytensä. Ryhmittely kuvastaa nuorten aktiivisia ja passiivisia tapoja ja piirteitä suhtautua työttömyyskokemuksiinsa. Jaottelu ei kerro työttömyyden syistä, vaan koskee lähinnä yksilön käyttäytymistä:

1. Motivoituneet tai viimeistään työharjoittelussa motivoituvat nuoret.
2. Jossain määrin sosiaalisesti passiiviset nuoret, joiden päiväjärjestys on nopeasti muutettavissa, mutta jotka tarvitsevat hieman muita enemmän tukea työharjoittelussa.
3. Työhaussa vahvasti passivoituneet nuoret, jotka ovat sopeutuneet sosiaaliturvan hyödyntämiseen ja jotka kokevat palkkatulon ja sosiaaliturvan eron häilyvänä. Heillä työssäkäyntiä tukevat asenteet ovat hukuneet.
4. Epävarmat nuoret, joilla ei ole selvillä omaksi koettavaa ammattialaa, joiden taustalla on koulutuksen keskeyttäminen tai yksilökohtaiset huolet, koulukiusaamista, eikä onnistumisen kokemuksia.
5. Vetäytyvät nuoret, joiden taustalla on useimmiten koulukiusaamista tai muita negatiivisia elämäkokemuksia, mahdollisesti huumeita tai masentuneisuutta.

VaSkoolin tutkimusprojektissa tavoitettujen nuorten tilanne oli kuitenkin keskimäärin parempi kuin Pohjantammen tutkimilla pajanuorilla. Suurin osa nuorista oli ollut koulutuksen ja työelämän ulkopuolella vasta hyvin lyhyen aikaa, joten heistä vain harvalle oli ehtinyt kehittyä niin sanottua työttömän elämäntapaa. Peruskoulun jälkeen opintojen jatkaminen toisella asteella onkin lähes selviö. Suurin osa nuorista tavoitteleeekin koulutuspaikkaa aktiivisesti vielä

lisimman nopeasti yhteyttä ja hän saisi tukea ja ohjausta siinä, miten jatkaa tilanteesta eteenpäin. Muun muassa Turun ammatti-instituutissa on tapana, että uraohjaaja soittaa nuorelle ja kysyy tämän tilanteesta. Uraohjaajat tavoittivatkin suuren osan ammattikoulun keskeyttäneistä ja keskustelivat heidän kanssaan jatkosta. Jos keskeyttäminen johtui omassa elämässä olevista vaikeuksista, mutta ala tuntui edelleen kiinnostavalta, saatettiin päätyä määräaikaan keskeyttämiseen. Näin tapahtui esimerkiksi yhdelle ravintola-alalla opiskelleelle tytölle, jonka tarina kerrotaan esimerkin tapaan jatkossa.

Nuorten haastatteluja analysoitiin tarkastellen nuoren oman koulutusuran ja tilanteen kulkua peruskoulun päättymisen jälkeen. Nuoren nykytilanteen ymmärtämiseksi nuorilta kysyttiin haastatteluissa myös heidän viihtymisestään peruskoulussa, ystäväistä, harrastuksista, kotioloista ja perheestä. Nuorten tarinoista pyrittiin etsimään yhteisiä piirteitä ja eroavaisuuksia. Lisäksi pyrittiin tarkastelemaan onko nuorten tarinoissa havaittavissa tiettyjä käännekohtia tai merkittäviä kokemuksia, jotka ovat vaikuttaneet hänen koulutusuraansa. Samalla seurattiin sitä, miten nuori koulutuspolullaan siirtyy edellä kuvatuista ideaalityypistä toiseen, esimerkiksi ajautujasta selviytyjäksi.

Haastattelujen analysoimisessa on tärkeintä, että aineisto on tutkijalle läpikotaisin tuttu. Tässä tutkimuksessa tämä oli selvää, sillä tutkija keräsi haastatteluaineiston itse ja kirjoitti heti kunkin haastattelun jälkeen tärkeimmät haastatteluissa esiin tulleet seikat ylös lyhyen tapauskertomuksen muotoon. Tämän jälkeen itse haastattelut litteroitiin, jolloin päästiin tarkempaan tekstin luentaan. Intensiivisen lukemisen kautta haastatteluja luokiteltiin teemoittain, joita käsiteltiin kyselyn analyysin ohessa. Samanaikaisesti aineistoa alettiin tyypitellä ryhmiksi samankaltaisia tarinoita ja koulutukseen suhtautumistapoja, jolloin saatiin muodostetuksi edellä mainitut tyypit.

Jatkossa esiteltävien yksilötarinoiden yksityiskohdat ja henkilötiedot on muuttettu siten, että haastateltujen anonymiteetti säilyy, eikä ulkopuolisten ole mahdollista tunnistaa heitä. Tarinoissa käsitellään mahdollisuuksien mukaan myös toisella haastattelukerralla saatua seurantatietoa.

Ensimmäisessä esimerkissä käydään läpi tyypillinen selviytyjän tarina, jossa väärä alavalinta johtaa koulutuksen keskeyttämiseen heti opintojen alkuvaiheessa. Väärä alavalinta toimii vain väliportaana, jonka kautta nuoren todellinen ammatinvalinta varmistuu.

Keskeyttämisen kautta omalle alalle

Saara on reipas ja rohkean oloinen tyttö, jolla on nyt selkeät suunnitelmat tulevaisuudelle. Yläasteella omien unelmien tavoittelu jäi toiselle sijalle, kun Saara opinto-ohjaajan suosituksesta päätti hakeutua opiskelemaan jotain lähiseudulla opetettavaa alaa. Saara oli menestynyt hyvin peruskoulussa, mutta ei kuitenkaan ollut kiinnostunut lukiosta, vaan halusi suoraan ammattikouluun. Saaran mielestä lukio on liian teoreettinen ja ainoastaan yleissivistävä, kun taas ammattikoulusta saa tärkeää ammattiin liittyvää tietoa. Kiinnostavan tuntuinen ala olikin löytynyt artesaaniopinnoista, mutta vasta opintojen alettua Saarelle selvisi todella millainen ala on ja minkälaista työtä siitä valmistuneet tekevät. Yläasteen opinto-ohjaaja oli suhtautunut kielteisesti kauempana olevaan oppilaitokseen hakemiseen, joka olisi merkinnyt viikkojen viettämistä oppilaitoksen asuntolassa. Saara oli itsekin alkanut epäillä olevansa liian nuori lähtemään kotoa. Toissijaisesti valittu ala ei kuitenkaan kiinnostanut pitkään ja Saara päätyi keskeyttämään koulutuksen. Luokalta ei myöskään löytynyt hänen tyylisiä ihmisiä, mikä heikensi viihtymistä entisestään. Väärällä alalla opiskelun kautta alavalinta oli kuitenkin varmistunut ja nyt Saara tiesi varmasti mitä hän haluaa. Äiti tuki Saaraa tämän valinnassa ja uskoi Saaran pärjäävän hyvin myös asuntolatyyppisessä ratkaisussa. Siellä opiskelurauhakin on varmasti parempi ja viikonloput voi aina viettää kotona perheen kanssa.

Saaran kiinnostus oli virinnyt hänen harrastuksensa kautta. Saara haluaisikin opiskella nuorisohjaajaksi. Hän tiesi jo suunnilleen millaista työ on käytännössä, sillä hän on tottunut ohjaamaan muita nuoria. Koulutuksen keskeyttämisen jälkeen Saara löysi internetistä tiedon Ohjaamosta, jonne hän yhdessä äitinsä kanssa hakeutui. Ohjaamon avulla löytyi kolmeksi kuukaudeksi työharjoittelupaikka päiväkodista. Saara viihtyi lasten kanssa hyvin ja oli entistä vakuuttuneempi alavalinnastaan. Pienten lasten kanssa toimiminen oli ollut mukavaa, mutta nuorten ohjaaminen tuntui Saarelle vielä läheisemmältä. Työharjoittelun päätyttyä Saara ei halunnut vain jäädä kotiin, vaan hän oli aktiivisesti etsinyt itselleen muuta hyödyllistä ajankulua. Hän olikin juuri haastattelun aikoihin aloittamassa vapaaehtoistyöntekijänä kirpputorilla. Hiihtolomaviikon Saara oli viettänyt leirillä ohjaajana ja sama suunnitelma oli myös kesäksi.

Saaran tarina on tyypillinen esimerkki koulutuksen ulkopuolelle jääneestä nuoresta, joka selviytyy kokemuksestaan hyvin ja päätyy keskeyttämisen kautta pikemminkin itsevarmemmaksi ja rohkeammaksi kuin lannistuu. Saara on aktiivinen ja motivoitunut ja tietää tarkkaan mitä haluaa. Peruskoulussa hänen rohkeutensa ei vielä riittänyt, mutta nyt vuotta vanhempana ja itsevarmempana valinta on selvä. Saaran todistus on hyvä ja lisäpisteitä yhteishaussa hän saa myös työharjoittelusta. Koulutuspaikan saaminen toivealalta onkin siis melko selvää ja näin koulutuksen ulkopuolella vietettävä aika jää Saaran kohdalla lyhyeksi.

Muutaman haastatellun nuoren kohdalla kävi myös niin, että koulutus päättyi keskeyttämiseen, vaikka alavalinta olisikin ollut oikea. Keskeyttäminen saattoi johtua muista omassa elämässä kohdatuista vaikeuksista ja motivaation puutteesta. Seuraavana käydään läpi esimerkki, jossa nuori päätyi masennuksen takia määräaikaiseen keskeyttämiseen.

Motivaatiota määräaikaisen keskeyttämisen kautta, tahdolla tavoitteisiin

Minna on 16-vuotias tyttö, joka oli saanut koulutuspaikan toivomaltaan alalta suoraan yhteishaussa. Koulutusala oli Minnan mielestä kiinnostava ja oikea hänelle, mutta masennuksen ja runsaiden poissaolojen takia hän päätyi kuitenkin keskeyttämään ammatillisen koulutuksen. Masennuksen vuoksi hän oli ollut muutaman viikon sairauslomalla, mutta poissaoloja oli tullut muutoinkin. Koulunkäynnin Minna lopetti kokonaan jo ennen syyslomaa ensimmäisenä opiskeluvuonna. Jatkuvien poissaolojensa johdosta Minna oli pudonnut vuosikurssinsa opiskelutahdista. Poissaolojen korvaaminen olisi ollut hankalaa ja johtanut opintojen venymiseen neljännelle vuodelle. Koulussa osapuolet sopivat, että Minna keskeyttää opinnot nyt ja aloittaa vuoden kuluttua uudelleen, kun on saanut asiansa kuntoon.

Minnan ongelmat ja poissaolot olivat alkaneet jo peruskoulussa ja keskiarvo oli laskenut yläasteella, kun hän oli alkanut hengaila kaupungilla kavereiden kanssa. Silloin vielä häntä oli huvittanut olla missä tahansa muualla paitsi koulussa. Yläasteelle siirryttäessä Minnan todistus oli ollut erittäin hyvä keskiarvon ollessa reilusti yli 9, mutta kahdeksannella luokalle se oli pudonnut jo kaksi kokonaista numeroa. Viimeisellä luokalla hän oli tsempannut ja onnistunut nostamaan keskiarvoaan siten, että se oli riittänyt toivotun koulutuspaikan saamiseen. Yläasteelta alkaneesta alamäestä huolimatta Minna ei voi

kutsua tyypilliseksi koulutuksen vieroksujaksi tai kouluallergikoksi, sillä hän piti koulutusta erittäin tärkeänä, vaikka motivaatio olikin välillä kadoksissa. Lempiaine peruskoulussa oli ollut matematiikka.

Ensimmäisellä haastattelukerralla Minna oli Ohjaamon kautta saamassaan työharjoittelupaikassa. Hän oli tyytyväinen tilanteeseensa ja viihtyi työssä erittäin hyvin. Työ oli samaa alaa kuin koulutus, jonka hän oli keskeyttänyt ja jonka hän aikoi aloittaa uudelleen seuraavana syksynä. Minnan vanhemmilla ei ole perusasteen jälkeistä koulutusta, ja he toivoisivatkin tyttärelleen enemmän koulutusta kuin mitä ovat itse hankkineet.

Koulutuksen ja haaveammatin suhteen Minnan suunnitelmat olivat selvät: hän halusi ensin suorittaa majoitus- ja ravitsemisalalan perustutkinnon, jonka jälkeen hän voisi mahdollisesti jatkaa ammattikorkeakouluun tai suorittaa alaan liittyviä täydentäviä kursseja ja tehdä töitä juuri tällä alalla.

Seurantahaastattelussa selvisi, että Minna oli ollut työharjoittelussa suurta-
louskeittiössä kesäkuuhun asti. Määräaikainen keskeyttäminen ja työharjoitte-
lu olivat sujuneet onnistuneesti ja motivaatio koulutukseen oli hyvä. Vuoden
poissaolon jälkeen Minna meni takaisin kouluun ja aloitti uudelleen alusta.
Minna kertoi viihtyneensä työharjoittelussa hyvin, työilmapiiri oli ollut miel-
lyttävä ja hän oli saanut syksyllä toimia silloin tällöin kiireapulaisena harjoit-
telupaikassa. Suunnitelmissa hänellä oli käydä koulu loppuun ja mahdollisesti
jatkaa opintoja vielä eteenpäin, jos vain jaksaa. Minna kiitteli erityisesti ura-
suunnittelijoita, jotka olivat mahdollistaneet tämän kaiken hänelle. Ilman ura-
suunnittelijan apua hänelle olisi voinut käydä paljon huonommin, sillä hänellä
ei olisi ollut minkäänlaista tietoa tarjolla olevista mahdollisuuksista. Urasuun-
nittelijan kanssa he olivat käyneet läpi eri vaihtoehtoja ja päätyneet määräai-
kaiseen keskeyttämiseen. Urasuunnittelija oli ohjannut Minnan Ohjaamoon,
jonka kautta työharjoittelupaikka löytyi. Ohjaamossa keskusteltiin Minnan
kiinnostuksen kohteista ja haettiin alaan liittyvä harjoittelupaikka. Näin koulu-
tusura jatkui onnellisesti motivaatiota kohottaneen työharjoittelun jälkeen.

Minnan tarina on hyvä esimerkki selviytyjän tarinasta. Riittävän ja oikeanlai-
sen tuen ja ohjauksen avulla nuori löysi uudelleen motivaationsa koulunkäyn-
tiin. Henkilökohtaiset ongelmat ja kriisit voivat syöstä nuoren pois normaalis-
ta elämänrytmistä ja haaveet hukkuvat ongelmien alle. Työharjoittelu oli
auttanut nuorta myös saamaan oman elämänsä tasapainoon ja sellaiseen kun-
toon, että hän pystyi jälleen jatkamaan opiskelua. Säännöllinen rytmi ja työn-
tekoon keskittyminen auttoi osaltaan myös masennuksesta selviämiseen. Nuori
oli ollut tyytyväinen työpaikan ilmapiiriin ja siihen, että oli saanut tehdä

samoja töitä kuin muutkin. Nuori oli siis saanut positiivisia kokemuksia ja arvostusta työelämässä, mikä oli osaltaan lisännyt hänen kiinnostustaan ja motivaatiotaan koulutusta kohtaan. Työharjoittelu oli toimiva keino motivaation keräämiseen ja toisaalta myös hyvä tapa viettää välivuosi koulutuksen keskeyttämisen jälkeen. Tämä tuli esiin muutamassa muussakin haastattelussa (H10, H12, H13, H17).

Kaikilla nuorilla sopeutuminen koulunkäyntiin ja työelämän rytmiin ei sujunutkaan ihan helposti. Urasuunnittelijat kertoivat, että heidän piti toisinaan soittaa nuorille varmistaakseen, että nämä heräävät ja lähtevät harjoitteluun. Riskitapaukset oli ensimmäisinä päivinä hyvä kädestä pitäen kuljettaa kouluun, pajalle tai työharjoitteluun. Alkukynnyksen ylittäneillä tilanne oli yleensä jo helpompi, paikka oli tullut tutuksi ja uusi rytmi oli lähtenyt käyntiin. Työharjoittelun kautta nuoret myös saivat säännöllistä rytmiä ja sisältöä elämänsä. Pääosin nuoret viihtyivätkin työharjoittelussa erittäin hyvin. Poikkeuksena oli yksi haastateltu, joka oli joutunut lopettamaan työharjoittelun kesken poissaolojen ja muita villitsevän käytöksen takia.

Verbaalihäiriköinti ja keskittymisvaikeudet johtavat vaikeuksiin koulussa ja työpajalla

17-vuotias Matts oli päättänyt peruskoulun keväällä 2005. Hän ei ottanut saamaansa koulutuspaikkaa vastaan ja oli ilman opiskelupaikkaa. Matts oli saanut yhteishaussa paikan ammatillisesta oppilaitoksesta suoraan peruskoulun jälkeen, mutta hän ei ottanut paikkaa vastaan, sillä hän oli todennut, että opiskelijat olivat vaikuttaneet tyhmiltä ja koulu epäsiistiltä. Kiinnostus oli siis hiipunut jo nuoren käydessä koulussa pääsykokeissa. Toisaalta Matts myös puhui siihen suuntaan, että hänen lukiessaan hyväksymiskirjettä paikan vastaanottamiseen varattu aika oli jo mennyt ohi.

Oltuaan jonkin aikaa kotona tekemättä mitään erityistä Matts oli mennyt Ohjaamoon ja sitä kautta työharjoitteluun työpajalle. Työharjoittelussa hän oli Ohjaamon työntekijöiden mukaan pistänyt koko paikan niin sekaisin, ettei hommasta tullut mitään, ja hän joutui lopettamaan harjoittelun lopulta kesken 2,5 kuukauden jälkeen. Matts oli ollut niin kova naistennaurattaja ja showmies, ettei muidenkaan työnteosta tullut mitään. Hän oli siis joutunut keskeyttämään harjoittelun, koska oli häirinnyt liikaa muita. Nuoren oma käsitys pot-

kuistaan oli melko erilainen. Hän oli mielestään tehnyt hyvin töitä, ilmoittanut aina poissaoloistaan, ja puutyöpuolen mestari oli jopa kehunut häntä. Mattsin kädentaidot olivatkin ilmeisen hyvät, kunhan hän vain ehti puhumiseltaan työntekoon. Matts selitti, ettei työharjoittelu ollut ”häävi kokemus”. Se oli lähinnä ”lihasmeininkii” vailla ”aivohaastetta”.

Matts on kuitenkin jälleen kyllästynyt olemaan kotona ja hakee juuri haastatteluhetkellä yhteishaussa ilmaisupainotteiseen lukioon ja graafiselle alalle. Lukioon Mattsin keskiarvo on kuitenkin liian heikko. Matts on kuitenkin vakuuttunut suunnitelmastaan ja on päättänyt nostaa numeroitaan. Matts olikin käynyt vanhassa koulussaan sopimassa opettajien kanssa numeroiden korottamisesta. Koulussa oltiin suostuvaisia tähän ja hän oli menossa parin päivän kuluttua uudelleen sopimaan asiasta tarkemmin. Tarkoituksena oli korottaa ensin englantia ja jotain toista ainetta kunnes riittävä parannus keskiarvoon on saavutettu.

Mattsin aiemmat yritykset nostaa keskiarvoaan peruskoulun jälkeen olivat epäonnistuneet. Ensimmäisellä kerralla yritys kaatui jo siihen, ettei hän päässyt kymppiluokalle jätettyään ottamatta yhteishaussa saamansa koulutuspaikan vastaan. Toisella kerralla korotusaie kariutui, kun hän ei jaksanut käydä iltalukiassa työharjoittelun jälkeen.

Matts kertoi, ettei ole oikeastaan koskaan viihtynyt koulussa. Ei edes ala-asteella, vaikkakin välillä meni paremmin. Matts kertoi, että hänellä on heikko keskittymiskyky ja että hän menee helposti mukaan, jos joku alkaa häiriköidä tunnilla. Matts kertookin, ettei hän oikeastaan viihdy isossa ryhmässä, sillä hänen keskittymiskykynsä katoaa silloin kokonaan ja hän innostuu helposti häiriköimään muiden mukana. Yläasteella hän olikin toivonut pienryhmään pääsyä jo 7. luokalla, mutta oli päässyt sinne vasta tilanteen pahentuessa 8. luokalla. Pienryhmään pääsy oli auttanut ja hän oli viihtynyt paremmin, koska tuli myös opettajan kanssa toimeen: ”opettaja oli älyttömän siisti tyyppi”.

Matts puhui yläasteen lintsailustaan murrosiän kapinointina, joka hänen mielestään oli nyt ohi. Hän kertoi miten, ”mutsilla meni päreet ja faija yritti puhua järkeä tulevaisuudesta”. Mattsin mielipiteistä paistoi kuitenkin edelleen nuoruuden kapina: pääsykokeista ei esimerkiksi kannata maksaa penniäkään. Jos kouluun on maksulliset pääsykokeet, hän ei aikonut edes hakea, sillä sellaiset koulut eivät kiinnosta häntä periaatteessakaan. Nuoruuden kapinahenki korostui myös ulkonäössä pukeutumisen, lävistysten ja hiustyylin kautta.

Matts pitää enemmän käytännön aineista ja siitä, että saa tehdä jotain konkreettista itse. Koulun teknisissä töissäkkin hän tosin halusi toteuttaa omia suunnitelmiaan, eikä tehdä pakollisia töitä. Lempiaineita ja asioita, joissa hän oli hyvä koulussa, olivat kuvaamataito ja tekniset työt. Mattsin vanhemmat ovat korkeasti koulutettuja ja he toivovat parasta myös pojalleen.

Matts osallistui seuranta-haastattelun reilun vuoden kuluttua. Ensimmäisen haastattelun aikoihin hän oli ollut jo lähes vuoden ilman opiskelupaikkaa ja haki silloin kevään yhteishaussa opiskelupaikkaa. Hän onnistuikin saamaan paikan ja aloitti opiskelun syksyllä 2006. Ensimmäinen vuosi ammattikoulussa onkin pian jo takana ja hän viihtyy hyvin. Matts antoi runsaasti kiitoksia Ohjaamolle, josta oli saanut erittäin hyvää ohjausta. Peruskoulun ohjauksesta ei ollut hänelle hyötyä. Hän koki, että koulussa oli korostettu lähinnä sellaisia toisen asteen koulutuspaikkoja, joista hän ei ollut kiinnostunut.

Matts kertoi kiinnostuneensa alasta lyhytelokuvan kautta ja Ohjaamon työntekijän auttaneen haussa. Alaan liittyvä lyhytelokuva oli ilmeisesti selvittänyt tilannetta enemmän kuin mitkään koulutusesitteet ja hänen valintansa varmistui.

Vaikka Matts oli tyytyväinen opiskelemaansa alaan hän eli edelleen ilman pidemmän tähtäimen suunnitelmia. Mattsin tyyliin kuuluikin terävä kommentointi, kuten ”Mä oon vasta 17. Mitä helvettiä mä tiedän mitä mä teen kun mä oon jotain nelkyt. Mä voin olla vaikka talonmies jossain.” Tulevaisuus oli siis vielä auki ja elämää elettiin päivä kerrallaan.

Haastateltavan ammatinvalinta oli peruskoulun jälkeen jäänyt melko hataraksi, eikä hän ottanut saamaansa opiskelupaikkaa vastaan. Välivuoden hän hاپарoi työharjoittelussa joutuen keskeyttämään sen. Iltalukio oli myös osa kokeiluvaihetta ja vuoden hangailemisen jälkeen ammatinvalinta tehtiin parin päivän harkinta-ajalla ohjaajien kanssa ja kotona miettien. Valinta kuitenkin onnistui ja nuori vaikutti innostuneelta vielä ainakin ensimmäisen opiskeluvuoden jälkeen. Oma ala oli siis löytynyt ja ammatti-identiteetti ja tulevaisuuden suunnitelmat kehittyivät siltä pohjalta. Pitkällisiä suunnitelmia nuori ei kuitenkaan ollut edelleenkään valmis tekemään. Elämä siis jatkui päivä kerrallaan. Nyt tehdyt suunnitelmat voivat muuttua vielä moneen kertaan.

Nuoren koulutusurasta oli siis nähtävissä hyvin erilaisia vaiheita ja piirteitä monesta eri koulutukseen suuntautumisen tyypistä. Alkuun polku kangerteli kiinnostumattoman haparoijan tilanteessa, välillä nuori yritti rationalisoida tilannettaan, ottaa aktiivisesti vastuuta ja pohtia asioita hyvin käytännöllisesti päätyen lopulta selviytyjäksi löydettyään kiinnostavan koulutuspaikan, jossa hän myös viihtyi. Tämäkin tarina kertoi nuoren kasvamisesta välivuoden aikana. Oikeanlainen ohjaus ja riittävän moni kokeilu johtivat siis hyvään tulok-

seen. Kaikki välivaiheet saattoivatkin olla tarpeellisia, jotta nuori oli lopulta valmis keskittymään yhteen alaan, jota hän alkoi opiskella. Varsinainen ongelman perussyö ei haastatteluissa useinkaan selvinnyt, vaan kyseessä se saattoi olla tavallista voimakkaampi nuoruuden kapina tai mahdollisesti jopa diagnosoimatta jäänyt ADHD nuoren lyhytjänteisestä käytöksestä päätellen.

Mattsin tarinassa oli monia käännteitä ja hän yleensä pyrki selittämään elämänsä käännteitä ja mokauksia itselleen parhaiten sopivalla tavalla. Sama muiden tai itsestä riippumattomien syiden käyttäminen selityksinä asiassa kuin asiassa tuli esiin myös monessa muussa haastattelussa. Osalla nuorista olikin tapana selittää epäonnistuneita tapahtumakulkuja ja poissalojaan itsestään riippumattomilla syillä. Muun muassa huono seura oli selityksenä useammassa haastattelussa (ainakin haastatteluissa 5, 9, 11, 16). Osa vastuusta haluttiinkin siirtää kaveripiirille tai koulumenestyksen suhteen huonoille opettajille. Tämä on usein varmasti osittain totta, kuten puhutaan huonoon seuraan eksymisestä tai vääränlaisista kavereista. Yksi haastateltu muun muassa uskoi, että kouluviihtyvyyteen vaikuttaisivat parhaiten hyvät ystävät. Osa nuorista mainitsi myös henkilökohtaiset syyt, kyllästymisen ja ”pahan iän”.

Seuraavan esimerkkitarinan nuori jättää syiden selittämisen sikseen ja tuntuu kuin asiat vain tapahtuisivat hänelle. Ensimmäisellä haastattelukerralla nuoren puheissa on kuultavissa innostusta ja haaveita, mutta jotenkin ne vain jäävät toteutumatta. Seuraava esimerkki kertoo siis siitä, miten nuori vähitellen ajautuu koulutuksen ulkopuolelle jääden sinne passiivisesti odottamaan seuraavaa käännettä.

Varastotyö olisi mukavaa, mutta sellaista ei ole vielä tullut vastaan

Mikko on jo yli parikymppinen työläisperheen poika, joka on viettänyt jo pidemmän aikaa koulutuksen ulkopuolella. Vanhemmillakaan ei Mikon tietääkseen ole koulutusta. Isä on linja-autonkuljettaja ja äiti työskentelee kaupassa myyjänä. Mikon mielestä molemmat ovat kiinnostavia töitä. Vanhemmat ovat rittäneet kannustaa työpaikan hankkimisessa, mutta mitään ei ole löytynyt.

Mikon koulutusura on takkuillut ja päättynyt ammattikoulun keskeyttämiseen. Peruskoulun jälkeen Mikko kävi kymppiluokan, mutta numerot eivät sinä aikana juurikaan nousseet, koska Mikko kertoo olleensa silloin vielä ”nuori ja tyhmä”. Todistus kuitenkin riitti rakennusalan perustutkintoon pääsemiseen ja Mikko opiskelikin pitkään, kunnes keskeytti ammattikoulun neljäntenä opiskeluvuonna. Mikon palatessa kouluun pidemmän poissaolojakson jälkeen hänelle ilmoitettiin, ettei tarvitse enää tulla. Syynä olivat runsaat poissaolot, joiden takia hänen ei ollut enää mahdollista päästä läpi ja saada opintojaan suoritettua neljään lukuvuoteen asetetussa määräjasssa. Mikko arveli, että olisi jaksanut käydä opinnot loppuun ja mennä alalle töihin, mutta poissaoloja oli niin paljon, ettei sitä mahdollisuutta tarvinnut edes miettiä. ”No kyl se oli aika, et voi hitto, nyt täytyy alottaa uudestaan.”

Puheissaan Mikko puhuu intoa, mutta käytännössä asia ei kuitenkaan taida olla näin. Voimia tai kipinää uuteen aloitukseen ei olekaan vielä löytynyt, vaikka Mikko pitääkin koulutusta tärkeänä työnsaannin kannalta. Väli vuoden Mikko oli viettänyt tekemättä mitään. Omien sanojensa mukaan: ”olin kaveritteen kaa vaa ja lueskellu... niit tavallisii juttui”. Lopulta hän kuitenkin meni aikuiskoulutuskeskuksen järjestämälle muutaman kuukauden mittaiselle nuorten urasuunnittelun kurssille, joka oli haastattelua tehtäessä loppusuoralla. Kurssin tarkoituksena on helpottaa kouluttamattomien nuorten pääsyä työelämään ja se sisälsi myös työharjoittelua. Mikko oli pitänyt työharjoittelusta varastotyöntekijänä ja työskentelisi mielellään tällä alalla.

Yhteishaku jäi Mikolta väliin, sillä hän ei ole kiinnostunut kolmen vuoden koulutuksesta. Töihin pitäisi päästä nopeammin. Mikko olikin hakenut aikuis-koulutukseen tutkintoon johtavalle kurssille, mutta ei ollut saanut paikkaa. Haaveena hänellä oli päästä jollekin vuoden mittaiselle tutkintoon johtavalle kurssille, jonka jälkeen hän voisi toimia varastotyössä tai elintarvikealalla kaupassa.

Mikko ei ollut koskaan viihtynyt koulussa, eikä hän mielestään ollut kouluihmisiä. Teoria ei kiinnostanut häntä lainkaan, käytännönläheisyys kuvasi häntä paremmin. Peruskoulusta Mikko totesi, että hänellä oli varmaan kaikkia mahdollisia oppimisvaikeuksia, eikä opiskelu kiinnostanut häntä. Peruskoulussa Mikolla ei kuitenkaan ollut luvattomia poissaoloja. Hän oli luokassa tunnollisesti paikalla, vaikka ei varsinaisesti kuunnellutkaan tai seurannut opetusta. Ammattikoulu oli mukavampaa, kuin siellä sai tehdä töitä. Mikko kertoi kuitenkin alkaneensa pitää koulutuksesta ensimmäistä kertaa vasta aikuiskoulutuksen työvalmennuskurssilla. Mikko arvelikin, että ”mitä enemmän ikää tulee niin ”kyl sitä sit ruppee ymmärtämään, et mitä kannattaa tehdä ja mitä ei”.

Toisella haastattelukerralla lähes kahden vuoden kuluttua tilanne oli säilynyt melko muuttumattomana. Mikko oli kurssin loputtua palannut työttömäksi, eikä ollut tehnyt viime haastattelun jälkeen muuta. Hän kertoi joskus käyvän-

sä katsomassa työpaikkailmoituksia ja täyttämässä hakemuksia, mutta ei ollut saanut mitään. Varastotyö oli kuitenkin edelleen haaveissa.

Mikon tarina on hyvä esimerkki tilanteesta toiseen ajautuvasta passivoituneesta nuoresta. Työttömyydestä on tullut arkipäivää, eikä nuori juurikaan edes yritä tehdä siihen muutosta. Päivät kuluvat kavereiden kanssa jalkapalloa tai muita pelejä pelaillen taikka lueskellen. Pitkittyvä työttömyys turruttaa: ensimmäisessä haastattelussa nuori vaikutti innostuneelta ja toiveikkaalta, mutta seurantahaastattelussa vastaukset ovat lyhyitä ja apean tuntuisia. On kuitenkin muistettava, että seurantahaastattelu tehtiin puhelimitse, jolloin hymy ei välttämättä välity eikä tartu. Vaikutti myös siltä, että nuori oli ensimmäisessä haastattelussa puhunut niin sanottua viranomaiskieltä eli hän tiesi mitä kannattaa sanoa, jotta saa positiivisen vastauksen. Seuraava mahdollisuus aktivoitumiseen on Mikon kohdalla luultavasti työvoimatoimiston määräämä kurssi, jolle on osallistuttava edellytyksenä työmarkkinatuen jatkumiselle.

Millaisia Mikon vaikeudet, erityisesti mainitut oppimisvaikeudet viimekädessä ovat, jäävät tässä vaille lopullista vastausta. Mikon tarina on kuitenkin hyvä esimerkki nykyisen tutkintotavoitteisen koulutusjärjestelmän ongelmasta. Hänen kaipaamaansa lyhytkestoista tutkintoon johtavaa tai muuten pätevoittävää koulutusta ei nykymallissa ole saatavilla. Pelkkä työhakukurssi ei myöskään Mikon kohdalla näytä tepsineen. Ehkä se on jopa entisestään stigmatisoinut tätä ammattiopinnot keskeyttäneitä passivoitunutta nuorta.

Vastaavanlainen elämän ja toiminnan tavoitteettomuus tai epärealistiset tavoitteet olivat hyvin yleinen ongelma myös Pohjantammen (2007) tutkimilla pajanuorilla. Useimmat pajalle päätyneet nuoret ovat vasta etsimässä omaa suhdettaan työelämään ja koulutukseen. Pajojen tehtävänä onkin edesauttaa tämän usein melko passiivisen ”haahuilun” muuttumista aktiivisemmaksi ja tavoitteellisemmaksi toiminnaksi koulutukseen ohjaamisen kautta. Mikon kohdalla urasuunnittelun kurssin ja siihen liittyneen työharjoittelun tavoitteet olivat vastaavat, mutta Mikolla ne vaikuttivat jääneen vain kurssin mittaiseksi aktiivisemmaksi vaiheeksi ja pidempiaikaista vaikutusta ei ainakaan haastattelun perusteella ollut nähtävissä.

Seuraavaksi käydään läpi esimerkkitapaus käytännöllisesti suuntautuneesta ja oikeastaan myös tilanteesta toiseen ajautuvasta työläisperheen nuoresta, jonka haaveena on työnteko ja opiskelu korkeintaan oppisopimuksessa.

Keskeyttämisen ja työharjoittelun kautta lopulta ehkä vakituiseenkin työhön

Pekka on koulutuksen ulkopuolella oleva pian 18-vuotias poika, joka on peruskoulun jälkeen jo ehtinyt koittaa yhtä jos toista. Pekka oli keskeyttänyt ammattikoulun keväällä 2005 vuoden opiskelun jälkeen. Tämän jälkeen hän oli yrittänyt hakea opiskelupaikkaa jälkihaussa Peltolan ammattikoulusta, mutta ei ollut onnistunut, sillä hänen mukaansa yhtään paikkaa ei ollut jäljellä. Pekka hengaili jonkin aikaa ja hakeutui sitten työharjoitteluun mediatekniikan alalle. Ala oli hänestä hyvin mielenkiintoinen ja hän saikin olla harjoittelupaikassaan yhteensä 8 kuukautta, ensi alkuun työharjoittelussa ja lopuksi myös palkallisissa töissä. Työnteko oli Pekalle mieluisaa ja hän olikin tehnyt töitä jo aiemmin hieman raskaammissa rakennusalan tehtävissä rakennustyömaalla. Koulumuotoinen opetus ei Pekkaa kiinnosta ja hän onkin päättänyt hakeutua oppisopimukseen. Kokemusta oppisopimuskoulutuksesta oli jo perheessä, sillä isäkin oli ollut oppisopimuksessa. Pekan vanhemmat pitivätkin oppisopimusta hyvänä tapana opiskella ja ansaita rahaa samanaikaisesti.

Oppisopimuspaikan saamisella alkoi olla jo kiire, sillä Pekan vanhemmat olivat muuttamassa parin viikon kuluttua työn perässä toiseen kaupunkiin. Pekka kuitenkin aikoi jäädä Turkuun ja muuttaa yksin asumaan. Työpaikka olisikin saatava nopeasti, jotta hän pystyisi elättämään itsensä. Varasuunnitelmana oli uuteen työharjoitteluun meneminen, ellei sopivaa työpaikkaa oppisopimukseen löydy. Pekka vaikutti perehtyneen oppisopimuskoulutukseen melko hyvin ja oli erittäin tietoinen myös erilaisista korvauksista, joita työharjoittelusta tai oppisopimuksesta maksetaan, ja millaisiksi kuukausitulot näin muodostuisivat.

Pekan haaveena oli tehdä ruumiillista työtä, eikä missään nimessä istua konttorissa. Koulumainen opetus ei häntä myöskään kiinnosta, vaan hän hoitaisi opiskelunsa mieluummin itse oppisopimuksessa. Peruskoulussa Pekka oli pärjännyt ja viihtynytkin hyvin. Keskiarvo oli vaihdellut kahdeksan molemmin puolin. Kuvaamataito, matematiikka ja kielet olivat olleet Pekan lempiaineita peruskoulussa. Koulussa hössötettiin paljon lukiosta, mutta omat kiinnostuksen kohteet oli onneksi helppo löytää yhteishakuoppaasta. Valinta ei kuitenkaan tainnut olla oikea päättyessään keskeyttämiseen. Vanhemmat ymmärsivät hyvin, että Pekka keskeytti opinnot ammattikoulussa, sillä he olivat jo

itsekin ihmetelleet koulun touhuja, mikä ilmeisesti tarkoitti opintoihin kuuluvaan työharjoitteluun kulkemisen maksamista oppilaan omasta kukkarosta. Poika olisi ollut juuri aloittamassa opintojen ensimmäisen työharjoittelun, mutta olisi joutunut harjoitteluun Lietoon, johon matkat olisi pitänyt maksaa itse. Pekan mukaan kulkemisiin olisi mennyt ainakin 100 euroa. Silloin hän päätti lopulta keskeyttää. Muina syinä Pekka mainitsi sen, ettei ollut päässyt lainkaan kokeilemaan alan erikoistekniikkaa, josta hän oli lähinnä kiinnostunut.

Pekalle työllä ei muuten väliä, että mitä alaa se olisi, kunhan siinä viihtyisi ja se olisi ruumiillista. Palkka ei myöskään tärkeä, kunhan sillä eläisi. Työkavereita ja hyvää ympäristöä hän sen sijaan piti tärkeinä. Vapaa-ajallaan Pekka harrastaa basson soittoa bändissä. Muita harrastuksia hänellä ei ole, eikä niihin olisi aikaakaan.

Ensimmäisen haastattelun aikoihin Pekka näki tulevaisuutensa aika sekavana. Vielä ei ollut tietoa mitä seuraavaksi tapahtuu, mutta hyvältä näyttäisi, jos oppisopimuspaikka löytyisi. Haaveena oli päästä töihin ja elää peruselämää, vaikka samalla Pekka pohti sitä, ettei sitä tiedä onko viiden vuoden päästä yleensä edes hengissäkään. Koulutuksen ulkopuolella oleminen ja ajan viettäminen kotona oli Pekan mielestä tylsää, kun ei ole mitään tekemistä. Muutosta siis odotettiin.

Vuoden kuluttua Pekalla meni mielestään tosi hyvin. Hän oli päässyt tehtäseen töihin, ensin kolmen kuukauden työharjoittelu/koulutusjaksolle työvoimatoimiston kautta, jonka jälkeen hän oli päässyt aloittamaan työt. Nyt takana oli jo 7 viikkoa töissä. Alkuun oli neljän kuukauden koeaika, jonka jälkeen työ muuttuisi vakinaiseksi. Pomot olivat Pekalle jo sanoneet, että vakinaistetaan, koska kaikki kerran menee hyvin. Pekka oli tähän erittäin tyytyväinen. Ammatilliseen koulutukseen hän ajatteli mennä aikaisintaan armeijan jälkeen, mutta armeijan alkuunkin oli vielä reilu vuosi aikaa. Nyt suunnitelmissa oli tienata rahaa, jotta pärjäisi armeijan ja koulutuksen ajan. Pekan mielestä kouluun meno ennen armeijaa ei kannata, sillä sitten joutuisi olemaan opiskelujen välissä poissa puolesta vuodesta vuoteen. Vielä hän ei myöskään tiennyt mille alalle hakisi opiskelemaan tai mitä ylipäätään haluaisi opiskella. ”Se on vielä niin kaukana, etten ole viitsinyt sitä pahemmin ajatella”.

Pekka ei muistanut, millaista ohjausta hän oli kouluaikoinaan saanut, koska siitä oli jo niin kauan. Keskeyttämästään ammattikoulusta ei kuulemma mitään. Ohjaamossakin hän kävi kerran, mutta siitäkään ei ollut varsinaista mielikuvaa. Voisi kuitenkin päätellä, että työvoimatoimiston ohjaus oli onnistunut, koska oli päässyt sitä kautta kurssille ja töihin. Hienoa kuitenkin, että asiat ovat lähteneet sujumaan ja että töitä riittää!

Pekan tarinassa oli nähtävissä piirteitä lähes kaikista edellä mainituista ideaalityypeistä. Eniten Pekan kertomuksessa korostui kuitenkin käytännöllisen sopeutuja piirteet. Ajautujan passiivisuutta hänessä ei ollut nähtävissä enää, vaikka keskeyttäminen olikin tapahtunut vähän kuin ajautumalla olosuhteiden pakosta. Toisaalta keskeyttämiseen oli johtanut se, ettei Pekkaa enää vain huvittanut, eikä hän periaatteestakaan ollut valmis uhraamaan rahaa koulutukseen tai edes siihen kuuluvaan työharjoitteluun. Ensimmäisellä haastattelukerralla tulevaisuuden suunnitelma oli kuitenkin melko selkeä: pitäisi päästä töihin, että voi elättää itsensä, alalla ei ollut niin merkitystä. Sekavuutta aiheutti lähinnä se, ettei suunnitelman toteutumisesta ollut vielä tietoa. Toisella haastattelukerralla suunnitelma oli selvä armeijaan menoon asti. Samalla Pekka sai lisää miettimisaikaa koulutusvalinnan tekemiseen. Selviytyjäksi Pekkaa voisi kuvaila siinä mielessä, että hän jatkuvasti ollessaan koulutuksen ulkopuolella löysi itselleen jonkin paikan eikä jäänyt vain passiivisesti kotiin maakaamaan.

Nuorten perhetausta ja siihen liittyvät ongelmat

Haastatteluissa kyseltiin muun muassa nuoren vanhempien ammasteista, asuuko vanhempien kanssa kotona ja oliko nuori keskustellut vanhempiensa kanssa koulutusvalinnan tekemisestä. Suurin osa haastatelluista nuorista asui edelleen kotona. Vain neljä nuorta ei asunut enää vanhempiensa kanssa ja yksi oli muuttanut pois seuranta-haastatteluun mennessä. Kaksi näistä nuorista asui yksin, yksi poikaystävän kanssa, yksi asuntolassa ja yksi oli lastenkodeissa asuttuaan päätenyt lopulta asumaan sukulaistensa luo. Suurin osa nuorista oli myös keskustellut koulutusvalinnastaan vanhempiensa kanssa. Nuorilla oli kuitenkin tarve korostaa, että he tekevät koulutusvalintansa itse ja vanhemmat lähinnä tukevat valinnan tekemisessä. Kolmasosassa haastatteluista tuli esiin äidin yksinhuoltajuus ja kahdessa haastattelussa huostaanotto, toisessa oma ja toisessa veljen. Yhtä nuorta oli myös uhattu huostaanotolla, ellei käyttäytymiseen tule muutosta. Muutamana nuoren kohdalla haastattelussa tulikin esiin erityisen ongelmallinen perhetausta ja vaikea nuoruus.

Seuraavassa esimerkkitapauksessa kerrotaan moniongelmaisen nuoren ja perheen tarina. Ongelmia oli ollut aina, mutta nuori ei nähnyt niitä ylitsepääsemättöminä. Koulusta hän olisi kuitenkin kaivannut enemmän tukea ja ennen kaikkea puuttumista nähtävissä oleviin ongelmiin.

Nuori ihmettelee, miksei koulussa puututa? Tuen tarvetta laajemmalla rintamalla

Aleksandra on 17 vuotias ilman opiskelupaikkaa jäänyt tyttö, jonka suunnitelmana on nyt hakeutua (kaupungin KOHO-projektin kautta) työharjoitteluun ja myöhemmin oppisopimukseen lastentarhaan. Aleksandra oli hakenut yhteishaussa sosiaali- ja terveysalalle, mutta pääsykoe meni huonosti, eikä hän saanut paikkaa. Aleksandran mukaan haastattelija oli pääsykokeissa ”katsonut aika kummasti”, kun hän oli kertonut asiakkuudestaan päihdepoliklinikalla ja psykiatrilla.

Aleksandran lapsuus ei ollut helppo. Äiti oli ollut koko Aleksandran eliniän kotona eläkkeellä toimintakykyä heikentävän sairauden takia ja vanhempien tiet olivat eronneet jo vuosia sitten. Isä ja suurin osa sisaruksista asui toisessa maassa, mistä myös Aleksandra oli kotoisin. Isällä oli vakavia päihdeongelmia ja hän asui parhaillaan hoitokodissa. Kahden sisaruksen asiat vaikuttaisivat olevan hyvin, mutta Suomessa asuvan kolmannen sisaruksen tilanne on huonompi. Hänet on huostaan otettu ja häntä on siirretty lastenhuollon sijoituspaikasta ja koulukodista toiseen jo useamman kerran ensin kotikunnan alueella, kunnes hänet lopulta sijoitettiin kauemmas kaveripiiriin ja tuttuun ympyröiden ja hajottamiseksi. Aleksandralla oli itselläänkin ollut ongelmia päihteiden ja mielenterveyden kanssa. Aleksandra on jäänyt jo ala-asteella kerran luokalleen ja siitä voisi päätellä, että ongelmat ovat alkaneet jo melko varhain. Hän kuitenkin näkee tulevaisuutensa valoisana ja sukunsa kannustavina tukijoukkoina. Hän haluaisi työskennellä ongelmanuorten kanssa, koska on seurailut sivusta siskoaan, eikä oma elämäkään ole ollut varsinaista riemua.

Aleksandra oli yläasteella lintsannut koulusta ja numerot laskivatkin reippaasti yläasteen aikana. Aleksandra kertoi käyneensä koulussa noin kolme kertaa viikossa ja muuten viettänyt aikaansa kaupungilla kavereiden kanssa hengailen. Aleksandran mielestä koulussa pitäisikin puuttua enemmän lintsaukseen ja ottaa huoltajiin ja sosiaalitoimeen yhteyttä, jotta asioihin tulisi muutosta. Aleksandran mukaan koulusta ei otettu yhteyttä edes äitiin, vaan luokanvalvoja vain kyseli työltä itseltään missä hän on ollut.

Aleksandra toivoisi pääsevänsä johonkin lastentarhaan oppisopimukseen, sillä hän ei ollut saanut koulutuspaikkaa alalta yhteishaussa. Aleksandra olikin jo ottanut yhteyttä oppisopimustoimistoon ja kysellyt mahdollisuuksistaan. Ensimmäisestään häntä oli neuvottu ensin etsimään työpaikka, jonka jälkeen voidaan sopia asioista tarkemmin. Ellei oppisopimuspaikkaa löydy haluaisi Aleksandra mennä työharjoitteluun alalle ja hakea kouluun uudelleen ensi keväänä.

Aleksandran mukaan työelämässä tärkeintä on se, että viihtyy, mutta muuten hän ei oikein tiedä mitä odottaa. Vapaa-aika kuluu lähinnä kavereiden kanssa ja odotellessa, että pääsisi KOHO-projektiin.

Aleksandraa ei valitettavasti tavoitettu enää seuranta-haastattelussa, joten hänen koulutusuransa käännteistä ei ole tämän enempää tietoa.

Osa haastatelluista oli hyvin moniongelmaisista perheistä ja heillä tuen tarve oli erittäin suuri. Nuorilla saattoi lisäksi olla päihdeongelmia, mielenterveydellisiä ongelmia tai ilkivaltaa ja pieniä rikoksia taustallaan. Koulussa oli viihdytty peruskouluaihana huonosti ja poissaoloja oli runsaasti. Ammatinvalinnan tekeminen ja koulutuspaikan saaminen vaikutti heidän kohdallaan olevan melko hankalaa. Peruskoulun päästötodistus oli jäänyt liian heikoksi ja motivaatio koulumuotoiseen opetukseen oli muutenkin heikko. Aleksandran ammatinvalinta oli melko selvä, mutta hän haaveili mieluummin oppisopimuspaikasta kuin takaisin koulunpenkille menemisestä.

Myös haastatellun huostaan otetun pojan tilanne vaikutti olevan menossa hyvään suuntaan. Vaikka koulutuspaikkaa ei vielä elokuun alkupuolella ollut löytynyt, tekemistä kuitenkin riitti. Poika oli päässyt kesätöihin ja sai ainakin toistaiseksi jatkaa töitä edelleen. Pojan isä on kuollut ja äiti alkoholisti. Nuori asui vuosia perhekodissa, kunnes tilanne muuttui sietämättömäksi. Sukulaiset tulivat onneksi lopulta apuun ja ottivat nuoren asiat hoitaakseen, jolloin poika pääsi vihdoin muuttamaan heidän luokseen asumaan. Poika oli viettänyt koulunsa lähes kokonaan tarkkailuluokalla ja hän oli tehnyt näpistyksiä, pientä ilkivaltaa ja muuta vastaavaa, mutta hän kertoi sen kaiken olevan mennyttä, sillä nyt hän oli oppinut läksynsä ja uskoi kaiken sujuvan hyvin tästä eteenpäin.

Noususuhdanteen mukainen hyvä työllisyystilanne näkyi siis myös nuorten haastatteluissa, sillä ainakin kaksi tavoitettua nuorista oli saanut töitä ilman koulutusta ja saanut jatkaa kesätyöpaikassaan edelleen syksyllä. Kolmas nuori taas kertoi kesätyöpaikkojen tarjonnan olevan niin suurta, että hän oli voinut valita minkä paikan ottaa vastaan. Kaikki hyvässä työllisyystilanteessa olevat haastatellut olivat poikia.

Hyvä työtilanne ei kuitenkaan kohdannut kaikkia nuoria. Esimerkiksi maahanmuuttajanuorten tilanne oli sekä koulutuspaikan että työnsaannin kannalta muita vaikeampi. Maahanmuuttajanuorilla toiveet koulutuspaikasta olivat usein korkealla, mutta oma kielitaito tai todistuksen arvosanat eivät riittäneet koulutuspaikan saamiseen. Lisäksi he kokivat muutenkin usein syrjintää koulussa tai jopa jälkihaussa paikkoja haettaessa. Maahanmuuttajanuoret olisivat usein kaivanneet lisätukea koulussa muun muassa ammatinvalinnan tekemisessä.

Maahanmuuttajana jumissa peruskoulun ja toisen asteen välimaastossa

Miriam on 17-vuotias tyttö, joka on peruskoulun jälkeen jäänyt yhteishaussa ilman paikkaa jo toisena vuonna peräkkäin. Miriamin haaveet siintävät korkealla, mutta koulupaikkaa ei vain tahdo löytyä ammattikoulustakaan. Taustaltaan Miriam on maahanmuuttaja ja kotoisin suurperheestä. Vanhemmat ovat myös molemmat kotona: äiti on kotiäiti ja isä työttömänä. Nuoresta iästä huolimatta isä ei tahdo saada töitä. Vanhemmilla ei taida olla juurikaan koulutusta, mutta he kannustavat nuorta aktiivisesti opiskelemaan. Miriam onkin reippaan oloinen tyttö, joka oli hakenut talouskouluun, kun yhteishaussa ei paikkaa löytynyt. Mirjamin mukaan talouskouluun meneminen oli vanhempien ansiota, he pistivät hänet ”pakosta” talouskouluun. Hän haluaisi ammattikouluun keväällä ja hakee parhaillaan syksyn yhteishaussa. Talouskoulu kestää vuoden loppuun ja Miriam ajattelee, että siitäkin on tulevaisuudessa hyötyä, vaikka hän haluaisi mieluummin kouluun, josta saa ammatin.

Edellisenä vuonna Miriam oli mennyt 10-luokalle jäätyään ilman toisen asteen opiskelupaikkaa. Positiivista onkin, että hän ei jäänyt kotiin, vaikka jäikin ilman opiskelupaikkaa jo kahtena vuonna peräkkäin. Miriam toteaa, että isosisko ja moni muu samasta maasta Suomeen muuttanut kaveri ovat samassa tilanteessa ilman opiskelupaikkaa ja ilman tietoa siitä, tuleeko sellaisen

joskus saamaan yrityksistä ja hakemisesta huolimatta. Miriam pitää koulutusta hyvin tärkeänä, sillä ”ilman koulutusta ei saa työtä, eikä ole tulevaisuutta”.

Koulumenestys oli ollut peruskoulussa vaihtelevaa, oli ollut vuorotellen alamákiä ja ylämäkiä. Miriam kertoo olevansa luonteeltaan temperamenttinen ja siksi välillä suuttuvansa tulisesti ja nopeasti, mikä koulussa voi joskus johtaa ongelmiin. Opettajat vaikuttivat suuresti siihen mistä aineista hän piti. Peruskoulussa Miriam olisi kaivannut enemmän tukea. Opettajan pitäisi hänen mielestään tukea, jos nuori kertoo hänelle omasta elämästään, kuten ongelmista kotona tai kavereiden kanssa. Hän kertoi, että moni kaveri olisi peruskoulun loppuvaiheessa tarvinnut tukea, mutta ei sitä saanut. Itse hän kertoi puhuneensa asioistaan terveydenhoitajalle. Ongelmistaan Miriam ei kuitenkaan haastattelussa tarkemmin kertonut, vaan korosti, että monilla kavereilla oli kaikenlaista.

Miriam olisi kaivannut peruskoulussa apua ja tukea myös ammatinvalinnassa ja yhteishakulomakkeen täyttämässä. Hän oli yrittänyt muutaman kerran jutella opinto-ohjaajan kanssa, mutta välit peruskoulun opinto-ohjaajaan olivat olleet huonot ja apu oli jäänyt saamatta. Vasta 10-luokalla hän oli saanut enemmän tukea ja tietoa muun muassa aiempien vuosien keskiarvorajoista ja ammatillisen koulutuksen opintoviikoista, jotka olivat hyödyllisiä tietoja ammatinvalinnan tekemisessä. Tämäkään ei kuitenkaan riittänyt opiskelupaikan saamiseen.

Miriamille tärkeintä olisi pystyä työssään auttamaan ihmisiä. ”Et mä auttaisin jotain ja et joku tietäis, et mä olen auttanut jotain.” Haaveena olisikin muun muassa opiskella lakia. Miriamin muutkin toiveammatit kuulostivat vaativilta, mutta tyttö on siitä huolimatta suunnitellut pyrkivänsä niihin, lääkäriksi tai poliisiksi. Miriam on kyllä tietoinen siitä, että näihin pyrkiminen vaatii ”isoa” koulutusta ja monta vuotta ennen kuin sen saa. Seuraavassa yhteishaussa hän aikoikin hakea johonkin, mihin hän ainakin pääsisi, jotta saisi jonkun ammatin. Työelämältä Miriam odottaa, että saisi hyvän kodin ja hyvän elämän.

Miriam ei ole ainoa maahanmuuttaja, jonka kokemukset ovat yhtä lannistavia. Koulutuspaikan hakeminen uudelleen vuosi toisensa jälkeen on raskasta ja voi masentaa nuorta. Haastatteluissa paistoi esiin epätoivo ja pettymys siihen, ettei oikeanlaista koulutuspaikkaa löydy. Kaksi muuta haastateltua nuorta maahanmuuttajaa olivat käyneet maahanmuuttajien valmistavaa luokkaa, mutta jättäneet sen kesken. Ammatilliseen koulutukseen valmistava koulutus oli heidän mielestään ollut liian tuttua ja yksinkertaista ja oli siten johtanut tur-

hautumiseen koulussa. Toki nuorilla oli ollut muitakin ongelmia, joiden yhteissumma lopulta johti keskeyttämiseen.

Kolmesta maahanmuuttajanuoresta yksikään ei halunnut enää viettää ylimääräisiä väli vuosia lyhytaikaisessa koulutuksessa, joka ei anna suoraan pätevyyttä ammattiin. Kaikki olivat kuitenkin ainakin puheissaan koulutusmyönteisiä ja halukkaita koulutukseen. Tavoitteet saattavat olla epärealistisen korkeita suhteessa omaan suomenkielen taitoon ja peruskoulun päättötodistukseen. Lisäksi vanhempien sisäistämä entisen kotimaan kulttuuri ja nuoren kasvaminen sekä suomalaiseen että vanhempiensa kulttuuriin aiheuttivat toisinaan henkistä painetta ja ristiriitoja kodin ja nuoren oman arvomaailman, toiveiden ja odotusten välille. Haaveet ja tavoitteet on asetettu korkealle, eikä niiden tavoittelu ole kovin realistista, kun opiskelupaikkaa ei tahdo löytyä edes vähemmän suositulta alalta.

Ymmärrystä nuorten ongelmiin ja käytökseen ei aina löytynyt koulusta, vaan nuoret tunsivat kohtelun toisinaan olevan rasistista ja tuen riittämätöntä. Asiaan ovat voineet vaikuttaa kulttuurierot ja toisaalta mahdolliset kieliongelmat.

Kun nuorten tarinoita ajattelee ohjauksen näkökulmasta, realisoituu kolme raportissa jo enemmän tai vähemmän painotettua asiakokonaisuutta. Ensimmäinen on varhainen puuttuminen. Toinen on nuorten ongelmien yksilöllisyys ja tarve yksilölliseen, nuoren ehdoilla tapahtuvaan ja hänen elämänsä maailmaansa ymmärtävän tuen ja ohjauksen antamiseen. Kolmas on nykyistä joustavammat koulutuksen, työn ja työharjoittelun sekä pajatoiminnan ja muiden entistä kuntouttavampien toimintamuotojen järjestelyt. Moniongelmaiset ja jo pahentuvassa syrjäytymiskierteessä olevat nuoret tarvitsevat myös selkeän aikuisten intervention, heidät pitää aluksi ”pysäyttää”, kuten Tuomo Vilppola väitöskirjassaan toteaa. Tämä tarkoittaa paitsi selkeitten rajojen asettamista suhteessa nuoren aikaisempaan toimintatapaan ja käytökseen myös uuden toimintamallin tarjoamista (Vilppola 2007, 150).

4.4 Ohjauksen ammattilaisten puheenvuoro

VaSkooli-projektin ohjaajien näkemyksiä ja kokemuksia nuorten ongelmista ja auttamisesta sekä projektin toiminnasta on käsitelty tutkimushankkeen toisessa väliraportissa (ks. Kivelä & Ahola 2007). Käymme tässä luvussa läpi sen keskeiset tulokset.

4.4.1 Syrjäytymiskeskustelun kestoteemat

Haastatteluissa lähdettiin liikkeelle hankkeen kohderyhmästä eli tarkasteltiin yhtä tutkimusprojektin keskeistä kysymystä: miten nuoret valikoituvat potentiaalisiksi syrjäytyjiksi ja miten he päätyvät eri osahankkeissa toimenpiteiden kohteeksi. Tämän jälkeen tarkasteltiin itse toimenpiteitä sekä ohjaajien ja muiden projektityöntekijöiden kokemuksia toiminnasta ja sille asetettujen tavoitteiden toteutumisesta. Näitä asioita pohdittaessa haastatteluista nousi joukko yleisempiä teemoja, jotka kuvastavat sitä, miten haastateltavat näkivät VaSkooli-hankkeen problematiikan kokonaisuudessaan. Niissä on kyse ongelmien luonteen määrittelystä, niiden syiden etsinnästä, keskeisten ratkaisumallien pohdinnasta sekä toiminnan reunaehtojen kartoittamisesta.

Varhainen puuttuminen, pienet askeleet ja onnistumisen kokemukset

”[N]iitten kans on ehkä moni jo tehny töitä ja voinu olla monenlaisis toimenpiteis, kiertäny ehkä sossusta ja kaikki nuorisopuolen ynnämuut tämmöset näin, jotenkin mul tulee välil sit semmonen olo, et mä mietin, et mä vaan jotain tekohengityst sit taas hetkeks eteenpäin, et koska must tuntuu, et joittenkin kohdal ne ongelmat niinku ois pitäny yrittää ja on varmaan yritetty, mut jotenkin vaan aikasemmin ja aikasemmin.” OHJ2

”Et sehän siin on, et sen nuoren pitää saada onnistumisii siel koulus, et ei se jaksa, jos ei se onnistu.” OHJ1

Luvussa 2.1 syrjäytymistä tarkasteltiin 5-vaiheisena koko ajan syvenevänä prosessina, joka voi laajentua koulussa, kotona tai nuoren sosiaalisessa ympä-

ristössä esiintyvistä vaikeuksista viihtymättömyyteen koulussa, alisuoriutumiseen ja lopulta koulutuksen keskeyttämiseen. Kouluttamaton nuori ei kelpaa työmarkkinoille ja siten edessä on usein työttömyys. Pahimmillaan kehityskulku voi johtaa täydelliseen syrjäytymiseen.

Lyhyesti kuvailtuna syrjäytymisen prosessi kuulostaa hyvin raa'alta ja yksinkertaiselta. Todellisuudessa tilanne on yksittäisen nuoren kohdalla monimutkaisempi, ja kehityskulku voi myös muuttaa suuntaansa parempaa päin. Syrjäytymisen syyt eivät ole pelkästään yksilön toiminnassa, vaan myös yhteiskunnassa ja sen rakenteissa itsessään. Tästä syystä jo alussa luvussa 2 painotimme varhaisen puuttumisen merkitystä ja sitä, että parasta koulutuspolitiikkaa on tässä suhteessa mahdollisimman hyvin hoidettu yhteiskuntapolitiikka. Syrjäytymiskiirteen katkaisu pitää aloittaa lasten ja nuorten auttamisesta sekä lapsiperheiden ja vanhemmuuden tukemisesta (vrt. Lasten ja nuorten hallitusohjelma 2006).

Varhaisen puuttumisen merkityksestä eri syrjäytymisen osa-alueilla on puhuttu iät ja ajat. Kokonaisvaltaisiin toimiin asiassa ei kuitenkaan ole päästy, ja lyhytnäköiset säästötavoitteet näyttävät edelleen ajavan pidemmälle kantavien ja pidemmän päälle halvemmiksi tulevien satsausten edelle. Viimeksi tämä huoli nostettiin esiin ns. lasten ja nuorten hallitusohjelmassa, jonka mukaan tarvittava tutkimustieto ja keinovalikoima on jo olemassa ja kyse on siis lähinnä tahdosta tarttua asioihin ja ottaa toimet käyttöön. Tarvitaan siis resursseja ja säädöksiä näiden toteuttamiseksi. Satsaukset lapsiperheisiin, vanhemmuuden tukemiseen ja lasten ja nuorten koulutusuran alkuvaiheisiin tuottavat yhteiskunnalle säästöjä pidemmällä tähtäimellä. (Lasten ja nuorten hallitusohjelma 2006.) Myös Valtiontalouden tarkastusviraston (2007) mukaan syrjäytymisen ehkäisemiseen tähtäävät toimenpiteet tulevat yhteiskunnalle huomattavasti syrjäytymisen hoitoon liittyviä toimenpiteitä edullisemmaksi. Onkin laskettu, että jokainen pysyvästi syrjäytynyt nuori aiheuttaa yhteiskunnalle jopa miljoonan euron kustannukset.

VaSkoolin kohderyhmän nuorin osallistujajoukko ovat syrjäytymisvaarassa olevat 9. luokkien oppilaat. Ohjaajat olivat kuitenkin havainneet, että apua

olisi tarvittu monen kohdalla jo paljon aikaisemmin. Ongelmat ovat usein havaittavissa jo yläasteelle siirryttäessä, joskus jopa jo päiväkodissa tai neuvolassa. Ongelmiin puuttuminen vasta peruskoulun viimeisellä luokalla ei tuntunut riittävän, sillä heikosti menestynyt ja kouluallerginen nuori (Takala 1992) ei ehdi parantaa arvosanojaan riittävästi yhden lukuvuoden aikana.

Yhteishaussa haettavien opintojen pääsykokeisiin nuoret valitaan jo 9. luokan joulun todistuksen perusteella. Tämä heikensi monen vasta syyslukukauden loppupuolella heikosta koulumenestyksestään huolestuneen nuoren mahdollisuuksia saada koulutuspaikka haaveilemaltaan alalta. Opettajien varoituksista huolimatta nuoret heräävät tilanteeseensa usein liian myöhään. Koulukäyntiin ei viitsitä panostaa välttämättä vielä 9. luokan syksyllä. Paniikki omasta koulupärrjäämisestä iskee vasta vuoden vaihteessa, kun nuori tosissaan ymmärtää, että jatkokoulutusvalinta on tehtävä ja etteivät omat numerot riitä toivealalle pääsemiseen. Opinto-ohjaajien mukaan olisikin hyvä, että ammatinvalinnasta puhuttaisiin nuorille ja heidän vanhemmilleen jo 8. luokan keväällä, jolloin nuorella olisi pidempi aika käytettävissä valinnan tekemiseen. Esimerkiksi Naantalissa tätä oli kokeiltu aiempina vuosina hyvin tuloksin.

VaSkooli-projektissa syrjäytymistä pyritään ehkäisemään antamalla kohde-ryhmän nuorille ylimääräistä tukea ja ohjausta koulutuksen nivelvaiheessa. Nuorten itsetuntoa pyritään kohottamaan muun muassa tukemalla nuorten läksyjen tekoa ja harjoittelemalla opiskelutaitoja yhdessä ohjaajan kanssa. Positiivisten kokemusten kautta nuori voikin innostua ottamaan vastuuta omasta pärjäämisestään koulussa. Epäonnistumisten kehä pyritään siis katkaistamaan onnistumisen kokemusten avulla (Lehtoranta 1997, Nurmi & Salmela-Aro 1992).

Hankkeessa nuorille pyritään antamaan positiivisia kokemuksia ja auttamaan heitä aktivoitumaan ja ottamaan vastuuta omasta elämästään. Syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ovat koulutusuransa aikana saattaneet joutua epäonnistumisten kierteeseen, joka ohjauksen avulla yritetään katkaista. Epäonnistumisten pelko ja epävarmuus omista kyvyistä saattavat johtaa nuoren toimimaan epäonnistumisia ennakoivasti. Lehtoranta (1997) ja Nurmi & Salmela-Aro

(1992) kuvaavat tätä nuorten ajattelu- ja toimintastrategiaa epäonnistumisen-kehän käsitteellä. Nuori on epäonnistumisansassa, jossa negatiiviset kokemukset ruokkivat toisiaan ja estävät nuorta edes yrittämästä tosissaan. Oma epäonnistumista on helpompi selittää itselle sillä, ettei tosissaan edes yrittänyt tai ollut kiinnostunut koko asiasta. Hotulaisen ja Lappalaisen (2005) mukaan onkin ymmärrettävää, että jatkuvia epäonnistumisia kokeneet nuoret vähättelevät koulun oppimistehtävien arvoa suojellakseen minäkuvaansa uusilta epäonnistumisilta. Nuoret toimivat välttämisorientaation mukaan, mikä tarkoittaa sitä, että nuoret kokevat, että on parempi olla edes yrittämättä kuin joutua häpeämään omaa osaamattomuuttaan. Tämä nuorten toimintatapa tuli esiin myös VaSkoolin ohjaajahaastatteluissa.

Vapaaehtoisuuden ja sitoutumisen merkitys oli keskeistä projektin toimenpiteisiin osallistumisessa ja nuoren auttamisessa. Positiivisten tulosten taustalla olikin aina nuoren oma halu muutokseen. Sitoutumisen lisäämiseksi tavoitteet tulisikin asettaa nuoren omista lähtökohdista. Esimerkiksi toisella asteella kolmen vuoden päässä hämmäyttävä tutkintotodistus ei välttämättä riitä motivoimaan nuorta opiskelun arkeen, vaan tarvitaan lyhyempiä konkreettisia tavoitteita. Ensimmäisenä tavoitteena voi olla pelkästään se, että nuori herää aamulla kouluun ja sitä kautta poissaolojen vähentäminen. Tavoitteena voi myös olla pääseminen läpi seuraavasta kokeesta ja pienin askelin lopulta koko kurssin läpäisy ja viimein tutkinnon suorittaminen.

Koulutukseen liittyvän tuen lisäksi myös vapaa-ajan aktiivisuudella on suuri merkitys nuorten hyvinvoinnille. Nuorisokeskuksen Ohjaamossa nuorten kanssa keskustellaan koulutuksen ja työelämän lisäksi myös nuoren harrastuksista ja muista mielenkiinnon kohteista. Ohjaajat kannustavatkin nuoria uusien tai aiemmin keskeytyneiden harrastusten pariin. Lisäksi Ohjaamon työntekijät kertoivat jakavansa asiakkailleen ns. poweraction -passeja, joiden avulla turkulaiset nuoret pääsevät harrastamaan erilaisia liikuntamuotoja ilmaiseksi Turussa (ks. www.poweraction.net). Aktiivisen vapaa-ajan toiminnan kautta nuoret voivat saada potkua elämäänsä, joka auttaa jaksamaan myös koulussa. Ohjaajien mukaan koulutuksen ulkopuolelle jääneistä nuorista osa on jämähtänyt vain kotiin ja viettämään aikaa kavereiden kanssa. Vapaa-ajalla aktivoi-

tumisen kautta nuoret saavat uusia myönteisiä kokemuksia, ja aktivoituminen yhdellä elämäntilanteella vaikuttaa positiivisesti myös nuoren hyvinvointiin kokonaisuutena antaen uutta intoa myös muille elämäntilanteille.

Koulun ja kodin välinen yhteistyö: ongelmia ja mahdollisuuksia

”Ja sit vanhemmilla on ehkä semmost tiettyä vaikeutta siinä vanhempana olemisessa ja tai yleensäkin oman elämäntilanteen hallitsemisessa. Niin tää on ehkä se meidän haastavin ryhmä, tällä hetkellä on nää, ja työllistää eniten meitä.” OHJ12

Varhaiseen puuttumiseen liittyy oleellisesti myös kotien kanssa tehtävä yhteistyö. Kouluissa on nykyisin saatavilla monenlaisia tukitoimia, mutta oppilaat ja heidän vanhempansa eivät välttämättä aina ole näistä tietoisia. Tietoa olemassa olevista mahdollisuuksista pitäisi saada levitettyä myös nuorten vanhemmille ja nuorille itselleen, jotta ongelmatilanteessa he tietäisivät kehen voi ottaa yhteyttä ja minkälaista apua on mahdollista saada. Näissäkin haastatteluissa tuli esiin se, että koulun ja kotien välinen yhteydenpito on yleensä melko vähäistä (vrt. Ahola & Mikkola 2004). Koulusta ollaan tavallisesti yhteydessä koteihin lähinnä vanhempieniltoissa, jolloin puhutaan yleisistä koulunkäynnin nuorten koulutusta ja koulunkäyntiä koskevista asioista, ja vanhemmat ja opettajat voivat keskustella keskenään. Toisella asteella yhteydenpito on vielä harvinaisempaa. Koti ja koulut ovatkin yhteydessä yleensä vain ongelmatilanteissa. Vanhemmat ovat kouluun yhteydessä lapsensa poissaoloista sairauden tai lomamatkojen takia, kun taas koulusta päin otetaan yhteyttä silloin, kun ilmenee runsaasti luvattomia poissaoloja tai muita kouluongelmia.

Opettajien ja muun kouluhenkilökunnan kynnys ottaa nuorten vanhempiin yhteyttä on usein melko korkea ja vanhempien reaktiota saatetaan pelätä. Kotiyhteyksiä pidetäänkin usein vaikeina. Ohjaajahaastattelujen mukaan tämä on kuitenkin turhaa, sillä heidän kokemuksensa mukaan vanhemmat ottivat yleensä koulusta tulevan yhteydenoton positiivisesti vastaan. Muutamia poikkeuksiakin tietysti oli, mutta suurimmalta osin vanhemmat kuitenkin olivat erittäin tyytyväisiä yhteydenottoon ja yllättyneitä koulun tarjoaman tuen mää-

rästä. Vanhemmat keskustelivat mielellään nuoren asioista, eivätkä yleensä kokeneet yhteydenottoa mitenkään uhkaavana tai pahana asiana. Toisinaan vanhemmat kuitenkin ihmettelivät, miksi heihin ei otettu yhteyttä jo aikaisemmin. Osa vanhemmista ei välttämättä ollut lainkaan tietoisia nuoren poissaoloista tai muista ongelmista koulunkäynnissä. Nuori oli saattanut lähteä kouluun ja palata kotiin iltapäivällä aivan normaalisti, vaikka tosiasiasa oli-kin lintsannut. Vanhemmat eivät olleet osanneet puuttua asiaan, kun kaikki on päällisin puolin näyttänyt olevan kunnossa. Tiedon kulku koulun ja kodin välillä on tärkeää, jotta kotona pysyttäisiin puuttumaan nuoren asioihin ajoissa.

Haastateltujen ohjaajien mukaan ongelmia oli oikeastaan kaikenlaisista lähtökohdista tulevilla nuorilla. Aiempien tutkimusten mukaan voidaan kuitenkin sanoa, että vanhempien yhteydenpidossa on olemassa ”väärin vanhempien” ongelma (Ahola & Mikkola 2004, 73–74): hyvin koulutetut ja hyvin toimeentulevat vanhemmat ovat usein kiinnostuneimpia lastensa koulunkäynnistä ja heidän lapsillaan on keskimääräistä vähemmän ongelmia koulunkäynnissä. Heikossa sosiaalisessa asemassa olevilla, yksinhuoltajilla, mielenterveyden ongelmista tai alkoholismista kärsivien perheiden lapsilla ongelmia oli muita useammin myös ohjaajahaastatteluiden perusteella.

Aktiivisesta yhteistyöstä vanhempien kanssa voidaan mainita toimintaluokka. Toimintaluokalla yhteydet kotiin olivat erittäin tiiviit verrattuna tavallisiin luokkiin. Perheen sitoutumisen varmistamiseksi vanhempia tavattiin jo ennen nuoren aloittamista luokassa ja yhteyksiä pidettiin yllä viikoittain. Toimintaluokassa oli käytössä niin sanottu perjantaipassi, jonka opettajat lähettivät viikoittain perjantaisin koulusta nuoren kotiin. Perjantaipassista kotona nähdään nuoren poissaolot ja vähän terveisiä siitä, miten viikko on mennyt. Muuten yhteyksien aktiivisuus vaihteli eri vanhempien välillä. Osa vanhemmista halusi olla hyvin aktiivisesti mukana lapsen asioissa ja palaverissa. Oppilaan sosiaalinen syrjäytyminen voi kuitenkin johtua myös huoltajan puutteesta tai muista kotiongelmistä, jolloin nuoren tukeminen on kotiyhteyksiä tärkeämpää. Jokaisen nuoren ja perheen tilanne onkin yksilöllinen ja siten jokaisen kohdalla toimitaan aina tapauskohtaisesti tilanteeseen sopivalla tavalla.

Perusongelmina resurssien puute ja toimijoiden erillisuus

Ohjaajahaastatteluiden mukaan nuorten tukemisessa ja ohjaamisessa sekä kouluissa että muilla sektoreilla perustavanlaatuisena ongelmana on resurssien puute. Asiasta on kirjoitettu ja uutisoitu viime aikoina paljon erityisesti Turussa, jossa oppilashuollon resurssit on todettu muita suuria kaupunkeja pienemmiksi (ks. Kivelä & Ahola 2007, 17). Opetushallituksen WERA-tietokannan mukaan vuonna 2005 toiminnoittain jaotellut peruskoulujen käyttömenot oppilashuollon osalta oppilasta kohden laskettuna olivat seuraavat (ks. <https://www.data.oph.fi/wera/wera>):

Taulukko 13. *Oppilashuollon menot alueittain oppilasta kohden (Opetushallituksen WERA-tietokanta).*

<i>alue</i>	<i>euroa/oppilas</i>
koko maa	178
Varsinais-Suomi	130
Salo	249
Turku	92

Peruskouluissa yhtä opinto-ohjaajaa kohti voi olla jopa 300 nuorta, jolloin nuorten henkilökohtaiseen ohjaamiseen ei jää kovinkaan paljoa aikaa. Huoli yksilöllisen ohjauksen vähydestä oli suuri myös haastateltujen ohjaajien keskuudessa. Valtakunnalliset tavoitteet ja koulujen todelliset resurssit ovat edelleen huolestuttavan kaukana toisistaan.

VaSkooli-projektin tuomat lisäresurssit nähtiin suurena voimavarana kouluissa, sillä projektityöntekijöiden toimenkuvaan kuului yleensä antaa nuorille sellaista ylimääräistä tukea ja ohjausta, johon koulun normaalitoiminnoissa ei ole varaa. Ohjaajan kanssa keskusteleminen ja ongelmien kuunteleminen sekä ratkaisujen etsiminen yhdessä ovat erittäin tärkeitä asioita monille nuorille, mutta tällaisille asioille ei koulujen tiukoissa opetussuunnitelmissa ja opettajien ja ohjaajien aikatauluissa ole tilaa. Murrosikäiselle ongelmien kanssa pai-

nivalle nuorelle aikuisten antama tuki ja aika voi kuitenkin auttaa ratkaisemaan monia asioita ja selviämään koulutyön arjesta kunnialla. Vaikka projekti-ohjaajilla olikin vakinaista henkilökuntaa enemmän aikaa nuorille, huomasivat he tarpeen olevan joidenkin kohdalla vieläkin suurempaa.

Toisena perusongelmana nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn liittyvässä työssä näyttää yhä edelleen olevan toimijoiden erillisyyden ja usein myös tiedon puute. Projektin yhtenä tavoitteena onkin ollut yhteistyöverkostojen luominen ja yhteistyön lisääminen jo olemassa olevien yhteistyökumppaneiden kanssa. Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kanssa toimii hyvin monia tahoja usein yhtäaikaisesti, ja siten yhteistyö on tarpeen päällekkäisten toimien välttämiseksi ja tarpeellisen tiedon välittämiseksi taholta toiselle. (Vrt. VTV 2007.) Näitä voivat olla muun muassa peruskoulut, ammatilliset oppilaitokset, nuorisotoimi, sosiaalitoimi ja työvoimatoimisto.

Toimijoiden erillisyyden ongelmia ei kuitenkaan esiinny ainoastaan eri toimintatahojen ja hallintokuntien välillä, vaan niitä saattaa toisinaan ilmetä myös yksiköiden sisällä. Kouluissa on havaittu puutteita sekä vastuun jakamisessa että tiedon kulkemisessa eri toimijoiden välillä. Nuorten ongelmat ovat usein niin monisyisiä, että niihin puuttuminen vaatii yhteistyötä ja tiedon jakamista eri henkilöstöryhmien välillä niin kouluissa kuin muissakin yksiköissä. Opettajat voivat kyllä keskustella keskenään huomattuaan jonkin oppilaan käytöksessä muutoksia. Eri asia on yhteistoimin päättää puuttua asiaan tai ilmoittaa siitä edelleen opinto-ohjaajalle, kuraattorille tai oppilashuoltoryhmälle. Vaikka ohjaajat olivat varsin tyytyväisiä oppilashuoltotiimeihin, toisinaan niissä alettiin käsitellä nuorten tilannetta aivan liian myöhään.

VaSkooli-projektissa verkostoituminen on onnistunut poikkeuksellisen hyvin, ja ohjaajat kertoivat yhteistyöverkostojen toimivan säännöllisesti. Moniammatillinen yhteistyö koulujen ja työvoimatoimiston sekä sosiaalitoimen välillä vaikutti toimivan osassa kouluista erittäin hyvin. VaSkoolin koulutukset ja workshopit olivatkin osaltaan edistäneet yhteistyötä ja verkostoitumista, sillä näissä toimijat saivat lisätietoa toistensa toimintatavoista ja tilaisuuden etsiä ratkaisuja yhteisiin ongelmiin. Esimerkkinä hyvästä yhteistyömuodosta voi-

daan mainita myös VaSkoolin projektiohjaajien keskinäiset ohjaajatapaamiset, jotka ohjaajat aloittivat spontaanisti keskenään havaittuaan, että yhteistyö muiden ohjaajien kanssa voisi auttaa heitä kehittämään omaa työtään.

Esimerkiksi Liedon Ohjus osahankkeessa on hahmoteltu opiskelijoiden seurantaan liittyvää ”tilanearviolomaketta”, jonka avulla saataisiin tieto kulkemaan aineenopettajien ja oppilashuollon työntekijöiden, kuten erityisopettajien, opinto-ohjaajien ja kuraattorien välillä. Lomake olisi erityisen hyvä yläluokilla, joissa oppilailla on paljon aineenopettajia, eikä kukaan näe oppilasta tavallaan kokonaisena. Aineenopettajat voisivat reagoida lomakkeen avulla heti, jos oppilaan koulumenestys alkaa selvästi heikentyä.

Opettajan tehtävänä olisi myös arvioida lomakkeelle, mistä muutos mahdollisesti johtuu. Näin voitaisiin päätellä, milloin on aihetta jatkoselvityksiin ja lisätukeen, ja tiedon voisi laittaa heti eteenpäin oikeille tahoille. Toiminta tehostuu, kun kaikki tieto on samalla lomakkeella, josta näkisi heti, miten laajasta ongelmasta on kyse ja kenen olisi tartuttava ohjaustoimiin. Vaikka usein samojen peruseräaateiden mukaan toimitaan muutenkin, tiedon kirjaaminen paperille toisi toimintaan lisää tehokkuutta ja vaikuttavuutta.

Maahanmuuttajanuorten ohjauksen ja tukemisen kasvava haaste

”Sit on tietty noi maahanmuuttajaperheet, ni siel on ne suuret vaikeudet, mut et se lähtee taas sit ihan jostain syvemmältä, kulttuurierot ja muuta, et niis huomaa ihan selkeesti, et siel on paljon niitä ongelmii...” OHJI

Ohjaajat olivat erityisen huolissaan maahanmuuttajanuorten tilanteesta. Tämä kasvava ryhmä lisää aika- ja muiden resurssien tarvetta entisestään. Maahanmuuttajien on useimmiten kieliongelmissa johtuen melko vaikea löytää koulutuspaikkoja peruskoulun jälkeen. Toisella astella suomenkielen taidon on oltava jo melko hyvällä tasolla, jotta oppilas pystyy ylipäättään seuraamaan opetusta ja pärjäämään opinnoissaan. Ohjaajat olivat huolissaan myös siitä, että maahanmuuttajaoppilaille koulutuksen keskeyttäminen on muita huomattavasti

tavasti yleisempää. Ammatti-instituutin tilastojen mukaan lukuvuonna 2005–2006 jopa 28 prosenttia maahanmuuttajista oli keskeyttänyt ensimmäisen opiskeluvuoden aikana.

Maahanmuuttajien kohdalla olisikin selvää tarvetta lisäohjaukseen ja ylimääräiseen tukeen. Ohjaajat olivat myös havainneet, ettei maahanmuuttajanuorilla usein ollut riittävästi tietoa siitä, mikä yhteishaku on ja miten se toimii. Maahanmuuttajanuorten ohjaaminen vie muita ryhmiä enemmän voimavaroja, sillä ohjaamisessa on lähdettävä aivan perusasioista. Ohjaajat myös korostivat, ettei maahanmuuttajia ja erityisoppilaita voi käsitellä samalla tavoin, vaikka molemmat ryhmät tarvitsevat lisäresursseja ohjaukseen ja tukemiseen. Eri-tyiskoulu ei välttämättä olekaan oikea paikka maahanmuuttajanuorille.

Ohjaajien huoli nuorista maahanmuuttajista ulottui laajemmalle kuin pelkkään koulutukseen. Ohjaajien mukaan nuoret maahanmuuttajat tarvitsevat laajempaa tukea päästäkseen osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Kotouttamistoiminta kohdistuu heidän mukaansa liiaksi aikuisiin, sillä nuorten ajatellaan sopeutuvan uuteen kulttuuriin helpommin, jopa kuin itsestään. Kaikkien kohdalla tämä ei kuitenkaan onnistu, vaan maahanmuuttajanuoret saattavat jäädä omaksi joukokseen. Ohjaajahaastatteluissa nostettiin esiin se, että ongelmat lähtevät jo asuntopolitiikan tasolta. Asuntopolitiikkana hajasijoitus voisi toimia paremmin. Maahanmuuttajaoppilaita pitäisi olla tasaisesti kaikissa kouluissa siten, että heistä tulisi luonnollinen osa meidän yhteiskuntaamme. Suomenkielen oppiminenkin helpottuisi, kun sitä pitäisi osata koulussa kavereiden kanssa ja myös asuinalueella.

Ohjaajat totesivat, että paljon edistystä on tapahtunut viimeisten kymmenen vuoden aikana, mutta paljon on vielä kehitettävää. Muun muassa kielikoe koetaan hyödyllisenä, sillä se kertoo, onko nuorella riittävä kielitaito, jotta hän voi pärjätä myös teoriaopetuksessa ammattiaineissa. Myös valmistava koulutus on hyvä, mutta jos siellä on paljon samankielisiä, suomenkielen puhuminen jää väliin, eikä nuoren suomenkielentaito välttämättä kehity, kuten olisi tarkoitus. Valmistava koulutus ei välttämättä myöskään motivoi nuoria, jos he

ovat jo käyneet peruskoulun Suomessa. Työharjoittelu tai jokin muu koulutus voisi ohjaajien mielestä toimia tällöin paremmin.

Maahanmuuttajien kanssa työskennellessä ohjaajille oli myös selkeytynyt kuva siitä, että tarvittaisiin käytännönläheisempiä ja räätälöidympiä koulutuksia. Työmarkkinoiden rakenne on ongelmallinen myös muiden kuin maahanmuuttajien kohdalla, sillä avustavia tehtäviä ei enää ole samassa määrin kuin ennen, ja joka alalla vaaditaan teoriapainotteista koulutusta, vaikka työ olisikin käytäntöpainotteista. Työnantajien ennakkoluuloista johtuen maahanmuuttajien on myös vaikeampi saada työharjoittelupaikkoja.

4.4.2. Vaskooli prosessina

Nuorten valitseminen toimenpiteiden kohteiksi

Nuorten valitseminen toimenpiteiden kohteiksi vaihteli projekteittain. Muun muassa jälkihakua hoitavaan Ohjaamoon nuoret hakeutuivat suurimmalta osin itsenäisesti ja kaikki ikähaarukkaan sopivat ilman koulutuspaikkaa olevat tai keskeyttämisvaarassa olevat nuoret saivat ohjausta. Ohjaamon työntekijät lähettivät tiedotuskirjeen myös kaikille yhteishaussa Turun ammatti-instituuttiin hakeneille nuorille, jotka olivat jääneet ilman paikkaa. Kaarinan urasuunnittelija puolestaan toimi yhteistyössä Kaarinan koulujen kanssa. Hän sai kouluilta listat ilman paikkaa jääneistä nuorista, jonka jälkeen hän otti nuoriin yhteyttä ja kysyi nuoren tilannetta. Samalla nuorelle tarjottiin apua muun muassa jälkihaussa.

Turun ammatti-instituutin urasuunnittelijat kuuluvat ammatti-instituutin tukitiimiin yhdessä kuraattorien, sosiaaliohjaajan ja psykologien kanssa. Suurin osa nuorista tuleekin urasuunnittelijoiden ohjaukseen oppilashuoltotiimin kautta tai opinto-ohjaajan, terveydenhoitajan tai opettajien suosituksesta ja he ovat usein myös laajemmin oppilashuollon asiakkaina. Nuoret voivat myös itse ottaa yhteyttä suoraan urasuunnittelijaan.

Psykologin vastaanotolle nuoret tulivat useimmiten terveydenhoitajan kautta, mutta myös luokanvalvojan, opinto-ohjaajan tai koululääkärin ohjaamana. Noin kolmannes asiakkaana olevista nuorista oli itse ottanut yhteyttä psykologiin. Mielenterveydelliset ongelmat, kuten masennus, tulikin usein esiin poissaoloihin puuttumisen kautta.

Peruskouluissa projektiin osallistuvat nuoret oli usein valittu jo keväällä ennen 9. luokan alkua, jolloin opettajat ja muu koulun henkilökunta pohtivat kenelle projektista voisi olla hyötyä. Tämän jälkeen nuoria ja usein myös heidän vanhempiaan haastateltiin ennen lopullisten valintojen tekoa. Projekteissa pyydettiin vanhempien suostumus nuoren osallistumisesta projektiin. Mukaan otettiin uusia nuoria myös myöhemmässä vaiheessa, kun havaittiin, että useampikin nuori tarvitsisi ylimääräistä tukea. Ohjaajia ilahdutti se, että nuoret tulivat myös itse kysymään pääsisivätkö he mukaan VaSkooli -projektiin.

Toimintaluokan oppilaita olivat yleensä suositelleet heidän opinto-ohjaajansa tai opettajansa vanhasta koulusta. Toimintaluokka kuitenkin poikkesi muista osahankkeista ja tavallisista luokista siten, että luokalle piti hakea itse. Kaikki hakemuksen täyttäneet nuoret ja heidän huoltajansa haastateltiin ja tämän jälkeen pohdittiin kenelle toimintaluokan opetuksesta olisi eniten hyötyä. Oppilaisiksi oli valittu sellaisia syrjäytymisuhan alaisia nuoria, joilla oli runsaasti usein pitkäaikaisiakin poissaoloja ja muita kouluongelmia sekä puutteita yleisessä elämäntilanteessa.

Projekteihin valikoitumisen ja valitsemisen reunaehdot vaikuttivat toiminnan onnistumiseen. Esimerkiksi osallistujien määrä täytyy pitää melko vähäisenä, jotta kaikille pystytään antamaan riittävästi tukea. Jos osallistujien määrä kasvaa liian suureksi, ohjaussuhde nuoriin muuttuu etäiseksi. Ohjaajat havaitsivat myös, että suuri osa nuorista halusi mieluummin yksilöohjausta kuin ohjausta pienryhmässä.

Ammatinvalinnan vaikeus

Ammatinvalinta on palkkatyöyhteiskunnassa jokaisen yksilön sosiaalinen velvollisuus; se on tavallaan nuoruuteen kuuluva kehitystehtävä. Nuoren tulisi siis peruskoulun viimeisellä luokalla päättää, missä hän haluaa jatkaa opintojaan peruskoulun jälkeen. Ammatinvalinnan avulla nuori pyrkii alustavasti löytämään oman paikkansa palkkatyöyhteiskunnassa. Ammatinvalinnan prosessissa nuoren tulisi järjestää ammattimielikuvansa omien preferenssiensä mukaan ja verrata omia käsityksiään tarjolla olevista paikoista omiin toiveisiinsa, tavoitteisiinsa ja käsityksiinsä omista kyvyistään. Ihannetapauksessa nuoren ammatinvalintaprosessi johtaa lopulta itsenäisesti tehtyyn ja harkittuun ratkaisuun omasta ammatillisesta toiveesta ja suunnitelmasta, jolla omat haaveet voitaisiin toteuttaa. (Tuohinen & Vuorinen 1987, 135.)

Ammatinvalinta on nuoren elämässä erittäin suuri päätös, eikä sen tekeminen tapahdu kaikilla itsestään. Moni nuori tarvitsee ohjausta ja tukea oman alansa löytämiseksi useiden vaihtoehtojen joukosta. Opinto-ohjaajat ja projektin muut työntekijät antoivat nuorille ammatinvalinnan ohjausta ja tukea valinnan tekemisessä. Nuorten ohjaaminen aloitetaan selvittämällä, mistä alasta nuori on kiinnostunut. Osalle nuorista ammatinvalinta on melko selvä, jolloin nuorta lähinnä autetaan löytämään tietoa siitä, missä alaa voi opiskella ja miten koulutukseen haetaan. Toisinaan omat kiinnostuksen kohteet eivät ole nuorelle vielä selvinneet ja sopivaa alaa lähdetään etsimään yhdessä ohjaajan avustuksella.

Osa nuorista tuntuu olevan täysin hakoteillä tai eksyksissä oman ammatinvalintansa kanssa. Näiden nuorten kanssa edetään keskustellen ja heidän kiinnostuksen kohteitaan vähitellen kartoittaen. Ohjaajat kyselevät nuorelta muun muassa, mitkä ovat olleet hänen vahvuuksiaan ja lempiaineitaan koulussa, mitä nuori harrastaa ja toisaalta mistä hän ei pidä. Samalla ohjaajalle muodostuu kuva nuoren osaamisesta ja taidoista, ja myös nuori itse voi oivaltaa, mikä häntä oikeastaan voisi kiinnostaa. Ohjaaja ja nuori voivat yhdessä käydä läpi ammatillisen koulutuksen peruslinjoja ja pohtia, mikä ala vaikuttaisi kiinnostavimmalta ja sopivimmalta. Karkean alajaon kautta voidaan edetä tarkenta-

maan nuoren kiinnostuksen suuntaan. Keskustelun kautta nuoret saattoivat kiinnostua yllättävistä aloista, joista heillä ei ollut aiemmin tietoakaan.

Ohjaajien käsitykset nuorten ammatinvalinnan realistisuudesta vaihtelivat. Osa ohjaajista oli sitä mieltä, että hankkeen nuoret osasivat hyvin arvioida omia kykyjään ja taitojaan suhteessa luokkatovereihin. Toiset näkivät enemmän ongelmia ja pohtivat sitä, miten nuorelle voisi antaa ”realiteettiterapiaa” omien haaveiden suhteen. Ohjaajat pohtivat sitä, miten nuoret saataisiin hakemaan itselleen parhaiten soveltuvalla alalla ottaen huomioon sekä heidän omat resurssinsa että vaihtelevat kiinnostuksen kohteensa.

Suurien pettymysten välttämiseksi ohjaajat yrittävätkin antaa nuorille tietynlaista realiteettiterapiaa kertomalla aikaisempien vuosien pisterajoista jo etukäteen. Samalla henkilökohtaisessa ohjauksessa lasketaan nuoren omat pisteet ja käydään läpi sitä, mitkä kouluaineet ovat kyseisen alan kannalta tärkeimpiä ja mitä numeroita tulisi nostaa. Näin nuori voi jo etukäteen punnita omia mahdollisuuksiaan päästä toivomalleen alalle ja harkita myös alavalintaansa uudelleen. Näin voidaan välttyä muutamalta turhalta keskeyttämiseltä. Joidenkin on vaikea hyväksyä sitä totuutta, joka tulee esiin yhteishakuvaiheessa, kun keskiarvot pannaan järjestykseen. Näitä nuoria on onneksi hyvin vähän.

Vanhemmat mukana nuoren koulutusvalinnassa

”Usein tota saattaa olla nii jopa, et perhees tiedetää paremmin mukamas, mihin se nuori haluaa tai mihin sen kannattais ja mimmone se nuori o, mikä ammatti kannattais hankkii ja sil nuorel saattaa olla iha erilainen käsitys siit mitä haluaa. Joskus vanhempien toiveet vaikuttaa siihe liiaksi, et nuori ei pysty niinkun päättämää ja sen takia nuori saattaa jopa hakeutuu vääräl alalle, koska vanhemmat toivoo kauheesti jotain siit lapsestaan.” OHJI

Suuri osa koulutus- ja ammatinvalintansa kanssa pätkäilevistä nuorista varmaankin keskustelee niistä myös kotona. Eri asia sitten on, millä tavoin vanhempien näkemykset heidän valintoihinsa vaikuttavat ja mikä on vaikkapa kavereitten vaikutus. Tuoreessa opetusministeriön teettämässä selvityksessä

vain kolmannes ammattikoululaisista ja kaksi viidestä lukiossa opiskelleesta sanoi vanhempien mielipiteen vaikuttaneen omaan koulutusvalintaansa erittäin tai melko paljon. Kavereiden vaikutus oli kuitenkin vielä pienempi. Monien muiden tutkimusten tapaan (esim. Garam & Ahola 2001) opetusministeriön selvityksessä ykkösmotiiviksi nousi mahdollisuus opiskella mieluista alaa, mikä lukiolaisten kohdalla tarkoittaa ennen kaikkea mahdollisuutta jatkaa korkeakouluun. (OPM 2007b.)

Kotoa saatavissa oleva tuki avittaa tietysti eniten niitä, joiden vanhemmilla on halua ja resursseja tuen antamiseen. Kuten edellä jo todettiin ongelmat tässäkin asiassa liittyvät selkeästi perheen sosiaalisiin ongelmiin. Osa vanhemmista ei ole itse kiinnittynyt työelämään taikka heidän käsityksensä siitä voivat olla muista syistä vanhentuneita taikka vääristyneitä, vaikka heillä samalla olisikin monenlaisia odotuksia suhteessa jälkikasvunsa koulutus- ja ammatinvalintaan.

Kotoa saatava tuki on tärkeää, mutta vanhempien tulisi kuitenkin antaa nuorelle riittävästi tilaa tehdä omat ratkaisunsa, eivätkä vanhemmat saisi liiaksi tyrkyttää nuorelle omia mielipiteitään. Oman uravalinnan ollessa epävarma osa nuorista saattaakin seurata vanhempiensa toiveita. Muiden odotuksiin perustuva uravalinta ei kuitenkaan aina onnistu, vaan nuori keskeyttää koulutuksen.

Ohjaajahaastatteluissa tuli esiin muun muassa vanhempien ylenmääräinen kiinnostus lukio-opintoja kohtaan. Ammatinvalinnan tekemisessä tulisi kuitenkin ottaa huomioon hyvin monia asioita, joista vanhempien toiveita tärkeimpiä ovat nuoren omat kiinnostuksen kohteet ja kyvyt.

Ohjaajien mukaan vanhemmat usein haluavat ns. ”normaalisuutta” lapselleen. Tämä voi ilmetä muun muassa siten, että vanhemmat haluavat nuoren opiskelevan tavallisella luokalla tai eivät halua nuoren hakevan opiskelemaan joustavassa haussa, vaikka se voisikin olla nuoren tilanteessa parempi ratkaisu. Peruskoulussa erityisopetuksen omassa ryhmässä heikompien oppilaiden on mahdollisuus saada positiivisia kokemuksia opetuksesta ja siten myös parem-

pi itsetunto, kun oppilaiden taidot suunnilleen vastaavat toisiaan ja opetuksessa voidaan edetä yksilöllisemmin kuin yleisopetuksessa.

Suuressa ryhmässä heikoimmilla on vaarana tipahtaa opetuksen ulkopuolelle. Opetuksen edetessä nopeiden oppilaiden tahdissa heikommat oppilaat kyllästyvät, eivätkä jaksa edes yrittää pysyä mukana opetuksessa. VaSkooli-projektissa muutamille nuorille on annettu pienryhmäopetusta tarvittaessa. Ohjaajien mukaan monelle VaSkooli-projektissa mukana olevalle tai mukautetussa opetuksessa olleelle nuorelle kooltaan ja opetusryhmiltään pienimuotoinen oppilaitos voi sopia suurta oppilaitosta ja luokkaa paremmin.

Keskeyttäminen

”Mut ongelma on, et kyl me saadaan hakemaan kaikki, mut mil me saadaan pysymään. Sitä keinoo me ei olla viel keksitty.” OHJ7

Haastatellut ohjaajat mainitsivat nuorten koulutuksen keskeyttämisen syiksi yleensä väärän alavalinnan, elämäntilanteen, masennuksen ja motivaation puutteen. Keskeyttäminen on ohjaajien mukaan aina vakavaa, jos nuori lähtee kokonaan pois⁵. Yhteistyössä urasuunnittelijan tai opinto-ohjaajan kanssa voidaan kuitenkin sopia koulutuskokeilusta toisella alalla tai ohjata nuori työharjoitteluun. Aika koulutuksen ulkopuolella voi kuitenkin olla myös kasvattavaa. Nuori voi havaita, ettei ilman koulutusta pärjää, eikä tekemistäkään riitä pidemmän päälle.

Keskeyttäminen saattaa johtua myös nuorten vääristyneistä käsityksistä ammatillisista opinnoista. Tekeminen kiinnostaa monia nuoria enemmän kuin lukeminen, ja peruskoulun jälkeen ammattikouluun suuntautuvilla nuorilla onkin joskus väärä käsitys ammattikoulusta paikkana, jossa ei tarvitse juuri-kaan opiskella. Eräs ohjaaja oli törmännyt tähän asenteeseen ohjattaviensa kanssa ja pyrkinyt selventämään asiaa nuorille. Opiskelu on kuitenkin aina

⁵ Keskeyttämisproblematiikkaa käsitellään laajasti hankkeen ensimmäisessä raportissa (ks. Kivelä & Ahola 2006).

uuden opettelemista, oli se sitten lukiossa tai ammatillisella puolella, eikä se onnistu, ellei nuori ole valmis näkemään ainakin jonkin verran vaivaa uusien asioiden sisäistämiseksi.

Kaikki ei siis ole vielä pelastettu, vaikka nuoret saataisiinkin hakemaan yhteishaussa ja vaikka kaikille saataisiin opiskelupaikka. Yhteishakuvaiheen jälkeen ongelma siirtyy vain eteenpäin toiselle asteelle. Ohjaajat olivatkin huolissaan siitä, miten opiskelijat saadaan pysymään opinnoissaan niihin pääsemisen jälkeen.

Tärkeänä ja VaSkooli-projektissa yhtenä keskeisenä keinona haastatellut ohjaajat pitivät nimenomaan erilaisia tukimuotoja ja yhteistyötä nivelvaiheiden tiedonsiirrossa. Pienilläkin tiedoilla voi olla suuri merkitys käytännön työssä, kun uudessa koulussa osataan seurata tarkemmin esimerkiksi joidenkin oppilaiden poissaoloja tai kun ongelmien ilmentyessä on edes jonkinlaista tietoa siitä, mistä on kyse ja keneen asiassa voi ottaa yhteyttä.

Työelämästä motivaatiota jatko-opintoihin

”[S]e nuori saa niit onnistumisen kokemuksi, tietää et hän selvii semmost joka päivä täytyy herätä ja mennä johonkin ja tulla, kyl se semmonen kannustin mun mielest selkeest on.” OHJ3

Valinnan varmuutta ja omaa kiinnostusta etsittiin myös tutustumiskäyntien ja koulutuskokeilujen kautta. Kuten jo edellä todettiin, tutustumiskäynnit oppilaitoksiin voidaan tehdä yhdessä pienen ryhmän kanssa tai joskus jopa koko vuosiluokan voimin oppilaitosten avoimien ovien päivinä. Kynnys hakeutua uuteen kouluun ja aloittaa opinnot syksyllä voi laskea, kun nuori näkee millainen oppilaitos on, mistä mennään sisään ja minkälaisia opettajia uudessa koulussa on.

Kouluun ja tulevaan alaan on mahdollisuus tutustua lähemmin myös erityisten koulutuskokeilujen avulla. Koulutuskokeilut ovat nuorille yksilöllisesti räätälöityjä eli nuori ja ohjaaja voivat yhdessä vastaanottavan oppilaitoksen kanssa

järjestää nuorelle mahdollisuuden päästä tutustumaan häntä kiinnostavalle alalle yleensä yhdeksi tai muutamaksi päiväksi. Erityisoppilaiden koulutuskokeilut kestävät usein pidempään, yhdestä jopa kahteen viikkoon. Koulutuskokeiluun pyritään valitsemaan sellainen päivä, jolloin kyseisellä luokalla olisi sekä ammatillisen puolen teoriaopintoja että käytäntöä, jotta nuori saisi realistisemman kuvan siitä, millaista opiskelu ammatillisessa oppilaitoksessa on. Koulutuskokeilujen tulos on yleensä aina hyvä, sillä vaikka omaa alaa ei löytötyöisikään, on ainakin eliminoitu pois yksi epäkiinnostava ala.

Ohjaajien kokemukset nuorten työelämään tutustumis- eli TET-jaksojen toimivuudesta vaihtelivat. TET-jaksojen toimivuuteen näyttäisi vaikuttavan merkittävästi se, kuinka paljon nuoret saivat ohjausta TET-paikan valinnassa. Vaarana on, että työelämään tutustumisjakson hyöty jää ammatinvalinnan kannalta olemattomaksi, jos TET-paikka on hankittu täysin omia jatkotoiveita miettimättä. Nuoret saattoivatkin valita TET-paikkansa sen perusteella, missä vanhemmat ovat töissä, missä nuori oli ollut jo aikaisemmin tai mistä nuori ajatteli saavansa hyvät luontaisedut. Vaikka kokemus ei ammatinvalinnan kannalta olisi ollut paras mahdollinen, nuoret yleensä kokivat TET-jakson erittäin mieluksena.

Muun muassa Liedon osahankkeessa TET-jaksoista oli saatu erittäin positiivisia kokemuksia. Työpaikat oli hankittu nuorten oman kiinnostuksen perusteella. Ohjaaja oli erittäin hyvillään siitä, että oppilaat näyttivät parhaansa puoleensa työelämässä. Oppilaat olivat saaneet kiitettäviä arviointeja työpaikoilta ja viihtyneet hyvin. Ohjaajaa oli alkuun jopa pelottanut, miten koulun kanssa käy, kun nuoret olivat niin innostuneita työelämästä. Hyvin mennyt työelämään tutustumisjakso motivoi nuorta ammatinvalintaan ja jatko-opiskeluihin. Työssä nuori saattoi myös huomata, että työn tekemiseen liittyi paljon asioita, joita pitäisi oppia ennen kuin voisi työskennellä alan ammattilaisena.

Työelämään tutustumisen yhtenä tärkeimpänä tekijänä ohjaaja piti nuoren työpaikalta saamaa positiivista palautetta. Työpaikan oma työasu auttoi nuorta tuntemaan kuuluvansa työyhteisöön ja omaavansa univormun kautta tietyn roolin. Työelämään tutustumisjakson onnistuneisuuteen vaikutti paljon myös

se, mitä nuori pääsi työpaikalla tekemään. Muun muassa ruokapaikat koettiin positiivisina, kun siellä päästiin heti tosissaan tekemään oikeaa työtä, kuten esimerkiksi tekemään salaattia, tiskaamaan, kuljettamaan astioita ja tarjoilemaan. Kaupassa nuoria harmitti, kun he eivät päässeet lainkaan kokeilemaan kassatyötä. Kukaan ei kuitenkaan joutunut pelkästään siivoamaan, vaan kaikki pääsivät heti tekemään muutakin.

Pahimmassa syrjäytymisvaarassa oleville toimintaluokan oppilaille työelämään tutustuminen toteutetaan koko vuoden kestäväenä harjoitteluna koulutyön ohella siten, että oppilaat viettävät kerran viikossa yhden päivän TET-harjoittelussa. Toimintaluokan oppilaille TET-jaksot olivat toimineet pääosin hyvin. Oppilaiden ammatinvalinta oli varmistunut ja oppilaat saivat tuntumaa siihen, millaista työelämässä on. Ohjaajien mukaan nuorten on hyvä oppia työelämän realiteetteja ja ymmärtää muun muassa se, ettei työteon aina ole tarkoitus olla hauskaa. Samalla nuori oppii huolehtimaan omista velvollisuuksistaan, joita liittyy tulevaan työelämään koulun jälkeen. Ohjaajat vertasivat koulun käyntiä työelämään ja kertoivat nuorelle, ettei töistäkään voi olla pois ilman pätevää syytä tai muuten menettää palkkansa ja ilman palkkaa ei ole rahaa tehdä paljon mitään. Rahasta puhuminen auttaa nuoria käsittämään poissaolojen ja tehtävien tekemättä jättämisen merkitystä ja seurauksia.

Koulutuskokeilut ja TET -jaksot ovat hyviä keinoja tukea peruskoululaisten ammatinvalintaa. Peruskoulun jälkeen tarvitaan kuitenkin usein muita työvaltaisia keinoja, jos ammatinvalinta on mennyt pieleen ja nuori keskeyttää aloittamansa koulutuksen, jää ilman opiskelupaikkaa tai ei ota saamaansa paikkaa vastaan. Nuoren opiskelumotivaatio voi myös olla hukassa, eikä hänellä ole välttämättä ole suunnitelmia jatkon suhteen. Tällöin nuoren motivoimiseen käytetään keinona pidempiaikaista työharjoittelua. Työharjoittelun kautta nuori saa kokeilla tietyllä alalla työskentelyä hieman pidempään, yleensä noin kuukaudesta kolmen kuukauteen ja työvoimatoimiston kautta pidempäänkin, jolloin nuori saa hyvää työkokemusta ja saa säilytettyä tietyn rytmin elämässään. Työharjoittelu antaa nuorelle mielekästä tekemistä ja siitä saatava työkokemus voi auttaa myös vahvistamaan nuoren ammatinvalintaa. Työharjoittelu voi tarjota positiivisia onnistumisen kokemuksia koulussa heikosti

pärjänneille tai huonosti viihtyneille nuorille. Työkokemuksesta voi olla hyötyä myös koulutuspaikan hankkimisessa.

Pahiten syrjäytymisvaarassa olevat nuoret eivät välttämättä pysy työharjoittelussakaan, vaan saattavat olla poissa ilmoittamatta ja lopulta keskeyttää harjoittelun ja mahdollisesti kadota ohjaajien tavoittamattomiin joksikin aikaa. Ohjaajien työssä raskasta oli tällaisten takapakkien hyväksyminen. Harjoittelupaikan hankkimiseen oli usein nähty paljon vaivaa ja yksi huono kokemus saattoi vaikuttaa siten, ettei työnantaja enää halua ottaa uusia harjoittelijoita jatkossakaan. Keskeyttämisen jälkeen nuoren kanssa tehtävä työ on aloitettava taas alusta ja kokeiltava ehkä jotain toista toimintamuotoa. Onneksi epämääräisiä harjoittelun keskeytymisiä tapahtui kuitenkin melko harvoin. Harjoittelujaksot veivätkin yleensä nuorten tilannetta parempaan suuntaan. Yleensä harjoittelusopimus tehdään ensin kuukaudeksi, jonka jälkeen sopimusta voidaan jatkaa tilanteen mukaan tai kokeilla harjoittelua toisella alalla.

4.4.3 VaSkoolin kokemukset ja hyvät käytännöt

Kokemuksia nuorten kanssa työskentelystä

Nuorten ohjaamisesta saatiin erittäin hyviä kokemuksia heti ensimmäisen vuoden aikana. Projektityöntekijät kokivat työnsä erittäin tarpeellisena, ja myös nuoret ottivat heidän tarjoamansa avun mielellään vastaan. Negatiivisia kokemuksia ei juurikaan ollut. Tukitoimenpiteisiin osallistumisen vapaaehtoisuus vaikutti positiivisesti. Muun muassa nuorisokeskuksen Ohjaamon asiakkaana olevat nuoret olivat itse kokeneet tarvitsevansa apua ja hakeutuivat siksi ohjaukseen. Ohjaustoimenpiteitä jatkettiin yleensä vain niin kauan kuin se oli tarpeellista. Toisaalta Ohjaamon työntekijät tarkistivat myös jälkikäteen, miten nuorella menee aloitetussa työharjoittelussa tai koulutuksessa. Tämänkin nuoret kokivat pääosin positiivisena ja kertoivat mielellään kuulumisiaan ohjaajille.

Ohjaaminen koostui yleensä samantapaisista aineksista kaikissa osahankkeissa, mutta toki peruskoulujen, ammatillisen koulutuksen ja nuorisokeskuksen tai muun tahon antama tuki oli jossain määrin erityyppistä kohderyhmästä ja tuen tarpeesta riippuen. Kouluissa tuki keskittyy tavallisesti ehkä enemmän koulunkäyntiin ja jatkokoulutukseen ohjaamiseen, kun taas nuorisotoimessa nuorten kanssa käydään läpi laajemmin myös nuoren vapaa-aikaan liittyviä asioita. Laaja-alaisempi tuki nähtiin tarpeelliseksi, mutta suurista tunti- ja oppilasmääristä johtuen tällaiseen ei kouluissa nähty olevan mahdollisuutta ilman erillistä rahoitusta ja projektityöntekijää. VaSkooli-projektin aikana peruskouluissa annettiin nuorille monipuolista ohjausta myös elämänhallintaan liittyvissä asioissa. Osassa kouluista järjestettiin nuorille iltaisin myös kerhotoimintaa.

Nuorten ohjaustyön kesto vaihteli tilannekohtaisesti hyvinkin paljon. Osalle nuorista riittää se, että saa yhdellä tai kahdella tapaamiskerralla tarvitsemansa tiedon ja avun ohjaajilta, kun taas toiset tarvitsevat jatkuvampaa tukea ongelmien ratkaisemiseen, koulussa pysymiseen ja selviytymiseen tai työharjoittelupaikan tai koulupaikan hankkimiseen. Asiakassuhteen kesto vaihtelikin yhdestä kerrasta jopa puoleentoista vuoteen.

Ohjaajat kaipasivat kuitenkin yleensä nuorten kanssa työskentelyyn enemmän aikaa ja jatkuvuutta. Satunnaisissa tapaamisissa ohjaussuhde nuoreen voi jäädä melko pinnalliseksi, eikä ongelmiin pystytä vaikuttamaan riittävän syvälle. Ohjaajat olisivatkin halunneet käsitellä nuorten kanssa enemmän elämänhallintaan ja opiskelutekniikkaan liittyviä asioita. Jos varsinaisiin ongelmien taustalla vaikuttaviin tekijöihin ei päästä vaikuttamaan, nuori saattaa kohdata samanlaisia ongelmia uudelleen. Tämä vaatisi läheistä ja pitempikestoista ohjaussuhdetta, jolloin ohjaaja oppisi kunnolla tuntemaan nuoren.

Kuten jo edellä on tullut esiin, osahankkeet ovat tarjonneet nuorille monenlaista apua keskustelusta koulutuskokeiluihin. Projektityöntekijät ovat käyneet nuorten kanssa tutustumassa työpaikoilla ja kouluissa ja näin auttaneet madaltamaan nuoren kynnystä jatkaa eteenpäin koulutus- ja työurallaan. Ohjaajat ovat myös neuvoneet nuoria eteenpäin lääkärille, sosiaalitoimistoon ja työ-

voimatoimistoon sekä menneet välillä myös taustatueksi nuoren mukaan, jotta nuori on saanut hoidettua asiansa kuntoon. Osalle nuorista riittävä apu on saattanut olla se, että on voinut keskustella asioistaan kodin ulkopuolisen aikuisen kanssa. Asioista puhuminen saattaakin helpottaa, sillä ongelmien pukeminen sanoiksi voi auttaa nuorta näkemään asiat selkeämmin, jolloin aiemmin ylitsepääsemättömiltä tuntuneet ongelmat asettuvat toisenlaisiin mittasuhteisiin. Luotettavan aikuisen kanssa keskusteleminen onkin usein tärkeää. Kotona vanhemmille ei välttämättä haluta kertoa kaikkea, eivätkä kodin voimakkaat tunne-elämykset ole yhtä vahvasti mukana keskusteltaessa kodin ulkopuolisen aikuisen kanssa.

Ohjaajien kokemukset nuorten keskusteluhaluudesta ja avoimuudesta kertoa omista asioistaan vaihtelivat huomattavasti. Osa nuorista ei välttämättä halunnut avautua omista asioistaan vieraalta tuntuvalle aikuiselle, mutta lähemmän tutustumisen jälkeen vuorovaikutus syveni. Myös säännöllistä ja jatkuvaa seurantaa pidettiin tärkeänä, jotta nuoren tilanteeseen pystyttäisiin puuttamaan nopeammin ja antamaan tarvittavaa tukea heti, jos uusia ongelmia tai poissaoloja alkaa ilmentyä.

Kahdenkeskisissä ohjaustapaamisissa osa nuorista oli kertonut ohjaajalle myös koulutyön ulkopuolisista asioista, kuten ongelmista poikaystävänsä tai tyttöystävänsä kanssa tai kotona. Asioista keskustellaan nuoren kanssa luottamuksellisesti, ja tarvittaessa keskustellaan myös siitä, onko muiden hänen kanssaan toimivien ihmisten tarpeen tietää niistä.

Ohjaustyössä ei aina löydy yhtä oikeaa toimintatapaa, vaan hyvät toimintatavat vaihtelivat tilanteesta toiseen. Ohjaajat olivat työssään huomanneet, että toisinaan oli vaikea tietää, milloin vetää raja siihen, kuinka paljon ymmärrettään, ja milloin on aika viheltää peli poikki.

Ohjaajat olivat myös keskenään puhuneet siitä, että aina ei voida olla mukavia, vaan rajoja on pakko asettaa. Välttämättä ei ole huono asia, jos nuori suuttuu. Hankaluuksissa oleva nuori saattaakin hermostua, kun hänen tilanteeseensa puututaan, mutta alkaa samalla itse pureskella asiaa ja ottaa uudelleen

yhteyttä ohjaajiin parin viikon kuluttua. Nuoren miellyttämisen tielle ei saa lähteä koskaan.

Ohjaajahaastatteluissa esiin nousi myös ohjaajien oma jaksaminen työssä. Ongelmaisten nuorten kanssa työskentely voi toisinaan olla hyvinkin raskasta, kun nuoret purkavat kaikki ongelmansa ohjaajalle, joka yrittää parhaansa mukaan keventää nuoren taakkaa ja ohjata ja tukea nuoria valintojen tekemisessä.

Vaskoolin eri osahankkeissa toimivat ohjaajat olivatkin keskenään sopineet yhteisistä ohjaajatapaamisista, joissa he tutustuvat paremmin toisiinsa ja toistensa työtapoihin. Ohjaajatapaamiset toimivat ohjaajien välisenä foorumina, jossa he voivat keskustella työssä kohtaamistaan ongelmatilanteista ja purkaa tuntojaan. Yksin työskentelevän ohjaajan tilanne helpottuu, kun hän tutustuu muihin samantyyppistä työtätekeviin ihmisiin, joille hän voi ongelmatilanteissa soittaa, jos tuntuu, ettei selviä yksin.

Ohjaajien työpäivät olivat kuitenkin usein niin kiireisiä, etteivät he ehtineet keskustella keskenään edes saman organisaation työkavereiden kanssa. Nuorten tapaamisten lisäksi projektin ohjaajilla oli runsaasti muitakin työtehtäviä: erilaisia palavereja ja kirjallisia tehtäviä, kuten erilaisten raporttien ja maksatushakemusten tekemistä.

ESR-projekteille tyypillinen tarkka raportointi ja projektihallinto on koettu raskaaksi myös aiemmissa ERS-projekteissa (esim. Launonen 2005). Projektien raportointi vie melko paljon projektityöntekijöiden työaikaa, eikä raportointiin ole aina osattu varata riittävästi aikaa ja resursseja. Lukuisat palaverit ja kokoukset olivat joissain projekteissa tuntuneet häiritsevän etenkin opettajien päätoimea. Launosen tarkastelemien loppuraporttien ja laadullisten raporttien mukaan projektinvetäjät olisivat kaivanneet taloushallinnon ammattilaisia vastaamaan muun muassa maksatushakemuksista. Launosen tutkimuksessa nousivat esiin myös ohjaajien henkiseen jaksamiseen liittyvät asiat ja työnohjauksen vähäisyys tai puute. Työnohjaus, kollegoiden kanssa keskustelu ja yhteiset koulutustilaisuudet oli koettu erittäin hyödyllisinä silloin kuin niitä oli saatavilla. Työnohjauksen ja muiden kollegoiden tai opiskelijahuoltotiimin

kanssa käytävä keskustelu voi auttaa ohjaajia myös kehittymään työssään, ottamaan käyttöön omat kykynsä ja ammattitaitonsa sekä auttaa selviytymään työssään eteen tulevista haasteista. Näin voidaan myös ehkäistä työntekijöiden loppuun palamista ja edistää työssä jaksamista.

Myös VaSkooli-projektin ohjaajat kokivat, että raportointiin ja muihin kirjallisiin tehtäviin sekä erilaisiin kokouksiin meni runsaasti työaika ja resursseja, jotka he olisivat mielellään käyttäneet nuorten tapaamisiin. Kirjallisia töitä pidettiin toisaalta myös hyödyllisinä, sillä ne auttoivat oman työnkuvan ja tavoitteiden selkeyttämisessä.

Hyvien käytäntöjen levittäminen ja valtavirtaistaminen

Projektien luomien hyvien käytäntöjen vakiinnuttamisessa on aina kyse myös vanhojen ajattelumallien ja toimintarakenteiden kyseenalaistamisesta. Niinpä uusia ideoita kohtaan nouseekin usein vastustusta. Projektitoimijoiden tulee olla kärsivällisiä, sillä uusien ajattelutapojen ja toimintamallien oppiminen ja hyväksyminen on hidasta. Ensin tulee tiedostaa olemassa olevat ongelmat ja tarve muutokseen. (Vehviläinen 2003.)

Projektikäytäntöjen vakiinnuttaminen tulisi aloittaa heti projektin alkuvaiheista. Vehviläisen (2003) innopajoja koskevassa selvityksessä todettiin, että käytäntöjen vakiinnuttamisen onnistumiseen vaikuttaa suurelta osin se, että projekti on integroitunut osaksi oppilaitosta ja se koetaan kaikkien yhteiseksi asiaksi. Projektitoimijoiden vastauksista oli noussut esiin neljä levittämisen ja vakiinnuttamisprosessia edistävää strategiaa. Ensimmäisenä mainittiin asioiden virallistaminen ja henkilöstön sitouttaminen. Toinen esiin noussut teema oli soluttautuminen ja linkittyminen, joka merkitsee sitä, että projektikäytäntöjä integroidaan vähitellen oppilaitoksen tai muun yksikön toimintaan. Apuna voidaan käyttää erilaisia avainhenkilöitä, jotka vievät asiaa eteenpäin tahoillaan. Kolmantena askeleena on pitää vakiinnuttaminen koko ajan mielessä, mikä käytännössä tarkoittaa sitä, että täytyy välillä hillitä kokeilumieltä ja ennakoida myös sitä, minkälaisin reunaehdoin toimitaan projektin jälkeen,

kun ylimääräisiä resursseja ei ole enää käytössä. Neljäntenä korostui tiedottamisen merkitys. Tiedottaminen tulee aloittaa jo ennen projektin varsinaista käynnistämistä ja sitä tulee tehdä sekä organisaation sisällä että ulospäin. (Vehviläinen 2003.)

VaSkoolin osahankkeissa on pyritty luomaan uusia toimintamuotoja sekä kehittämään jo käytössä olevia tapoja. Toimintamallit pyritään kuvailemaan ja kirjoittamaan ylös, jotta ne eivät jäisi vain kehittäjien käyttöön. Tarkoituksena onkin, että hyvät käytännöt leviäisivät laajemmalle. Vaarana usein onkin, että yhden työntekijän kehittämät hyväksi koetut toimintamuodot jäävät vain hänen itsensä hyödynnettäviksi ja häviävät täysin voimavarana työntekijän vaihtaessa työpaikkaa tai jäädessä eläkkeelle. Projekteissa kehiteltävät tukitoimet tulisikin saada vakiinnutettua osaksi normaaleja käytäntöjä, jotta niiden jatkuvuus pystyttäisiin takaamaan myös projektin päätyttyä.

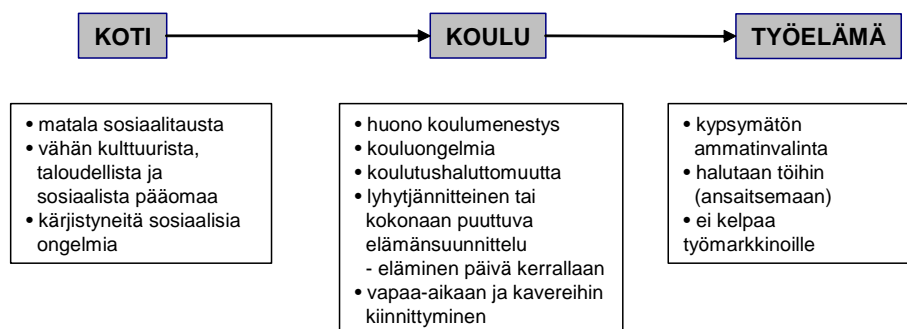
VaSkoolissa mallit kerätään yhteisille verkkosivuille, ja niitä pyritään levittämään ja valtavirtaistamaan myös muiden kuin hankkeen piirissä olevien toimijoiden käyttöön. Levittämistoimintaa harrastetaan muun muassa järjestämällä koulutuksia ja seminaareja sekä kertomalla hankkeesta yhteistyökumppaneille. Osahankkeissa käytettäviä toimintamalleja ja toimintatapoja pyritään kirjaamaan ylös ja purkamaan paperille, jotta ohjaajien käytössä oleva näkymätön tieto tulee näkyväksi ja laajenee yksilön voimavarasta koko hankkeen ja laajemman yleisön voimavaraksi. Hyviä malleja ovat muun muassa jälkiohjauksen käytännöt, tsemppikuuri ja sen apuvälineinä käytetty ohjauksen työkalupakki ja opiskelunseurantalomake, Naantalien ohjauksen portaat ja kerhotoiminta, mielialakoulu Turun ammatti-instituutissa ja toimintaluokka, joita on kuvattu tarkemmin tutkimusosahankkeen toisessa osaraportissa (Kivelä & Ahola 2007, 57–71).

5 LOPUKSI

Koulutustakuun toteuttaminen vaatii uusia ja ennakkoluulottomia toimenpiteitä niin peruskouluissa kuin sen jälkeisten opiskelupaikkojen suuntaamisessa. Osa nuorista ei viihdy koulussa oppivelvollisuusaikana, eikä peruskoulun jälkeinen koulutuskaan kaikkia nuoria houkuttele. Peruskoulun jälkeen syystä tai toisesta koulutuksen ulkopuolelle jääneet nuoret ovat usein muita suuremmissa vaarassa syrjäytyä koulutuksesta tai laajemminkin normaalista elämäntilasta.

Nuorten tilanteet ovat läheltä tarkasteltuna hyvin yksilöllisiä, mutta niiden taustalta on havaittavissa melko samanlaisia ongelmia. Eräs keskeinen ongelma on nuorten koulutustoiveiden, tarjolla olevien koulutusmahdollisuuksien sekä omien resurssien kohtaamattomuus. Merkittävän ongelman muodostavat myös nuorten selkiytymättömät koulutustoiveet. Nämä saattavat tulla esiin joko vaikeutena hakea koulutuspaikkaa yleensä tai jo aloitetun koulutuksen keskeyttämisenä. Osaksi nuorten koulutukseen liittyvien ongelmien taustalta löytyi laaja-alaisempia ongelmia liittyen esimerkiksi oman elämänhallintaan, alkoholin käyttöön tai kotioloihin.

Oheisessa kuviossa on esitetty nuorten syrjäytymisen keskeiset indikaattorit, kun asiaa tarkastellaan kodista koulun kautta työelämään siirtymisen prosessina.

Kuvio 8. Nuorten syrjäytymisen indikaattorit.

Koulutuksen ulkopuolelle jääminen ja koulutuksen keskeyttäminen katkaisevat aina nuoren tavanomaisen koulutuspolun ja hänen on etsittävä uusi väylä, jota pitkin edetä kohti työelämää. Osa nuorista etsiikin aktiivisesti uutta mahdollisuutta päästä koulutukseen tai työelämään. Toiset sen sijaan saattavat tyytyä viettämään aikaansa kotona tai kaupungilla kavereiden kanssa hengailen. Haasteena onkin, miten löytää sopivia koulutuspaikkoja ilman paikkaa jääneille nuorille ja toisaalta saada koulutuksen ulkopuolelle jääneet nuoret kiinnostumaan koulutukseen tai työharjoitteluun menemisestä. Syrjäytymisen ehkäisemiseksi on tärkeää, että nuori saa tukea ja ohjausta riittävän aikaisessa vaiheessa ennen ongelmien syvenemistä.

VaSkooli-projektissa on syntynyt useita hyviä käytäntöjä, joiden avulla nuorten tilannetta pystyttiin parantamaan. Esiin nousivat erityisesti nuorten yksilöllisen ohjaamisen ja sen säännöllisyyden tärkeys sekä tilanteen seuranta, jotta nuori ei jäisi ongelmien yksin. Verkostoituminen ja moniammatillinen yhteistyö on puolestaan oleellista nuoren kokonaistilanteen hahmottamiseksi siten että, auttaminen voi tapahtua kokonaisvaltaisesti ja tarkoituksenmukaisesti.

Seurantaan ja yhteistyöhön liittyy kuitenkin myös monia ongelmia. Esimerkiksi tietojen siirtäminen eri toimijoiden ja viranomaisten välillä näyttäytyy monisyisenä ja myös paradoksaalisena ongelmana. Jos vastaanottavalla taholla tiedetään jo etukäteen nuoren ongelmista, saattaa olla, ettei nuori saakaan tilaisuutta aloittaa uudessa opinahjossaan puhtaalta pöydältä, vaan vastaanottavan koulun odotukset ja suhtautuminen saattavat laukaista nuoren käyttäytymään odotusten mukaisesti.

Toinen ongelma liittyy nuoren ja auttavan tahon väliseen luottamukseen. Jos nuoren kanssa läheisemmissä tekemisissä oleva aikuinen voittaa nuoren luottamuksen, voi nuori helpommin uskoutua hänelle ja kertoa myös kaikkein pahimmista ongelmistaan ja arkaluontoisimmista yksityisasioistaan. Tiedot saattavat olla hyvin tärkeitä auttamisen kannalta, mutta toisaalta auttaja saattaa menettää nuoren luottamuksen jakaessaan tiedot yhteistyökumppaniensa kanssa. Tällöin auttaja joutuu tapauskohtaisesti aina pohtimaan, mikä milloin-

kin on tarkoituksenmukaisinta nuoren auttamiseksi. Joskus on tarpeen vaieta, varovaisesti vihjailla tai muulla tavoin luovia tilanteen läpi (Paju & Vehviläinen 2001, 152). Luottamukselliset välit nuoreen voivat olla hyvä alku nuoren auttamiseksi. Niiden menettäminen puolestaan saattaa ajaa nuoren pois auttamisjärjestelmän piiristä.

Nuorten koulutukseen kiinnittymisen vaikeuksissa ongelmaan etsitään yleensä syytä vain koulutuksen ulkopuolelta nuoren omasta elämästä. Kyse on kuitenkin nuoren ja koulun yhteisestä ongelmasta, näiden kahden tahon odotusten ja toimintatapojen kohtaamattomuudesta. Vastausta nuorten kouluongelmiin tulisikin etsiä nuoren ja koulun vuorovaikutuksesta ja pohtia sitä, kuinka erilaisista taustoista tulevien nuorten sopeutumista voitaisiin edistää niin, ettei osa nuorista jäisi yhteisön ulkopuolelle sopeutumattomiksi tai kiusatuiksi. Vastuuta tulisi antaa myös nuorelle itselleen, vaikka nuorten kanssa työskentelevillä onkin keskeinen rooli prosessin alkuun saattamisessa ja pahimman syrjäytymisuhanalaisina olevien nuorten auttamisessa ja aktivoimisessa. (Vrt. Kivekäs 2001, 108–109.)

Toisaalta nuorten omatoimisuuteen ja kykyyn selvitä itsenäisesti erilaisissa elämäntilanteissa luotetaan nykyisin ehkä liikaakin. Nuorten kasvavat ongelmat kertovat heidän pärjäämisestään ihan toista, ja kuten edellä todettiin, on nuorten pärjäämättömyyden taustalla usein vanhempien elämänhallinnan ja pärjäämisen ongelmat. Nuorilta löytyy toki halua rakentaa omaa elämäänsä itsenäisesti, mutta heillä ei aina ole riittävästi keinoja loppuelämää koskevien ratkaisujen tekemiseen. Vaikka yksilöllisyys ja autonomisuus ovatkin tällä hetkellä pinnalla, tarvitsisivat nuoret usein aikuisen keskustelukumppanin tukea ja neuvoja omien ratkaisujensa tekemisessä. (Kivekäs 2001, 114.) Vastuuta tulee siis jakaa nuoren kanssa siten, että nuori tuntee voivansa itse vaikuttaa omiin asioihinsa, mutta ei kuitenkaan tunne olevansa yksin.

Nuoria autettaessa tulisikin siis ottaa huomioon nuorten omat voimavarat ja niiden puutteet. Pelkän toimeentulon turvaaminen tai koulutuspaikan tarjoaminen ei useinkaan riitä, jos nuori on kadottanut elämänhallintansa. Nuorten itsensä toteuttaminen, elämänhallinta sekä reaalitaju saattavat olla hyvin heik-

koja ja nuoren elämästä saattaa puuttua keskeinen juoni tai teema, joka ohjaisi hänen arkipäiväänsä. Auttamisen tulisikin kohdistua nuoren tilanteeseen kokonaisvaltaisemmin ja nuorta tulisi auttaa kohtaamaan myös sisäisiä ristiriitonsa.

Ohjaajia haastateltaessa ja projektien toimintaa seurattaessa koko niiden toiminnan ajan näkee selvästi projektien elinkaaren. Projekteissa on nähtävissä kolme vaihetta. Ensimmäisenä vuosi on suunnittelua ja etsintää. Toinen vuosi on kehittämistä ja uuden kokeilemistä täynnä innostusta siitä, miten kaikki on lähtenyt käyntiin. Kolmantena vuonna edessä on toimintojen vakiinnuttaminen ja uudenlaisen arjen löytäminen. Kolmantena vuonna palataan katsomaan taaksepäin koko projektin elinkaarta, tarkastelutapa muuttuu kriittisemmäksi ja pohditaan tosissaan sitä, miten kehitetyt toimintatavat saadaan juurrutettua osaksi normaalia toimintaa. Tämä vaihe on erityisen hankala tilanteissa, joissa projektiin on palkattu työntekijä vain projektin ajaksi. Työsuhteen lähentyessä loppuaan etsitään keinoja, joilla hyvät käytännöt saataisiin säilymään.

Ohjaajahaastatteluissa kantavana teemana kulki nuorten tarve saada positiivisia kokemuksia koulussa tai vapaa-ajalla sekä henkilökohtaista tukea ja ohjausta aikuiselta ihmiseltä. Osalla nuorista ohjaustarve on lyhytaikaista ja kyse voi olla lähinnä jonkin yksittäisen ongelman ratkaisemisesta, mutta ongelmilla vaikuttaisi myös olevan tapa kasautua. Ohjaajat korostivatkin varhaisen puuttumisen merkitystä. Ongelmien taustalla voi olla nuoren kokema yleinen turvattomuus, puutteelliset elämäntaitojensa taidot ja epäonnistumiset koulussa.

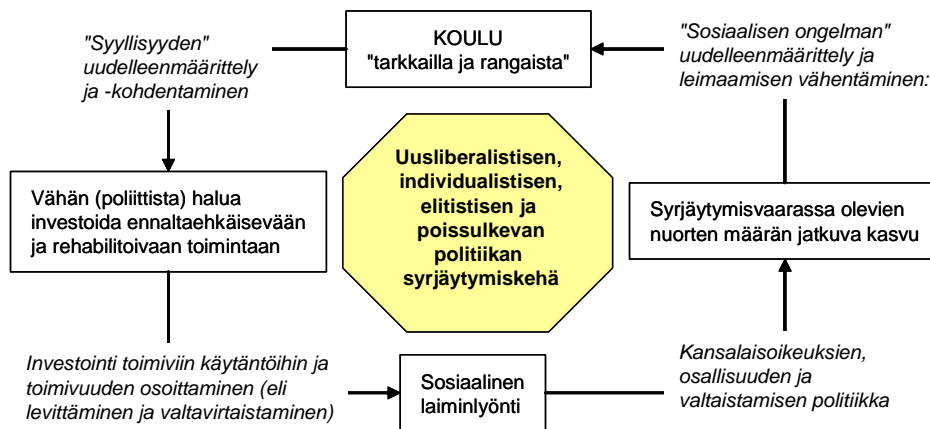
Ohjaajahaastatteluissa tuli esiin myös se, että kaikissa nuorissa on potentiaalia vaikka mihin. Eri asia on, osaako nuori tuoda nämä kyvyt itse esiin tai osataanko koulussa auttaa häntä löytämään omat vahvuutensa ja voimavaransa. Jopa peruskoulussa kouluallergisten nuorten kohdalla kaikki on mahdollista:

”Ja silti ne voi olla kuule niitä pärjääviä, et mä mietin et mistä tulee nää johtajat, isomahaiset sikarii polttavat johtajat, niistä pojista jotka vaan on puissa kiivenneet ja kirjat on ollu koko aika siellä lokerikossa ja ei koskaan läksyjä tehty. Minulle ei tämä ole selvinnyt.” OHJ7

Sekä VaSkoolissa että aiemmissa projekteissa onkin havahduttu näkemään, että jos on riittävästi halua ja resursseja, vaikeimpienkin nuorten kanssa on mahdollista päästä eteenpäin. Jos koulutus ei kiinnosta, voidaan kokeilla jostain toista toimintamuotoa, joka voi saada nuoren motivoitumaan. Työharjoittelu tai muut työvaltaiset mallit sopivat usein niille nuorille, joita lukeminen ei kiinnosta ja jotka turhautuvat koulussa. Tukitoimet ovat kenties kalliita, mutta niihin käytetyt voimavarat maksavat itsensä moninkertaisina takaisin, jos ylimääräisellä tuella onnistutaan ehkäisemään lasten ja nuorten syrjäytymiskierrettä. (Ks. Launonen 2005.)

Carl Parsons (2005) on kuvannut nuorten syrjäytymiskehää ylläpitävää politiikka uusliberalistiseksi, individualistiseksi, elitistiseksi ja poissulkevaksi. Se pitää sisällään erilaisia oletuksia sosiaalisten ongelmien (”nuoriso-ongelma”) luonteesta ja koulun tehtävistä sekä priorisoi politiikkatoimenpiteitä vain lyhyen tähtäimen etuja ajatellen. Tällainen syrjäytymiskehä on kuvattuna oheisessa kuviossa 9. Siinä on myös esitetty Parsonsia mukaillen kehän purkamiseen liittyviä uusia ajattelu- ja toimintatapoja. Oma lähtökohtamme on siinä mielessä foucaultlainen, että katsomme koulun – monista edistysaskelistaan huolimatta – toimivan vielä liian vahvasti tarkkailun ja rankaisun laitoksena. Vaikka rangaistukset eivät enää olekaan yhtä konkreettisia ja ruumiillisia kuin aiemmin, toimivat ne nuoren kohdalla yhtä tehokkaasti – elleivät jopa tehokkaammin.

Meillä hyvä esimerkki vähäisestä poliittisesta halusta investoida ennaltaehkäisevään ja kuntouttavaan toimintaan on opinto-ohjauksen ja koko oppilashuollon krooninen aliresursointi. Tämä tuli esiin jo 2000-luvun alussa tehdyssä opinto-ohjauksen kansallisessa arvioinnissa (Numminen ym. 2002, vrt. Ahola & Mikkola 2004). Kun asioihin ei puututa riittävän aikaisin, on tuloksena kasva koulutuksen ja työn ulkopuolelle jäävien nuorten joukko, joiden auttaminen on pahimmassa tapauksessa luukulta toiselle sysimistä, ”sosiaalista laiminlyöntiä”, kuten Parsons asian muotoilee. Tällaisessa tilanteessa ohjauksen kaltaiset järjestelyt ovat juuri niitä toimivia ja vaikuttavia uusia järjestelyjä, joita tarvitaan päättäjien vakuuttamiseksi ja syrjäytymiskehän katkaisemiseksi.

Kuvio 9. Miten syrjäytymiskehä puretaan?

Mikäli tilanne kuitenkin jatkuu entisellään, on seurauksena syrjäytyneiden ja syrjäytymisvaarassa olevien nuorten määrän kasvu, mikä tietysti entisestään huolestuttaa niin poliittisia päättäjiä kuin ongelman kanssa painivia ammattilaisiakin. Tämä taas on omiaan tuottamaan sellaisia toimia, jotka noudattavat samaa vanhaa tarkkailun ja rankaisun perinnettä. Kun ongelmiansa kanssa kamppailevat nuoret tulkitaan valtakunnallisessa syrjäytymiskurssissa liian yksioikoisesti ”ongelmanuoriksi”, ovat toimetkin liian usein oireiden lievittämistä ja ”kurissapitoa” sen sijaan, että puututtaisiin todellisiin syihin. Tässä tarvitaan sekä ”sosiaalisen ongelman” uudelleenmäärittelyä että ”syyllisyyden” uudelleenmäärittelyä ja -kohdentamista (vrt. Helne 2004).

Kuten Jukka Vehviläinen osuvasti huomauttaa, pitäisi nuorten elämäkulussa osata tunnistaa ja erottaa omaa paikkaansa nykyisessä valintoja täynnä olevassa yhteiskunnassa normaalilla tavalla hakevat, ongelmallisemmassa työn, työttömyyden ja koulutuksen kiertämis- tai kierrätystilassa olevat sekä jo vakavammassa syrjäytymiskierteessä olevat (HS 9.9.07). Tämä edellyttää nykyistä yksilöllisempää ja yksilökeskeistä ohjausta. Jos jälkimmäiseen ryhmään kuuluva nuori käyttää päihteitä, keskeyttää koulutuksen ja ajautuu pikkurikosten tielle, tilanne ei juurikaan parane, jos syrjäytymisvaaran sijaan alamme puhua ”monien mahdollisuuksien nuoresta” (Ahola & Kivelä 2007, 247). On itsestään selvää, että meissä kaikissa on monenlaista potentiaalia ja monia

mahdollisuuksia – niinpä VaSkooli-projektissakin keskeiset onnistumisen edellytyksen kiinnittyvät siihen, miten tällaisia nuoria yleensä lähestytään ja miten löydetään ne toimenpiteet, jotka auttavat ja tuovat heidän kykynsä esiin.

Kesteistä on myös projektissa saavutettujen hyvin tulosten ja uusien toimintamallien levittäminen ja valtavirtaistaminen. Kun tieto ja ymmärrys nuorten ongelmista ja syrjäytymistä ehkäisevistä keinoista lisääntyy, on mahdollista päästä nykyisestä ”palokuntamaisesta syttyneiden roihujen sammuttamisesta” ongelmien ennaltaehkäisyyn (Lasten ja nuorten hallitusohjelma 2006), ja myös päättäjät voivat nähdä ”ongelmanuoret” uudessa valossa, tavallisina nuorina, joilla on erilaisia ongelmia, jotka vain pitää hoitaa. Ratkaisu ei kuitenkaan välttämättä ole koulutustakuuajattelun taustalla oleva ”takaisin kouluun” politiikka, vaan se voisi olla esimerkiksi Suikkasen ja kumppanien (2005) visioima ”tulevaisuuspaja”, jossa nuoret saisivat yksilöllistä hoitoa ja apua omien elämään, työhön ja koulutukseen liittyvien suunnitelmiansa työstämisessä. Onneksi tähän suuntaan ollaan vähitellen menossa, kun esimerkiksi nuorten työpajatoiminta aiotaan vakinaistaa valtakunnalliseksi toimintamalliksi, kuten valtioneuvoston lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman luonnoksessa todetaan⁶.

Kun ajatellaan nuorten syrjäytymisen ehkäisyä koulutustakuun näkökulmasta, voidaan lopuksi muistuttaa, että parasta koulutuspolitiikkaa on hyvin hoidettu sosiaalipolitiikka. Tähän voidaan vielä lisätä mainitussa kehittämisohjelmassa todettu yksinkertainen viisaus: työ on parasta sosiaaliturvaa.

⁶ Ks. OPM 2007a

<http://www.minedu.fi/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/kehittaemisohjelma/?lang=fi>

LÄHTEET

Ahola & Kivelä (2007) 'Education is important, but...' Young people outside of schooling and the Finish policy of 'education guarantee'. *Educational Research*, Vol. 49 (3), pp. 243–258.

Ahola, Sakari & Mikkola, Juha (2004) *Opinto-ohjaus, muutos ja epävarmuus – Turun yläasteiden ja lukioiden opinto-ohjaajien näkemyksiä ohjauksesta ja oman työnsä lähtökohdista*. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 62. Turun yliopisto.

Bourdieu, Pierre & Passeron, Jean-Claude (1977): *Reproduction in Education, Society and Culture*. SAGE Publications, London.

Broadhurst, K., Paton, H. & May-Chahal, C. (2005): Children missing from school systems: exploring divergent patterns of disengagement in the narrative accounts of parents, carers, children and young people. *British Journal of Sociology of Education* Vol. 26 (1), pp. 105–119.

Dwyer, P. & Wyn, J. (2001) *Youth, Education and Risk: Facing the future* (London, Routledge).

Garam, Irma & Ahola, Sakari (2001): *Suuntana tulevaisuus. Tutkimus varsinaissuomalaisen abiturienttien koulutustoiveista, -suunnitelmista sekä niiden taustalla olevista käsityksistä*. Länsi-Suomen lääninhallitus, Sivistysosasto, Turku.

Giddens, Anthony (1991) *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age*. Cambridge Polity Press 1991.

Helne, Tuula (2004) *Syrjäytymisen yhteiskunta*. STAKES tutkimuksia 123. Gummerus kirjapaino Oy, Saarijärvi.

Hietalahti, Marjukka (1999) Innovatiiviset työpajat ammatillisissa oppilaitoksissa ESR-projekti. Teoksessa Liimatainen-Lamberg, Anna-Ester (toim.) *Syrjäytymisen ehkäisy – ohjaus- ja tukipalveluiden kehittäminen*. Raportti IV, moniste 20/1999. Opetushallitus, Helsinki. 6–11.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1995) *Teemahaastattelu*. Yliopistopaino, Helsinki.

Hoikkala, T. (1991) Is There Youth as an Empirical and Social Category?, in: J. Ehrnroo & L. Siurala (Eds.) *Construction of Youth* (Helsinki, VAPK-Publishing).

Houtsonen, Jarmo (2000): Identiteetin rakentuminen koulun symbolisessa järjestyksessä. Teoksessa Houtsonen, Jarmo; Kauppila, Juha ja Komonen, Katja: *Koulutus, elämäntietä ja identiteetti - Kasvatustieteellisiä avauksia suomalaisten oppimiseen*. Joensuun yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 3, Joensuu University Press.

Hotulainen, Risto & Lappalainen, Kristiina (2005) Nuoruusiän minäkäsityksen rakentuminen ja tukeminen siirryttäessä toisen asteen koulutukseen. Teoksessa Holopainen, Pirkko & Ojala, Terhi & Miettinen, Kaija & Orellana, Tarja (toim.) *Siirtymät sujuviksi – ehyyttä koulupolkua rakentamassa*. Opetushallituksen moniste 6/2005.

Häggman, Erik (2007) *Polarisaatiomuistio. 95000 nuorta koulutuksen ja työelämän ulkopuolella 2004*. Länsi-Suomen lääninhallitus.

Hämäläinen-Luukkainen, Jaana (2004) Nivelvaiheen nuoret ja yhteistyö. *Opinto-ohjaajien ja laaja-alaisten erityisopettajien näkemyksiä peruskoulun ja toisen asteen nivelvaiheessa*. Jyväskylän kaupungin opetusviraston julkaisusarja A 11:2004.

Ihatsu, Markku & Ruoho, Kari (1999) Tutkimuksen asema syrjäytymisprojektien suunnittelussa, hallinnassa ja evaluaatiossa. Teoksessa Kuorelahti, Matti & Viitanen, Reijo (toim.) *Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun – Nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot*. NUORA:n julkaisuja nro.14. 233–239.

Jahnukainen, Markku (1997) *Koulun varjosta aikuisuuteen. Entisten tarkkailuoppilaiden peruskoulun jälkeiset elämäntaiheet*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia 182.

Jutila, Tarja (1997) Syrjäytymisuhanalaisten nuorten koulutukseen ohjaus- ja seuranta- ja projekti Kempeleen ja Pudasjärven kunnissa sekä Raahen kaupungissa. Teoksessa *Syrjäytymisriskien ehkäisy, syrjäytyneiden koulutuspalvelut ja ohjaustoiminta*. Raportti II, moniste 11/1997. Opetushallitus, Helsinki.6–20.

Järvinen, Tero (1999) Peruskoulusta toisen asteen koulutukseen: valintojen konteksti ja selitysmallit. *Nuorisotutkimus* 18 (3), 46–49.

Kannisto, Jutta (1999) *Koulunpenkiltä koulunpenkille? – Turussa peruskoulunsa vuonna 1996 päättäneiden elämäntaiheet*. Turun yliopiston opettajankoulutuslaitos, kasvatustieteen pro gradu-tutkielma.

Karjalainen, Merja & Kasurinen, Helena (2006) Johtopäätökset ja kehittämissuosituksat. Teoksessa Karjalainen, Merja & Kasurinen, Helena (toim.) *Ohjauksen toimintakulttuurin muutos alueellisessa yhteistyössä*. Oppilaan- ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeen raportti. Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksen tutkimuslauseita 31.

Kelly, P. (2003) Growing Up as Risky Business? Risks, Surveillance and the Institutionalized Mistrust of Youth. *Journal of Youth Studies*, 6(2), 165-180.

KESU 2004. *Koulutus ja tutkimus 2003–2008: kehittämissuunnitelma*. Opetusministeriön julkaisuja 2004:6. Opetusministeriö, koulutus- ja tiedepolitiikan osasto.

KESU 2007-luonnos. Koulutus ja tutkimus 2007–2012.
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/asiakirjat/KESU2007X2012_luonnos.pdf. Sivulla vierailtu 1.10.2007.

Kivekäs, Marja (2001) Ammatillinen koulutus nuoren selviytymisen ja syrjäytymisen pelikenttänä. Teoksessa Kivekäs, Marja & Suopajarvi, Katja (toim.) *Syrjäänpuodotettu vai oman polkunsu kulkija. Nuori ammatillisen koulutuksen keskeyttäjänä*. Kotkan kaupungin sivistystoimi.

Kivelä, Suvi (2004) *Ammattikoululaiset elämänsfääreillä – Turkulaisten ammattikoululaisten suuntautuminen koulutukseen, työhön, vapaa-aikaan ja tulevaisuuteen*. Sosiologian pro gradu, Turun yliopisto.

Kivelä, Suvi & Ahola, Sakari (2006) *Koulutusyhteiskunnan syrjäpoluilla*. Vaskoolin tutkimushankkeen 1. osaraportti. Koulutussosiologian tutkimuskeskus, RUSE, Turun yliopisto.
http://www.soc.utu.fi/RUSE/PDF_tiedostot/Raportti1.pdf

Kivelä, Suvi & Ahola, Sakari (2007) *Ennaltaehkäisyä vai syttyneiden roihujen sammuttamista? Opinto-ohjaajien ja projektityöntekijöiden näkemyksiä nuorten syrjäytymisen ehkäisystä*. VaSkoolin tutkimushankkeen 2. osaraportti. Koulutussosiologian tutkimuskeskus, RUSE, Turun yliopisto.
http://www.soc.utu.fi/RUSE/PDF_tiedostot/Raportti2.pdf

Kivinen, Osmo & Rinne, Risto (1995) *Koulutuksen periytyvyys. Nuorten koulutus ja tasa-arvo Suomessa*. Koulutus 1995:4. Tilastokeskus, Helsinki.

Kivinen, Osmo & Toivola, Harri & Ahola, Sakari (1988) *Nuorten valikoituminen ammattikouluttamattomiksi työnhakijoiksi: Kolmen työvoimatoimiston nuorten yksiköiden alle 20-vuotiaat asiakkaat ammatti- ja koulutusvalintojensa edessä*. Työvoimapolitiittisia tutkimuksia nro 81. Työvoimaministeriö. Suunnitteluosasto, Helsinki.

Komonen, Katja (1997) Erilaiset opintiet. Tutkimus ammattikouluopintojen keskeyttämisestä osana nuorenkoulutusuraa. Teoksessa Ruoho, Kari & Ihatsu, Markku (toim.) *Kasvatuksellisia ja kuntoutuksellisia katsauksia nuorten syrjäytymiseen*. Nuorisosiainneuvottelukunta, Helsinki.

Komonen, Katja (1999) Yksilöllinen valinta vai portti koulutukselliseen syrjäytymiseen? – ammattikouluopinnot keskeyttäneiden nuorten koulutuspolut. Teoksessa Kuorelahti, Matti & Viitanen, Reijo (toim.) *Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun – nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot*. NUORA:n julkaisuja Nro 14. 117–127.

Lappalainen, Kristiina (1999) Yläasteelta eteenpäin – oppilaiden erityisen tuen tarve siirtymävaiheessa peruskoulusta toisen asteen koulutukseen. Teoksessa Kuorelahti, Matti & Viitanen, Reijo (toim.) *Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun – nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot*. NUORA:n julkaisuja Nro 14. 99–107.

Lasten ja nuorten hallitusohjelma (2006) *Lapsiasiavaltuutetun, Nuorisosiain neuvottelukunnan sekä lapsi-, nuoriso-, liikunta- ja terveysjärjestöjen yhteinen hallitusohjelmaehdotus* (23.10.2006) Nähtävissä Suomen Nuorisoyhteistyö - Allianssin sivuilla: http://www.alli.fi/tiedoston_katsominen.php?dok_id=2757. Sivulla vierailtu 21.3.2007.

Launonen, Anna (2005) *Ammatillisen koulutuksen keskeyttämisen ehkäisy ja ammatilliseen koulutukseen aktivointi – rahalla vai rakkaudella?* Päätyneiden tavoite 3 –ohjelman ESR-projektien 2000–2003 loppuraporttien ja laadullisten raporttien analysointi ja projektien vaikuttavuuden selvittäminen. Opetushallituksen moniste 18/2005.

Lehtoranta, Pirjo (1997) Nuorten käyttämä ajattelu- ja toimintastrategia. Lehtoranta, Pirjon & Piri, Marjan Nuotti elämälle -projekti -artikkelin osa 1. Teoksessa Ruoho, Kari & Ihatsu, Markku (toim.) *Kasvatuksellisia ja kuntoutuksellisia katsauksia nuorten syrjäytymiseen*. Nuorisosiainneuvottelukunta, Helsinki.

MacDonald, R. & Marsh, J. (2001) Disconnected Youth? *Journal of Youth Studies*, 4(4), 373-391.

Miettinen, Merja & Kuitunen, Mika (1999) Elämänhallintaa ja elämänpolitiikkaa lisäluokilla. Teoksessa Kuorelahti, Matti & Viitanen, Reijo (toim.) *Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun – nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot*. NUORA:n julkaisuja Nro 14. 143–151.

Niittymäki, Toni (2005) *Selvitys vuonna 2005 perusopetuksen päättävistä oppilaista, jotka eivät hakeneet opiskelupaikkaa kevään toisen asteen yhteishaussa*. Nuorten osallisuushanke 2003–2007. Opetushallitus, Helsinki.

Numminen, Ulla & Jankko, Tuire & Lyra-Katz, Anna & Nyholm, Nina & Siniharju, Marjatta & Svedlin, Renata (2002) *Opinto-ohjauksen tila 2002. Opinto-ohjauksen arviointi perusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa sekä koulutuksen siirtymävaiheissa*. Arviointi 8/2002. Opetushallitus, Helsinki.

NUORA:n tilastotietokanta. Valtion nuorisosiain neuvottelukunta. <http://www.nuoret.org>. Sivulla vierailtu 5.9.2007.

Nuorten ohjauspalvelujen järjestäminen. Opinto-ohjauksen ja työvoimapalvelujen yhteistyöryhmä. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:29. Opetusministeriö, koulutus- ja tiedepolitiikan osasto.

Nurmi, J-E. & Salmela-Aro, K. (1992) *Epäonnistumisen psykologiaa*. Katsaus ajattelu- ja toimintastrategioihin. *Psykologia* 1, 20–30.

Nyyssölä, Kari (2004) Siirtymävaiheiden koulutusvalinnat – koulutuspoliittinen tarkastelu. *Kasvatus* 35 (2), 222–229.

Nyyssölä, Kari & Pajala, Sasu (1999) *Nuorten työura. Koulutuksesta työelämään siirtyminen ja huono-osaisuus*. Tammer-Paino, Tampere.

Opetushallitus. WERA-tietokanta. <https://www.data.oph.fi/wera/wera>. Sivulla vierailtu 3.9.2007.

OPM (2003) *Lasten ja nuorten syrjäytymisen ennaltaehkäisy koulutuksen alalla*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2003:4.

OPM (2005) *Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistio*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:33

OPM (2007a) *Luonnos lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmaksi* http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/kehittaemisohjma/liitteet/lapsi_ja_nuorisopolitiikan_kehittamisohjelma_lausunto_kierros.pdf. Sivulla vierailtu 1.10.2007.

OPM (2007b) *Tutkimus ammatillisen koulutuksen mielikuvista 2007*. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/ammatillinen_koulutus/opiskelu_ja_tutkinnot/Mielikuvatutkimus/mielikuvatutkimus_2007.pdf. Sivulla vierailtu 5.10.2007.

OPM (2007:3) *Opetusministeriön toiminta- ja taloussuunnitelma 2008–2011*. Opetusministeriön julkaisuja 2007:3

OPM (2007:15) *Joustava perusopetus. JOPO-toiminnan aloittaminen ja va-
kiinnuttaminen*. Tekijät Ulla Numminen & Najat Ouakrim-Soivio Opetusmi-
nisteriön julkaisuja 2007:15

OPM (2007:2) *Opintojen keskeyttämisen vähentämisen toimenpideohjelma*.
Keskustelumuistio 8.2.2007. Opetusministeriön monisteita 2007:2.

OPM (2007:39) *Nuorten ohjauspalveluiden tehostaminen*. Opinto-ohjauksen
ja työhallinnon ohjauspalveluiden yhteistyöryhmä. Opetusministeriön työ-
ryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:39.

Oppilaitostilastot 2004. Koulutus 2004:3. Tilastokeskus.

Oppilaitostilastot 2005. Koulutus 2005:3. Tilastokeskus.

Oppilaitostilastot 2006. Koulutus 2007. Tilastokeskus.

Paju, Petri & Vehviläinen, Jukka (2001) *Valtavirran tuolla puolen. Nuorten
yhteiskuntaan kiinnittymisen kitkat 1990-luvulla*. Nuorisotutkimusverkos-
to/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 18. Helsinki.

Parsons, C. (2005) School Exclusion: the will to punish. *British Journal of
Educational Studies*, 53(2), 187-211.

Pasanen, Ruut (2001) Peruskoulusta ammattioppilaitokseen. Opinto-ohjaus
peruskoulusta ammattioppilaitokseen siirtymisen vaiheessa. Teoksessa Pirtti-
niemi, J. & Päivänsalo, P. (toim.) *Perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen
nivelvaiheen kehittäminen – Neljän alueellisen projektin kokemuksia*. Moniste
14/2001. Opetushallitus. 7–26.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Opetushallitus, Helsinki.

Pietikäinen, Reetta (2007) *Palveluiden väliin putoamisesta yhtenäisiin palve-
lupolkuihin? Tutkimusinventaari nuorten nivelvaiheen palveluja koskevista
tutkimuksista*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojul-
kaisuja 13. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/inventaari.pdf>. Si-
vulla vierailtu 21.9.2007.

Piri, Marja & Harila, Marika (2003) *Katkaistaanpa opintonsa keskeyttäneiden
syrjäytyminen*. Merikosken kuntoutus- ja tutkimuskeskus, Oulu.

Pirttiniemi, Juhani (1997) Peruskoulukokemusten merkitys oppilaiden tulevaisuudelle. Teoksessa *Syrjäytymisriskien ehkäisy, syrjäytyneiden koulutuspalvelut ja ohjaustoiminta*. Raportti II. Opetushallituksen moniste 11/1997. 1–5.

Pirttiniemi, Juhani (2000) *Koulukokemukset ja koulutusratkaisut. Peruskoulun vaikuttavuuden tarkastelu oppilasnäkökulmasta*. Helsingin yliopiston kasvatustieteenlaitoksen tutkimuksia 168.

Pirttiniemi, Juhani (2001) Peruskoulun ja ammatillisen koulutuksen nivelvaiheen ohjaus. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 3 (4), 8–13.

Pohjantammi, Ismo (2007) *Ylisukupolvinen työttömyys nuorten työpajoilla*. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 12.

Pohjola, Anneli (2001) Nuorten myyttinen ongelmallisuus. Teoksessa Minna Suutari (toim.) *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 20. Yliopistopaino Oy, Helsinki.

Poweraction-kortti: www.poweraction.net. Sivulla vierailtu 19.2.2007.

Päivänsalo, Piia (2003) *Ammatilliseen koulutukseen ja uralle*. AKU-projektin väliraportti. Opetushallituksen moniste 8/2003.

Rahunen, Pirjo (2001) Opinto-ohjauksen alueellisen yhteistyön kehittäminen, oppilaan tuntemuksen lisääminen opiskelijarekrytoinnissa sekä opiskelija-huollon kehittäminen opinto-ohjauksen osana. Teoksessa Pirttiniemi, J. & Päivänsalo, P. (toim.) *Perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen nivelvaiheen kehittäminen – Neljän alueellisen projektin kokemuksia*. Moniste 14/2001. Opetushallitus. 7–26.

Reiterä-Paajanen, Ulla (2001) *Koulun lähivastuu. Kouluetnografinen tapaus-tutkimus kolmella helsinkiläisellä yläasteella (1997 – 2000) koulukohtaisen lähivastuun kehittymisestä syrjäytymisen ehkäisemiseksi yläasteella*. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja A5:2001

Silvennoinen, Heikki (1993): Nuorten kouluttamattomuuden ja työttömyyden rakenteelliset yhteydet. *Nuorisotutkimus* 11/2, s. 3 - 17. Hakapaino, Helsinki.

Siurala, Lasse (1994) *Nuoriso-ongelmat modernisaatioperspektiivissä*. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1994:3, Helsinki.

Suikkanen, A. ym. (2004) *Homma hanksaan. Nuorten kuntoutuskokeilun arviointi*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2004:5.

Takala, Mikko (1992) ”*Kouluallergia*” – yksilön ja yhteiskunnan ongelma. Tampereen yliopiston kasvatustieteenlaitos, väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 335.

Tilastokeskus 2005. Koulutuksen keskeyttäneet.
http://tilastokeskus.fi/til/kkesk/2005/kkesk_2005_2007-03-09_tie_001.html

Te Riele, K. (2006) Youth ‘at risk’: further marginalizing the marginalized? *Journal of Education Policy*, 21(2), 129-145.

Tuohinen, Riitta & Vuorinen, Pentti (1987): *Nuoret työn yhteiskunnassa*. Visions, Otava, Helsinki.

Thomson, R., Bell, R., Holland, J., Henderson, S., McGrellis, S. & Sharpe, S. (2002) Critical Moments: Choice, Chance and Opportunity in Young People’s Narratives of Transition. *Sociology*, 36(2), 335-354.

Ulvinen, Veli-Matti (1997) Nuorten yhteisöt ja elämänhallinnan problematiikat. Teoksessa Ruoho, Kari & Ihatsu, Markku (toim.) *Kasvatuksellisia ja kuntoutuksellisia katsauksia nuorten syrjäytymiseen*. Nuorisosaianneuvottelukunta NUORA, Helsinki.

Valtioneuvoston asetus työttömyysetuuden työvoimapolitiittisista edellytyksistä 30.12.2002/1351

Valtiontalouden tarkastusviraston toiminnantarkastuskertomus 146/2007. Nuorten syrjäytymisen ehkäisy. Sivulla vierailtu 2.10.2007.
http://www.vtv.fi/chapter_images/7551_1462007_Nuorten_syrjaytymisen_ehkaisy_NETTI.pdf

Vehviläinen, Jukka (1999): *Polun rakentajat. Nuorten sijoittuminen ammatilliseen koulutukseen ja työelämään*. ESR -julkaisut 49/99. Oy Edita Ab, Helsinki.

Vehviläinen, Jukka (2003) *Selvitys innopajojen toiminnasta. Ammatilliseen koulutukseen aktivointi ja koulutuksen keskeyttämisen vähentäminen*. Tavoite 3-ohjelman ESR-projektien loppuraportti 2000–2003. Opetushallitus, Helsinki.

Vehviläinen, Jukka (2006) Nuorten osallisuushankkeen hyvät käytännöt. Opetushallitus. <http://www.edu.fi/julkaisut/ammattillinen/osallisuushanke1.pdf> Sivulla vierailtu 4.10.2007

Vilppola, Tuomo (2007) Reaalipedagoginen toimintaprosessi—sosiaalipedagogisen työn sovellus koulutuksesta syrjäytymässä olevien nuor-

ten kokonaisvaltaisessa tukemisessa. Kasvatustieteiden tiedekunnan väitöskirja, Oulun yliopisto. E88.

Willis, Paul (1984): *Koulun penkiltä palkkatyöhön? Miten työväenluokan nuoret saavat työväenluokan työt?* Vastapaino osuuskunta, Tampere.

Turun ja Salen seutukunnissa toteutetun VaSkooli-projektin tavoitteena on ollut ehkäistä nuorten syrjäytymistä koulutuksesta uudenlaisten tukipalveluiden ja tehostetun ohjauksen keinoin. Tavoitteena on ollut ns. koulutustakuu, eli jokaiselle peruskoulunsa päättävälle nuorelle tulisi löytyä toisen asteen koulutuspaikka taikka muuta tuettua toimintaa.

Turun yliopiston koulutussosiologian tutkimuskeskus toteutti hankkeen osana tutkimuksen, jossa tarkasteltiin nuorten syrjäytymistä ja VaSkoolin toimien vaikuttavuutta. Tavoitteena on ollut tuottaa uutta tietoa ja ymmärrystä syrjäytymisen mekanismeista, nuorten elämäntilanteen ja koulutusurien kytkennoistä sekä koulutustakuun toteutumisen edellytyksistä. Tutkimuksessa tarkasteltiin yhtäältä nuorten omia näkemyksiä kouluttautumisesta, koulutusjärjestelmän tarjoamista mahdollisuuksista sekä työn maailmasta. Lisäksi tutkimuksessa haastateltiin nuorille apua ja ohjausta antaneita osahankkeiden työntekijöitä. Näin saatiin kokonaiskuva nuorten tilanteesta sekä toimivista tavoista ehkäistä nuorten syrjäytymistä.

Tutkimus osoittaa, että mahdollisimman varhainen puuttuminen, oikein mitoitettu ja kohdennettu apu, nuorten ehdoilla toimiminen sekä koulutuksen ja työn nivelvaiheen aukkokohtien paikkaaminen moniammatillisen yhteistyön ja verkostoitumisen keinoin ovat se resepti, jolla nuorten syrjäytymiseen voidaan puuttua.